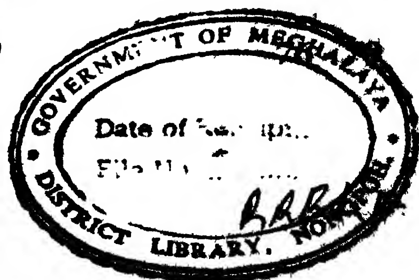
KA SHONGKHA SHONGMAN U KHASI

HESPO

CONTENTS

SHI KYNTIEN TIAR BAD AR

Ka jingnylla jong kano kano ka jaidbynriew, ka shong eh ha ka jinglong nylla ka shongkha shongman.

Lada ka byrsieh bad ka jyrsieh, la poi sha ka jingma kaba ym don mano mano ba lah ban pyllait na ki sohpdung bad ki sohj yut kiban ioh bam da ki pateng kiban wan bad lehse, kian sa tim sa tla ia ngi ki longdien jong ki haba bad lada ngim don ka jingkhein snep ei ei ia ka sang ka ma, ki bym don jingsyier ei ei ia ka tyr-ut ka tyrma bad bym salia ia ka jingshong kynrong ka longiing longsem hapoh u tnum u tyndai ka bri u Hynniewtrep u Hynniewskum.

Ia ka shongkha shongman, la seng la buh da U Trai Kynrad. U Blei Nongthaw Nongbuh haba U la thaw kyrpang ia u briew bad ia ka briew namar ba ha ka jingiohi jong U, kam bha ha u briew un im marwei. Bad haba Uta U Nongpynlong U Nongthaw, U la iohi lypa kumta, ym artatien, ba U don ka jingthmu kaba bha tam na ka bynta u khunbynriew, kata, ha kaba ia dei bad ka longkha longman. ka longiing longsem ba kan long kaba kyntang, kaba don burom, kaba ri ia ka akor ka burom, kaba pynkhraw bad pyniar ia ka jaidbynriew ym tang ha kaba pynbun paid hynrei khamtam, ha ka jingdon ia ka dor kaba ym don sbai, ym don ksiar bad ym don mawlynnai ba lah ban siewdor lane bad ia peiñ.

Ki longshwa ki la hikai kumno ban lait na ka shong sang. Bad kata ka long ban tip la ka kur ka jaid- katno kpoh ki don, katno jait ki don bad haba ia kynduh nyngkong ia uno uno u samla lane bad ia kano kano ka samla, dei ban kylli nyngkong eh, ia ka jait jong u ne bad jong ka. Bad haba tip ba u/ka ki dei ki para kur, lait neh ka pyrkhat ialuh samla bad wan noh da ka jingsngew kum shi para.

U shynrang u dei u nongthaw bad nongpynkhraw ia ka jait ka kynja katba ka kynthei pat ka long ka nongri jait. dei namarkata, ba la ai jait sha ka kynthei katba u shynrang, haba u ia poikha bad ka briew kaba na kawei pat ka jaidbynriew, u thaw bad ka jait thymmai khnang ba ki khun kiba mih na ka syngkai jong u, kin lah ban long Khasi ha ka jinglong jaidbynriew hynrei horkit hordang, ba ki khun kha kin ia ting kur bad ki kha ki man.

Ka kynthei, kum ka nongri jait, kam lah da lei lei ban ai jait ialade ne bad ki khun jong ka sha ka jait u kpa ki khun lait sa tang haba ka la law noh ialade na ka jingiadei kur bad la ki para ki pyrsa, ki meisan ki meinah kaba kynthup ban ym dawa ei ei na ka nongtymmen bad lada ka iapoikha bad u khyllah jait, bad ka leh kumba la pyni ha shwa, ka long la kloi ban iehnoh noh iakajinglong jaidbynriew Khasi kaba kynthup bad ki jingmyntoi kiba don bad ka. Bad lada u kpa udei u para-doh para-snam, ka kur u shynrang kan da kubur ia kaei ba ki la leh wat la ka long kaba da sang katta katta.

Ha kaba ia poi kha bad ka khadduh, u pa-duh u dei ban sngewthuh ba ka khadduh kam don jinglong trai ia kano kano kaba la ioh pateng namar ba kajingpynnoh bhah ba kham bun sha kakhadduh ka long ba kan ri kan kdup ma ka ia ki khunruit kiba ka hynmen jongka, ka ieh khunswet khunrangli bad ban bsa ban pjah, ban pynsan pynrangbah kum la ki jong hi ym ban niew ia ki kum ki shakri bad ban leh bein leh khoh iaki. Bad ka iing khadduh ka long ka iing ha kaba ki hynmen shynrang bad kynthei jong ka, ki kmienah kmiesan bad ki longkñi ki lah ban rung ban mih ha kano kano ka por. Ka long ka iing ha kaba ka dorbar kur ka ia kynduh. Bad ka dei ka kamram jong ka khadduh ban ri ban sumar ia la kakmie bad u kpa wat la kin im shong prah shong shang ha sneh kane ka pyrthei.

Kat kitei ki kyndon ka ain longbriew manbriew hapdeng ki khun ki ksiew u Hynniewtrep kiba long ki ain tipbriew tipblei, ki ain tip kur tip kha, ka long kaba da donkam eh ban da pyrkhat khia bad shimkhia ia ka kam shongkha shongman.

Ka Heritage Sites & Environment Preservation Organisation, (HESPO) da ka jingsngew khia bad jingsngew kit ram ia la ki para-doh para-snam bad kum ka jingsngew burom ia ki longhwa kiba la buh ia ki matti sot jong ka longiing longsem, ka la pynlong ia kajingialang ia phylliew jingmut halor ka jingktah ka riti bad ka rukom shongkha shongman ha kine ki sngi hapdeng ki khun ki ksiew u Hynniewtrep. Bad ha kane ka jingiakynduh kaba la long ha ka Saw tarik u Risaw jong ka snem Ar Hajar ha Shillong, la ioh iaki jingkren kiba kordor naki khraw pyrkhat jong ka jaid bynriew wat la ym shym la lah ban iawer lut ia ki ban ia noh synniang lang sha kane ka thup. Ki da long shisha ki symboh bad ki symbai ba ngim dei ban pynleh noh ei. Shwa katei ka sngi, ngi la khot ruh iaka jingiathoh ese da ki

samla pule kiban sa kynjoh sha kane kakyrdan. Na ki ruh, ngi la ioh pdiang ia ki symboh pyrkhat kiba kordor katta katta. Namarkata, ngi la sngewdei ban pynmih da ka kot kaba lum lang iaki jingthoh kiba pher ba pher ba ngi la ioh ha katei ka sngi saw tarik ryngkat bad kajingsot na ki jingthoh jong ki samla pule da kaba kyrmen baki para-doh para-snam kin ioh pule ia puson bad shim nuksa lem lane lah ban noh synniang lang hadien ba ki la pule na sdang sha kut da kaba phah ia ki jingai jingmut jong ki sha uba soi kyrteng harum lane sha ki nongkitkam jong ka Seng HESPO bad lada donkam, yn pynmih sa kawei pat ka kot kaba lum lang ia ki jingkynthoh bad jingai jingmut jong ki lok nongpule

Ngi pynpaw ka jingsngewnguh kaba khraw sha kito baroh kiba la noh synniang ia kaban pynmih ia kane ka kot - da kaba ai jingthoh bad kyrshan saipan ban ioh bai seng ha kaba shon ia ka.

To kein, ngin ia rung noh sha ka jylli kane ka hang da kaba ia pule noh ia ka.

Shi hajar nguh ia baroh.

Nongsawlia
Sohra,
20 Naiwieng, 2000.

Revd. P.B.M. Basaiawmoit
President HESPO

"Ka Shongkha Shongman U Khasi Bad ka jingktah jong ka ia ka Jaitbynriew"

- E.W.Dkhar

Ban suh khlieh sha ka thymmei ka tyllong jong kano kano ka jaitbynriew, nyngkong eh dei ban tip ia ka history- Kumno u phniang kata ka jaitbynriew u shylluit u speh. Ki khanatang ki pynshisha ba u Khasi u long ka jaitbynriew kaba kyrpang, kaba wan longbriew da ka thoh ka hukum blei hynniew trep hynniew skum lyngba ka jingkieng ksiar U Sohpetbneng, ban kamai ia ka hok bad ban roi paruh pareh shisnieh ha ka pyrthei . Balei ki wan 7 trep 7 skum, ka dei ka hukum blei- ban said ia ka synri shongsang shongma shikur shisnam, kaba U Blei Trai Kynrad Nongthaw Nongbuh U la dep bujai lypa shuwa ba kin wan hiar sha ka pyrthei. Ba kumta, ha U Khasi, ka shongkha ka shongman shikur shikpoh, dei ka sang kyntang: ka pap kaba isaitmet tam, kaba ieng nongshun ym tang ia u briew bad U Blei, hynrei ia baroh ki jingthaw ha pyrthei, ba sa mih ka jingkren- "Un pom u pyrthat, un dait u khla."

Khlem jingkah ka syor phiak ba u maw-nongrim ba kongsan jong ka jaitbynriew dei ka **long-iing ka long-sem,** kaba pynkha ia ka longkur longkha, longshnong longthaw bad ka long-it long-hima. Ban seng ia ka longiing longsem, ka long ka ain blei ba dei ban don ka kurim ka kupai hapdeng kawei ka kur bad kiwei pat, kaba ngi ong- **Ka poikha poiman,** kabá long da ka jingiatip arliang kur arliang blei ryngkat ka jingmynjur jong ki ar ngut. Kane ka jingiatip iamynjur jong ki arliang kur ym tang ka pynskhem pynsnoh ia ki ar ngut ha ka jingsuk, jingieit bad jingkmen, ka teh song ruh ia ki arliang kur ban don ka jingiadei iajan palei pasiang, la ha ka imlang sahlang ne ka trei ka ktah, ba sa mih ka kyntien sin ieit- 'u kpa u ba lah uba iai" ba u myllung u rwai kyndeh mynsiem-

"Ka iing phi sharai la jingim phim tyngkai,
Ynda phi la ran dei ma ki ban syrpai."

Ba ka jaitbynriew kan hormot kan lyngsyun ka imlang sahlang, u mynbarim u da buh da ki riti dustur shongkha shongman khnang ba ka hiamdien hiam khmat kan phuh kan phymai. Kita ki riti ki

dustur ki dang teh ia ka jaitbynriew bad dei kine kiba la pynsah kyrpang ia ka jaitbynriew Khasi kumba ka long. Ki la don bun ki jaitbynriew lyngba ka history kiba la jah noh na sla pyrthei namar ba kim khein snep ia la ki dustur ki riti shongkha shongman, katba kam long pat kumta bad ka jaitbynriew Khasi, wat la ka long tang shitroh, namar ba ka ri ka sumar skhem ia la ki dustur ki riti. Ki la don ki jinglynshop kiba jur ia ka jaitbynriew Khasi la da ki bor jingngeit ne ki bor sainhima; hynrei kim lah ban pynkhih namar ba ka jaitbynriew ka bat skhem triang ia la ka kolshor bad ka ri kyndong ia la ki dustur ki riti. Triang ki skhem kum ki maw bynna wat la ka sngi bad ka lyer jong ki jingkylla ki taniom ia ka. Lada don ka jingma ia ka jaitbynriew ka lah ban mih na ki pyrthuh tynneng sharyntoh ne na ki bhur khwan bor kiba thmu ban pynkhongpong ia ki riti ki dustur ne ia ki riewduna jingshemphang kiba ka jabieng jong ki ka ieng nongwei ha la ka ri bad kiba la kynther kalbut ia ia ki bor jingkit khlieh da kaba ibein ia la ka rngiew ka bshi ba la pynkup pynphong ba ki sa jem rngiew bad ieit iawbei ia ka jong ka shongkha shongman da ki kam beain beriti bedustur ba ka pap ka ioh bor ban pynbaji ia ka jingtiplem bad pynlaimwir kylleng. Ha kane ka hang lah ban kren khlem tyngkai ba ka jingbakla ka dei ka jong kato ka kur ka kpoh kaba ki iangbah kur jong ki dei tang ki reng mattah bad ki **'Sisamkhmut.'** kiba da ki kam bad ki jingleh jong ki hi, la sloit lyngkhuid ia ka iktiar b'la pynkham u Ni u Kong

Ka riti u Khasi kam ju pdiang ne pyndonburom ia ki khun kbeit shapuloit ne ki khun khaujei. Shisien ba ka sneng ka puramit kam donbor shuh, ki sar ki pynkhuid kum ia ka pyut ka pyiaw. Ki bthat bad thied bad thning ban nym ai jaka ba ka sniew ka smeh kan bsut kan tyngkhap ha i kur i kpoh. Wut wut ki ai khaw-duh ne kynther jymbuin bad ka kur ka kpoh ka pyndonkam la ka iktiar. Ym ju don ba iada stieh ia ka pap ka sang bad shisien ba ka kur ka kpoh ka la tait, u shnong u thaw ruh u pynbut nambrap. Lada jia ba ka kynthei ka iaid mon leh mon bad ka iapoi bad u khyllah khylliang khlem ka jingiatip ki Kni ki Kpa ne ki Meisan Meipun. Lada kam mon ban kynriah, ki teh ki khum bad kti bad kjat bad ki dung ha u thlong da ka kur bad ka kpoh haduh ba kan da leit thung shriew bad ym bit ba kan ioh bynta ha u mawniam mawshyieng.

U Khasi u khein kyntang ia ka shongkha shongman naba ka dei ka hukum blei ba kynthei shynrang ngi wan sha ka pyrthei ban

pyndep ia kata ka hukum. Ka kyntien duh-kur duh-jait ka dei ka kyntien kaba khot eh ha u Khasi kaba don jingiadei iasnoh bad ka jingsngew jong ki blei. Dei namar kane ka daw ba ka jingiapynhiar sohpet ka da don la ki riti ki dustur kiba pateng la pateng la niew kyntang ia ki. Ha ka aiom mynba u Khasi u dang sah tang ma u talawiar u Sohpetbneng kaba ym don jingiakhleh miliai, ka shongkha shongman ka long tang para khun u 7 trep 7 skum. Te, namar ba u long u riewthma bad u nongiaidwir, bad ba ki khun kynthei kim lah ban shan ia ka eh ka kher, ka khlam ka ngoh bad ka khieshohrih ki kynthei ki duna bad um banse ban hiar sha ri thor ban kem kurim ia ki kynthei Dkhar. Ia kane ruh u da leh da ka niam ka rukom hapdeng ka jingmynjur lang jong ka kur ka kpoh; ba uni seng la ka kur thymmai. Ki sngewthuh ba ka long ka pap ka sang ban pynbit kur sha lade ioh phang ioh thynrei u Thawlang ka iawbei ne ioh wan ka byrsieh byrsang lathai ladai, Ki khun jong u ki ioh ka kyntang-kur-khasi da kaba seng la ka dah ka dong, u Mawshyieng u Mawrong, ka Pepbah ka Pehrit ha ka nam u Thawlang ka iawbei thymmai bad kine ki kur thymmai ki don mynta hapdeng jong ngi palat 3000 kur ban pynsyiad pynshngain ia ka ri bad ka jaitbynriew.

Ha kito ki aiom la don ka ain-kyllum (International) hapdeng ki Hima, Khasi ba lada jia thma hapdeng para Khasi la adong ban pyndonkam da ki tup ki man bad ki ramshang ki lait noh u sum bad ka wait, u khnam ka ryntieh bad bad la adong ruh ban ktah kti ia ki kynthei kiba leit synran thma. Ki nongjop thma kin pyrta kin shula shwa ia ka liang kaba rem ban wan lum wan ring mraw bad leh bei-jot ia ki kynthei khynnah bad lada sabut ba kano kano ka hima ka pynkhein ia kane, ki hima Khasi baroh kin ieng pyrshah ia kata ka hima. Hynrei, lada ka thma ka long bad uwei pat u jaitbynriew lah ban pyndonkam ia ki jait tiar thma baroh ryngkat ka lute bad ring mraw ia ki kynthei khynnah tang ba kim bit bad leh beijot. Lada ki kwah ban pynlong tnga ki dei ban da iaid da ka niam ka rukom ha khmat ka kur ka iing. Kum ki riew tiphok tipsot la adong pyrshah ban die mraw ne pynlong riewthala ia ki mraw kynthei kumba leh ki Krik, ki Roman, ki Hindu bad ki Musulman: ba ki khein ba ka long pyrshah ia ka ain -blei. Kane ka pynpaw ba u Khasi u dei u riew tipbriew tipblei, uba burom ia ka hok longbriew.

Ki la don pat ki khep ha ka history ba katto katne ki kynthei ki shu sah jied khlem don ba kylli pyrthew wat la u synrew u skud

jinglong samla u lajan jlop. Lada dei na ka kpoh ki syiem ne ki Bakhraw la ju pynlong da ka **'Ring-Kongor'** ne **'Kem-Kongor'** tang ban pynmih symbai. Lada jia ba kem kongor ia u kynja mynder, shisyndon ki thaw la ka kur ka kpoh kum ki Kharkongor. Lada jia pat ba kano kano ka kur ka kem ia u kynja mynder bad pyniabia bad la ka kur kaba sah-jied tang ban pynmih symbai; ia kane ruh ryngkat ka niam ki thaw la kakur kum ka kur Khar-shandi, ka kur Khar-mithai, ka kur Khar-mih-pen bad kiwei. Don pat ki bym kylla ne shna kur thymmai hynrei ki shu pyntip pynsngew ha ki blei)Thawlang Ka iaw bei). Ki khun ki kti jong ki ym tang ba ki ioh bynta ha ka imlang sahlang, ka niam ka rukom hynrei ki kylla long ki Khasi paka. Dei namar kane ka daw la ong ba ka niam u Khasi ka long tang shikur shikpoh naduh na pyrthei haduh ha dwar U Blei.

Ka history ka iathuh ruh ba la don ki kpoh synshar kiba la kynther jymbuin noh namar ba ym don nongmih bujli shuh ne ba kim kwah shuh ban bat ia ka kam syiem namar ka **'iap-tyrut'** ha ki thma bad ki jingialeh. Ka hima kam banse ban shu kem bikar da uno uno u briew kumba kynhoi syiem ka Hima Mawiang ia uwei u khar Masulman uba shang iaidwir ha ka hima jong ki kumba kup ba syor ka jingiapan na khmat durbar. Ia une u kem-bikar ki pynshong kurim bad ka kynthei Khasi ryngkat ka suit ka shor ba u symbai u thning jong u un kyrsan kyrbah ban pynmih ia ka pateng syiem jong kata ka hima, ba ngi sa ioh ka Kur Syiemiong hapdeng jong ngi ki Khasi kaba lyngsyun katkum ki riti ki dustur Khasi.

Namarkata, ka shong shongman hapdeng U Khasi ka long kaba kyntang, ba la rynda da ka thoh ka hukum blei. Kum ka jaitbynriew ngim bad ngin iai bteng katba ki riti ki dustur ki dang sah. Lyngba ki spah snem ka la don ka jingtynrah napoh bad nabar hynrei baroh ki kyllon bad ki twa namar ba ka jaitbynriew ka bat skhem ia la ka kolshor. Ka jingsynshar phareng ka wan bad ka leit hynrei kam lah pynkhongpong ia ka kolshor, wat la kiba la don katto katne kiba la baji ha ki umsaw jong ka, hynrei ki phai dien trai ba ka nongrim jong ka jaitbynriew ka skhem. Ki la don shibun ki shynrang bad ki kynthei kiba la iehnoh ia ki rong ia-pan nongwei bad kup la ka kur Khasi. Kane ka long namar ba ka long namar ba ka jaitbynriew ka niewkor ia la ki riti ki dustur.

Hadien jong ka jinglaitluid ka jingiakhleh khaw-lang ka jur i kumba kan phyrnop ia ka jaitbynriew.Kito ki ba ieng nongwei bad

ki bym skhem kila jyllop ha ki umsaw katba uba bun balang u nangskhem bad sngewthuh- ba lada ka jaitbynriew ka twa ka kyllon, ngin long tang ki nongtongum bad ki nongthohdieng jongno-re.Ka jingnang jingstad ka nang pynshaidbor ia ki samla kynthei bad shynrang ban niewkor ia la ka jong bad sngewsarong ha la ki dustur ki riti. La ki ba bun ki la iehnoh ia ka niam -tynrai pynban ki bat skhem triang ia la ka kolshor.Ka jingiathoh shongkurim Khristan kam ktah ia ka kolshor ne pynsniew dur ia ki riti ki dustur, pynban ka nangpynskhem bad pynitynnad. Ki kynthei kim ju kup ia ka kyrteng u shynrang lymne u shynrang Khasi um ju kwah knieh ia ka jing long kur na ka kynthei: namar ba u sngewthuh ba ka jingngeit Khristan kam ju mushlia ia ka kolshor;u bat la ki dustur ki riti kum u khasi bad nang pynskhem ia ka hiar pateng na ka kmie.

La don katto katne na ki lok ki ba shu ryngkoh thulmur khlem pyrkhat, hana , ba kito ki ba la iehnoh ia la ka niam-trai bad kdup ia ka jing ngeit Khristan, kim dei shuh ki Khasi. Ka kolshor kaba ki sngewthuh ka dei tang ka niam . Kane ka kynthoh wohdong khlem pyrkhat ka tynrah ia ki hi bad ki tymmen ki ju maham kumne-"**Khun wat ju biah sha suin ioh ka hap ha la ka shyllangmat**". Hato kine ki lok ki sngewthuh ba ki nongthoh bad ki nongpynphriang ba radbah tam jong ka Khasi kolshor dei ki Khristan, kiba la pynshisha ha kine ki 200 snem da ki jingthoh bad ki jingtrei jong ki! Hato kine ki lok ki sngewthuh mo ba ki **Riti ki Dustur** ki dei tang ki **kam-bynriew** katba ka jingngeit ka dei ka **kam ba kynja mynsiem**! Ka jingiatip lem shimet jong u briew bad U Blei! Lada kane kam long kaba shisha, ka jaitbynriew Khasi kan jin da la twa la kyllon myn 50 snem mynshwa. U Sib Charan Roy uba la pyrsat mynsiem da u Dormi, Pablei Lawbah, ban thoh ia ka Bible Khasi- 'Ka Niam Tipbriew Tipblei' u quote ne shim kylliang ym duna 90 sien na ka Bible, ryngkat ka maham artad- khun pyrsa ym bit ban pule ia ka Bible ba sang .....' un jin dala luin u khulom lymda ka Bible ka kyrshan ia u.

Baroh ki jait niam ka pyrthei ki ong ba ki ioh la ki thoh ki hukum na U Blei Trai Kynrad la, ha ka liang ka jingngeit ne ha ka liang ka imlang sahlang. Ki sakhi satar ki pynshisha ba baroh ki jaitbynriew ki lah ban ia shongkha shongman shikur hadien lai bad saw pateng hynrei ka jaitbynriew Khasi ka adong pyrshah bym bit ban ia poikha poiman shikur kam pher katno ki jngai ki jan. Ki da ngeit skhem bad pynsabut ba kane ka dei ka ain-blei ka ban iarap ia

iingkur bad ki pynpaw balah baiai ha iing-khun. Mano kein ban burom ia ki kni shet jakyndeh! kane ka dei ka por ba ki shynrang Khynriam ki dei ban kyndit bynriew. Ki rangbah ha Ri-war kim ju pdiang ne pyndonkam ia ka kyntien 'iing-khun ne iing-tnga' hynrei ka 'iing jongngi' bad ki kur ki kha pat ki ong- 'ka iing uta bad kata' namar ma ki, kiba tei bad ma ki kiba long-trai.

Kawei pat kaba la pyndukha, ki ong, ba kane ka riti shongkha shongman kam pynroi spah kumba pynroi kiwei, namar ba ka kur bad ka riti ioh pateng ka leit sha ka kynthei, ba uba nabar u wan long-trai bad u trai u kylla kliar: ba ki khun shynrang Khynriam kim ioh kti ban pynroi pynsan ia ka kamai damai ki kmie ki kpa. Kane ka dei ka kyntien iamrem uba la ot la ka tynrai iktiar da ki kam bad ki jingleh jongu hi. Lada ki kmie ki kpa ki ioh jingshaniah ha la ki khun shynrang kin jin da la aiti met bad mynsiem ha ki. Katno tylli ki iing Khasi kiba phuh kiba phymai haba ki longkni ki long kiba tip-briew tip-blei! Bad katno tylli ki iing Khasi kiba i jawummat ba ki longkni ki dei ki prohjyndem kiba lapmiet lapshai tang ha ki kam kai! Ban da ai lei-lei sa ka kur bad ka nongtymmen ha u shynrang, ngam tip shuh katno ka long ki ummat kin jaw shisngi shisngi ha ri jongngi!

Ban kynnoh ba ka kamai kajih u Khasi kam roi hapoh ka symgiew jong kine ki riti ki dustur, ka long tang ka jingkren pyllait jynhaw khlem jingshemphang bad khlem jingkitkhlieh. Wat klet ba tang ki 'duh-kur duh-iing' kiba rwai syiang ia kane ka khoros da ka jingthmu ban pynlyngkien sak ia ka jaitbynriew da ka sang ka ma. Don ba lah ban len ba ka ri Khasi ka la roi palat shispah shah hapoh kine ki sanphew snem la, ha ka liang ka trei ka ktah, ka kamai ka damai, ka pule puthi, ka khan ka pyrkhat, ka buit ka akor bad ka longbriew manbriew! Lada ianujor kat ka jingbun briew, ngi la kiew tyngeh bad ngin nang iai kiew katba ki lad ki lynti ki nangplie, ki riti ki dustur kim shym khanglad ia ka lynti jong ka jingroi. Ngi khmihlynti ba ka jingshemphang kan rung ha ki shynrang Khasi ba kin sngewthuh la ka dor da kaba pynpaw pyrthei ia ka mynsiem kitkhlieh ba nangne shakhmat ngin pyndep hok ia ki namjer kyntang *ba la buh hakhmat* u Thawlang ka Iawbei ba da la ka jingim ngin iada ia la ka kur ka kpoh, ka it ka hima bad ia ka malade.

Ban pynkynmaw ba u Ni u Kong u la buh ki riti ki dustur kumno ban iada ia ka jaitbynriew na ki jingeh kiba lah ban mih na

ka shongkha shongnian, ka jaitbynriew ka la dei ban buh jingthoh ba ki Hati sawkuna bad ki kren batip kin shemphang -

1. Ba kano kano ka kynthei Khasi kaba shongkurim ia u khyllah jait bad kaba la die noh ia la ka rngiew longkur bad phong ia ka kur u tnga, kan duh noh ia ka hok jinglong Khasi ryngkat ka pateng jongka.
2. Ba uno uno u shynrang Khasi uba shongkurim ia ka khyllah jait bad uba pynbit thit ha la ka kur ka kpoh, dei ban tait kur bad pynduh ia ka hok jinglong Khasi.
3. Lada jia ba u thaw kur thymmai khlem ka jingmynjur ka kpoh ne khlem ka jingtip u rangbah shnong/Syiem/Lyngdoh dei ban pynduh ia ka hok jinglong Khasi jongu.
4. Kino kino ki khun Khasi kiba pynklim kur sha u kpa ban kyntait ia ka kur ka kmie kin duh ia ka hok jinglong Khasi.
5. Lada ka khatduh kam sumar ia ki kmie ki kpa bad pynkhein ia ki riti dustur, ki kni ki lah ban sloit noh ia ki hok jong ka bad pynlong kur da kano kano ka khun kynthei kaba pynbiang riti dustur.
6. Lada ki kynthei ne shynrang kiba shongkurim ia ki bym dei Khasi kim pynsan pynrangbah ia la ki khun katkum ka kolshor Khasi, ki bad ka pateng jongki, kin duh noh ia ka hok jinglong Khasi.
7. Ki khun ki dei ban kup ia ka kur jong ka kmie khlem pynkhleh milai bad ka kur khyllah jait u kpa, lym kumta kin duh noh ia ka hok jinglong Khasi.
8. Ka kynthei Khasi kaba weng ia la ka kur bad kup ia ka kur u tnga wat tang shisien ruh ha ki jingthoh jingtar, kan duh noh la ka hok jinglong Khasi.
9. Ka District Council ka dei ban codify ia ki riti ki dustur baroh jong ki 30 Syiem 12 Doloi.

Ka Khasi bad ka shongkha shongman (Marriage)

Dr. H. Ghonglah

Ban iakren shaphang ka shongkha shongman, khamtam ka jong ki jaidbynriew Khasi Pnar kam long kaba suk. Namar kumba ka long mynta ka dap da ka jingbym ryntih suda Haba ka jingmut jingpyrkhat u briew kam shai, ka ialam barobor sha ka imlang sahlang kaba kynrum kynram, ka shongkha shongman ruh kaba lyngkar Ban pynbeit iaka khlem pynbeit ia ka pyrkhat pyrdain ka long kumba tbeh dongmusa khlem umphniang sharak

Kiei ki jingeh? Ka jingiakren paidbah halor kane bunsien ka kdew beit sha

(a) Ka jinglong ka kynthei Khasi ba bun ki jingshongkha khleh bad kiwei pat ki jaidbynriew

(b) Ka jingkynnoh ia ka rukom shim jaid (matrilineal system) ha kaba u shynrang um don bor ei ei

(k) Ka jinglong lyngkar ne ka jingbymneh kita ki shongkha shongman kaba pynmih bun ki khun khlem kpa Hangne ruh shah kynnoh biang hi ka kynthei

Hato kine ki dei shisha ki jingeh ne tang ki dak ki shin (sign & symptom) jong ka jingpang (moral disease) kaba kham jwat?

Ha ka jingiohi jongnga bad hadien ba la pule sani bha shaphang kiwei pat ki jaid bynriew ka pyrthei, kine ki dei tang katto katne ki dak ki shin bad ka jingpang ka long kaba kham jylliew bad shyrkhei.

Ki dak ki shin (evidence) ba paw shabar:

Sngewsih ban ong ba kawei na ki jingpynshisha ba ngi dang dei ka jaidbynriew ba ngeit bieit (animistic) wat lada ngi len iaka long ka jingbymsuidniew jong ngi ia ki jingstad (knowledge/wisdom).

Ngım pynshitom ne pynlut spah ban tih jylliew (research) ia ki social problems jongngı la ka dei ka kiad ne ka jingim bad shongkha[illegible] lyngkar. Ngı ıa pyrta nalor rynsan palat 30 snem tangba ngim don statıstıcs ban pynıeng ıa la ka nıa. Baroh ki kot kı sla jongngi shaphang kı jaıd bynrıew kı long khlem kano kano ka Comparatıve study bad kıweı pat. Kumno ngın tıp la ngı kıew ne hıar haba ngım kwah ban ıanujor bad kıweı?

Wat la katta ruh nga la pyrshang ban lum nangne nangtaı na ba leh kıweı bad kıne harum kı long katto katne na kı jıngshem shaphang ka shongkha shongman jong ngı.

Kıba la ıapyllaıt (Dıvorced) ne shongkhlad (separated) ha **Meghalaya** kat kum ka Census 1991:

Males	-	6648 (35%)	Females	-	12,679 (65%)
Rural Males	-	5767 (35%)	Females	-	10889 (65%)
Urban Males	-	881 (33%)	Female	-	1791 (67%)

<u>Hapoh Jaintia Hills</u>

Males	-	1828 (40%)	Females	-	2805 (60%)
Rural Males	-	1787 (41%)	Females	-	2668 (59%)
Urban Males	-	41 (33%)	Female	-	137 (76%)

<u>Ha East Khasi Hills</u>

Males	-	3412 (36%)	Females	-	6280 (64%)
Rural Males	-	2618 (36%)	Females	-	4766 (64%)
Urban Males	-	794 (35%)	Female	-	1514 (65%)

<u>Ha West Khasi Hills</u>

Males	-	756 (28%)	Females	-	2[illegible]3 (72%)
Rural Males	-	738 (28%)	Females	-	1980 (72%)
Urban Males	-	18 (30%)	Female	-	43 (70%)

<u>Ha East Garo Hills</u>

Males	-	158 (25%)	Females	-	476 (75%)
Rural Males	-	155 (25%)	Females	-	470 (75%)
Urban Males	-	3	Female	-	[illegible]

Ha West Garo Hills

Males	- 494 (32%)	Females -	1096 (68%)
Rural Males	- 468 (32%)	Females -	1005 (68%)
Urban Males	- 26 (22%)	Female -	91 (78%)

Shisien peit ia kine ki jingkhein (lehse ki dang duna eh namar bun ki ban ym iathuh hok) ka paw shai ba ha ka jylla baroh kham bun eh ki kynthei kiba la shongkhlad na la ki lok. Hato ka lah ban long ba ki ioh ia ki shynrang khyllah jaid ne ia ki para jaid la jong tangba kiba na shabar shnong - ia kata ym don ba wad jingtip.

Kawei pat, wat lada ngi kubur ba kham bun ki kynthei Meghalaya kiba ioh khyllah jaid, ki jingkhien ki pyni ba kam da iapher than ha nongkyndong bad ha sor, kaba mut ba ka jingnang jingstad kam da don jingktah eh (Role of Education) katba ha Manipur ka jingbun khun ki kynthei ha Sor (Urban) ka long tang 2.6 ngut bad ha Nongkyndong 3.2 ngut, ha Meghalaya ha Sor 3.1 ngut bad Nongkyndong 3.2 ngut. Katba ki bym thoh bym pule (illeterate) ha Manipur ki don average 4 ngut khun bad kiba pule M.E. 3.5 ngut, ha Meghalaya ka long 3.5 bad 3.2 ngut.

Hynrei lada bishar pat ia ki District, i kumba ha Jaintia Hills, kham bun ka percentage ha sor ban ha nongkyndong jong ki kynthei ba iaphet lok katba u shynrang nongkyndong pat (41%) u tam ha ka jinglyngkar ban ia u shynrang nongsor (24%).

Ha East Khasi Hills kam da iapher than ha sor ne ha kyndong. Ha West Khasi Hills ruh kumjuh, tangba imat ki kynthei ki kham lyngkar ban ia ki East Khasi Hills. Lada ngi ong ba ka West Khasi Hills ka dang sahdien ban ia ka East Khasi Hills, hato ka pyni mo ia ka jinglui lui ki briew jong ka? Ka dur ka shongkha shongman ha East Khasi Hills ka iasyriem bha bad ka West Khasi Hills, kumjuh ruh ka West Garo Hills.

Ka don sa kawei ka study ba la leh da ka Institute of Population Science ha ki snem 1994-95 bad kine ki long ki jingshem jongka.

1. Ka Mean Age of Marriage ki kynthei ha Meghalaya ka long 21 snem katba ha kiwei ki jylla Manipur ka long 25 snem bad

Mizoram bad Nagaland ka long 23 snem. Naduh u snem 1971 ha 1993 ha Manipur ka Mean Age of Marriage ka nang kiew na ka 22.2 snem sha ka 25 snem. Katba ha Meghalaya ka kiew tang khyndiat, kata na ka 20.2 snem sha ka 21.2 snem. Katba ka Mean Age of Marriang u Shynrang Manipur ka nang kiew na ka 26.4 snem sha ka 28.3 snem, ha Meghalaya ka nang hiar na ka 25.5 snem sha ka 25.1 snem.

2 La shem ba ki kynthei ba la iaphet lok ne shongkhlad, ha Arunachal Pradesh ki don 1%, kumjuh ruh ka Manipur. Katba ha Nagaland bad Tripura 3% ba ha Meghalaya & Mizoram 5-6%.

Hapdeng ka Mizoram bad Meghalaya dang tam hi ka Meghalaya. Kum ka nuska, kito kiba ha ka rta 30-34 kiba la iashongkhlad ha Meghalaya ki long 6.5% katba ha Mizoram tang 1.1%.

Kiba bun eh ba iashong khlad ha Mizoram ki dei hapdeng ka rta 20-24 (4.3%) katba ha kajuh ka rta ha Meghalaya ka long 5.3%. Bad wat ha ka rta 45-49 ha Meghalaya ki don haduh 5% katba ka Mizoram tang 0.6%.

3. Ha ka jingiashongkha khynnah (child marriage) ruh ka jylla Meghalaya ka wan kham shakhmat. Ha Mizoram kiba 15-19 snem tang 9.2% kila shongkha, ha Manipur tang 6% katba ha Meghalaya palat 18.3%. Tang 28% ki kynthei Meghalaya ki lah ban iathuh ia ka Minimum Age of Marriage. Katba 55% ki kynthei Mizoram ki tip ia kane.

Kiei kein ki Daw? Ban poi shata to ngin ia peit bniah shaphang ka jingmut ka iing ka sem bad ka shongkha shongman.

a) Naduh u snem 1953 kawei ka Anthropologist na shabar ri ka la wan ban study ia ka longiing longsem u Khasi bad Garo bad ka shem ba ka longiing u Garo ka kham khlain namar ka jingsngewthuh jong u ia ka iing (family) ka long uwei u khlieh. Katba ha ka pyrkhat Khasi, khamtam ka iing jong ka khatduh, don arkhlieh, u kpa bad u Kni. Kumta la dep shong kynrong lypa ka shongkha shongman. Hato dei namar kane ka daw ba bun ki bym kwah kynmaw ia kane ka Research Work?

b) Ha kiwei ki jaidbynriew ka don ka jingiapher kaba khraw hapdeng ka Sex and Marriage. Ha u Khasi imat ka long kajuh Ha kato ka dur ha ba sdang ngi pyni ba u briew ne ka briew ki kynthup ia ka met (body), ka pyrkhat pyrdain (mind) bad ka mynsiem (spirit). Ka jingmut shisha jong ka shongkha shongman (marriage) ka donkam ia ka jingialong kawei ki arngut ha baroh kine ki lai bynta Ha ka jingpyrkhat jongngi ban pynkyntang (sanctify) ia ka shongkha shongman i kumba ngi pyntad dor pynban ia ka haba ngi pyniashong ia ki khynnah ki bym pat kot ka bor pyrkhat (Mind & Spirit) tang namar ki la bakla (body) La ju don mo ba wad bniah katno ka percentage ki shongkha shongman kiba kum kine kiba iaineh bad katno kiba pra tang khyndiat por?

k) **Ka daw dei kynthei ne shynrang ?**

U Dr Snaitang ha ka Thesis jongu u ong ba ka jingshongkha ki khynthei khasi ia ki khyllah jaid ka la don naduh shwa ki phareng tang ba kam da ktah than namar kine ki duh ia la ka jaid (lost their clan status). hynrei kaba kham jur (more frequent) ka dei ka jingshongkha ki shynrang khasi ia ki thei dkhar Ki hun jong ki ki kylla khasi. Naduh ki snem 1977 u T.Rodborne u la thoh ba kine ki jaid khasi dkhar ki la kot shibynta na ka lai bynta ka jaidbynriew.Haba kumta,tharai ha u snem 2000 kin jin da la palat mar shiteng? Sngewtynnad ba ha kine ki sngi ki mih ki seng bhalang bad seng khynnah skul ki ba ieit ri bad pyrshang ban pynbeit wat ia kine. Hynrei ki bakla lada ki paw kumba isih kynthei. Phim lah ban ieit jaidbynriew da kaba isih kynthei namar ka kynthei ruh ka dei ka jaidbynriew.

d) Ka Human Resource Development. Kawei na ki tynrai bah jong ki kynrum kynram ha ka imlang sahlang u khasi dei ka jingsahdien eh ka jingpynsan ia ki khun ki kti ha baroh lai ki shalyntem ka jing im-kata Body, Mind, & Spirit. Namar lada iakren ia ka jing shisha, ka shongkha shongman ym dei tang ba ka long kyntang hynrei ka long ka rai jong ki arngut .Ki kmie ki kpa, ka imlang sahlang ki lah ban hikai, kim donhok ban knieh ia ka hok tynrai jong ki arngut.Namarkata, hooid ngi donkam ki ain ka ba iadei dur (Social engineering) hynrei kaba kham kongsan dei ka jingpynthymmai ia ka pyrkhat pyrdain

(Social Reformation). Bad ngım don hok ban ktah ia ka social engineering lada ngim pynkhlain ia ka social reformation.Haduh katno ki kmie ki kpa ki pyndep la ka kamram ban pynkhreh ia la ki khun shaphang kane?Ha ka jing iohi jong nga haba ngi ıa tuklar ıa ka shongkha khleh bunsien eh ngı tuklar ia ka shong kha jong kı ba duk ba raitoı, ki ba bunsien kı poı shata namar kı jıngeh bad jıngıakynduh (cırcumstances) jongki kı ba bun nangı ngım kwah ban tıp ne ban ıarap. ngı la pynduh ıa kı ia ka jıngnang jıngstad, ngım lah ban aı kam ı ıa ki kaba bıang , ngı kheın poh ıa kı namar kım dei na ka juh ka ıng bad ngi (Ki Maram , kı Bhoı bad kumta) Ha kı rynsan Semınar bad jıngiaseng jongngı ngı ialong kawei hynreı ha ka Real Polıtics jong ngı ngı long shı dorjon.

Ha ka census 1891 ka lıteracy rate kı kynthei ka Khası Jaıntıa Hılls ka long kaba heh tam hapoh Assam baroh bad ha ka census 1921 ka long kaba ar hapoh Indıa hı baroh. Ha kata ka por la ong ba na ki 32ngut kı rıewkhmat jong ka ımlang sahlang u Khası, 11 ngut dei ki kynthei. Ka long kaba donkam ban conduct Research bad ban shım la ka jıngshongkha khleh ka kham bun haba ki kynthei & shynrang kı long kiba roi bha ha ka Human Resource Development, ne haba kı sahbıeit. Bad la ngi kham roı ha ka por mishoneri sepngi ne Mısioneri trai ri?

Ym don jaıdbynriew kaba khuıd tam (There is no Pure Race)

Kaba sngewphylla hynreı kaba shısha. Ba dang ha u bnaı April 2000 ki Scıentıst ka pyrthei kı la kubur haba ki iit bnıah ia kita ki Genes jong kı briew ka pyrthei ba don tang 5% ha ki Gene jong ngı kaba pynıapher ia ki jaıd kı kynja briew ha pyrthei. 95% ka long hi ka rukom im kaba shabar (nurture & environment) Lane ba baroh ki briew ka pyrthei ki long kawei ha kaba kut. Ar ngut ki Khasi ki kha ia u khun ha ka shnong hapoh Assam. Une u khynnah u ım bad ki paralok Assamese bad u kren Assamese, ym Khasi kı ri kıba roi tam ha ki liang baroh ki dei ki rı kiba pdiang lut ıa u jaıdbynrıew baroh, kum ka Amerika & Australia. Hynrei la teh song ia ka jıngiatylli jong kı ynda ka bor ka snam (Blood & Clan)hynreı da ka rukom pyrkhat(Value system).Artylli ki ri kı ba mıh na ka juh ka doh ka snam, North Korea bad S.Korea, hynrei ki iapher ka pyrkhat

pyrdain bad ki iashun thlongmluh thlong sying baroh kine ki snem . Ka India &Pakistan ki dei na ka juh ka ri *(Blood&Clan)*dang tang 50snem mynshuwa hynrei ka value sysytem ba iapher kum ka sepngi&mihngi ka pynduh lut ia ka Developtment ha baroh ar namar ki bunkam tang ha kaba shna batur jri ban iasiat iwei ia iwei pat.Bad ka nuksa ba kynsai tam dei ka jaitbynriew Khasi Pnar. U Ma Hipshon Roy Kharshiing ha kawei na ki kot jong u u iathuh ba ka kmie tymmen jongu ka dei ka ba na Bangladesh. Hynrei don ban ong ba u Ma Hipshon um dei u khasi ne ba um ieit Khasi? Lada marshiteng na ki jaid khasi (Ka jaid ba thymmai eh imat dei ka jaid Batkhar-hapdeng Bartakaki&Kharmawphlang) ki mih na ka shongkha khleh, dang don ba nud ban ong mynta ba kine dei ban tait kur ia ki?. Ne,don kanokano ka lynti ban iapher ia ki lymda ki iathuh bad phla hi?

Kumba ngi bein ia kiba duk kiba rangli ki ba ioh nongwei,ngi khroh mit mit pat ia kiba don ba em bad kiba nang bastad kiba ioh khyllah jaid. ym lah ban len ia kane .Ka pynshisha biang ia kane -ba haba la biang ka pyrkhat pyrdain (Mind &Spirit) ka rong snieh doh, ka ktien ka thylliej, jingjrong jinglyngkot(Body) kim lei lei bad ki ia pyniaryngkat ia ki briew baroh. Bad ym lah ruh ban len ba ki jingbha ki ba bun ruh ki wan tyllun lang lyngba ki shong kha khleh(inter Marriage)ki ba kum kine. Wat ka ri India ba riewspah mynta ka ialeh ban khring ia ki nong India shiteng dur shiteng sur(NRI) sha shilliang duriaw ban pynim pat ia ka.

Ha kaba kut,nga ban biang hangne ba don tang kawei ka lynti ban pynbha ia kaba la pyut.Donkam ka jing iatrei shitom ba man ka sngi,ha ba shai bad haba dum ban pynsan ia ki khun shynrang bad khynthei ha baroh ki lai shalyntem, Body, Mind, & Spirit. Hangta ki khynthei kin ym ioh daw ban ong ba duna shynrang bad u shynrang un ym ioh daw ban kynnoh ia ka khynthei .Ngim ym lah shuh ban wanrah ia ka Pure Race ha ka liang ka snam hynrei ngin wanrah ka strong Race ha ka liang ka pyrkhat pyrdain (Value System).

Ka shongkha shongman U Khasi

Revd B. Wahlang
Pastor Chairman

Ha kaba nyngkong eh, nga pynpaw ia ka jingsngewnguh kaba khraw ia baroh ki nongkitkam bad ki dkhot jong ka HESPO na ka bynta ka jingibit jong phi ban jied ianga kum uwei na ki nongai paper ha kane ka Seminar halor ka Shongkha Shongman u Khasi ba ka jingktah jong ka ia ka jait bynriew".

Nga ai khublei ruh ia u kongsan ha kane ka Seminar bad kiwei ki nongmihkhmat, ki rangbah, bad baroh ki paralok kiba la wan ban iashim bynta ha kane ka Seminar. Na ka liang jong nga, nga sngew ialade ba ngam long uba bit ban ai jingthoh hapdeng jongphi, namar nga sngew ba kane ka subjectka long kaba khraw bad kaba iar. Hynrei na ka bynta ban pashat jingmut lang nga la pyrshang ban thoh katba nga lah bad kat kum ka jingtip bad jingiohi kaba rit bad lyngkot eh jong nga. Bad nga kyrmen ba ka jingiashim bynta lang jongphi ha ka jingiakren kan iarap ruh ia nga, ban sngewthuh ia kaei kaba ngam pat tip, bad sngewthuh.

1. **Ka jingsngewthuh u Khasi shaphang ka shongkha shongman**

   a) **Ka dei ka jingiateh jutang kaba khuid bad kaba kyntang :**

   Kum ka jait bynriew Khasi ngi sngewthuh ba ka shongkha shongman ka long ka jingiateh jutang kaba khuid bad kaba kyntang lane ka jubanlak jong ki arngut lane ka jubanlak jong ar kur na ka bynta ban iapohkha poiman bad ban ialong iing - long sem. Namarkata, ki Khasi ki sngewthuh ba ka shongkha shongman ka dei ban long kaba don burom bad ha ka jingsotti. Ki tieng bad ki shyrkhei ia ka shongsang. Kino kino kiba jam palat ia uta u pud, ki wallam jingtim bad raibi ia ka kur. Namarkata, shuwa ba kin pynlong ia ka niam ka rukom shongkha shongman, ki da khan ki da kylli na ka blei. Bad haba ki shem ba don dak artatien kim ju pynslem bad ki iapyllait shisyndon namar ki tieng ia ka raibi, ka jyrsieh kaba lah ban mih lada

ki leh pyrshah ia ka rhon bad ka hukum jong kiba ha iing ha sem[1].

Ka rukom kaba ki longshuwa manshuwa ki buh ha ka kam shongkha shongman ka long kaba bniah bad pyrkhing haduh katta katta. Haba uno uno bad kano kano ki poi ha u pud ban iashongkha shongman, u Khasi u da iit bin pa bin ia u briew ne ka briew, ka longiing ka longsem, ka longkur ka long jait, u da kylli pyrthew ioh don ka jingiadei kur iatingkur ne iateh kur, ioh don kiba dang iadei nia-kha ne mei-kha, ioh don kiba dang iadei para-kha ne kiba dang iadei bakha trai bad kumta ter-ter. U da phikir bha ruh haba shongkha bad ka kur ka jait u kpa namar don kiba ym lah ban ia shongkha bad kiba dang iakhien sang.[2]

b) **Ka shongkha shongman ka long na ka bynta ban ioh khun ioh kti:**

Ki Khasi ki sngewthuh ba ka shongkha shongman ka long na ka bynta ban iohkhun iohkti bad ban pynroi parum pareh ia u tnum u tyndai. Namarkata kim ju pynshlur iaka jingpyllait tnga, lait sa tang lada ka kynthei kam don khun[3].

k) **Ki Khasi ki sngwethuh ba ka longiing longsem bad ka shongkha shongman ka long kaba kyntang :**

Ki Khasi ki sngewthuh ba ka long iing-long sem ka long kaba kyntang. Namar kata ka iing Khasi ka long ka "iing mane" (church) lane ka iing kyntang (sanctuary). Bad dei na kane ka daw ki Khasi kim ju shah ban pynrung ia ka met iap jong kiwei ki bym iadei kur dei jait sha iing bad ruh kim shah ban pynrung ia kano kano ka pisa kaba shu ioh bymhok namar ki tieng ioh ka pyntngit ne pynbyrsieh ia ka iing. Bad ia ka jinglong kyntang jong ka longiing longsem la ithuh na ka rukom shongkha shongman."[4]

1 Sr P.Kharakor, Ka kolshor khasi, Shillong, 1988, p - 45-46.
2. I Kharkongor (Rev), Ka jingim tip-briew tip blei, Shillong, 1998, p-70
3. Ka kolshor Khasi, p-45
4 U Sib Charan Roy, Dkhar, Ka niam Khasi, p-70

d) Ka shongkha shongman kam dei ban long tang shipor bad kaba lah ban iapyllai:

Ki Khasi ki sngewthuh ba ka shongkha shongman ka long kaba la pynkhuid bad pynkyntang da U Blei. Namarkata kam dei kaba lah ban ia pyllait ne buh por. Ha ka por ba ki pyndep ia ka niam ha ka shongkha shongman, ki Khasi ki da duwai-phirat ia ka jingkyrkhu bad ka jingdon ryngkat u 'lei thaw briew man briew, u ne ka "'lei synshar" bad ia ka Iawbei bad u Thawlang. Kane ka pyni ba u Khasi u sngewthuh ba ka shongkha shongman ka long kaei kaei kaba kynja blei bad kaba kynja mynsiem.[5]

e) Ka shongkha shongman ka dei ka pansngiat jong ka jaitbynriew:

Pateng la pateng ka riti ki Khasi, ka burom ia ka jinglong kynthei-jinglong shynrang. Ki hikai ia ki ban burom ialade bad ia kiwei, ban ithuh ia kane ka hok, kum ka syrwet blei kaba pynneh ia ka jait bynriew parum pareh. Ki kni, ki hynmen, ki para kynthei jong ki ki kwah ba kin ia poikha poiman bad ki rangbah kiba don hok - don sot. Kim ju peit ia ka durkhmat, hynrei ki im-sngi ban pyllait naka byrsieh bad ka shongsang. Ka jingsngewsih kaba khraw jong uno uno u rangbah kur ka long ban long ka kur iap duh.[6]

g) Ka jingaijait bad shim jait na ka kynthei :

Ki jait bynriew Khasi baroh ki shim jait bad ki khein jait na ka kynthei. baroh ki khun shynrang bad kynthei kiba hiar pateng na kajuh ka Iawbei tynrai ki iadei shikur. Don tang khyndiat ki jait bynriew ha ka pyrthei kiba ai jait bad shim jait na ka kmie. I Bah Hamlet Bareh ha ka kot jong i, **The history and the culture of the Khasi people,** u ong ba ka ktien Khasi ka mih na ki artylli ki ktien Khasi "kha" (born) bad "Si", (mother) (the ancesteal mother). Kane ka

---

5 R.E. Hedlund, Culture and Evangelism, Madrass, page 75-76

6 Ka Kolshor u Khasi, p 48-49

jingong ka lah ban don ka jingshisha, namar kumba la kdew da i Bah Hamlet Bareh, ki don ki jait Khasi kiba shu tang jait, tang na ka kyrteng jong ka kmie, kum ka Kurkalang (kur jong ka Lang). Ki jait Nagpkynta kiba dei khun kiba hiar pateng na ka Ngap. Ki Sawian, ki khun jong ka Sa. Namarkata I Bah Hamlet Bareh i ong ka ktien "Khasi" ka mut "Kha-na-ka-kmie lane kha-na-ka-kmie kaba kyrteng ka Si.[7] Bad kane ka jingshim jait bad khein jait na ka kmie ka iadei eh bad kawei ka jait kaba don ha Jirang. Bad kata ka dei ka jait "Jamu" lane "Jamu." Ka ktien "Jamu" lane "Jamu", ha ka ktien Jirang ka mut "jong i mei." Namarkata ka jait Jamu ka mut ka "jait jong i mei."

I Pastor I. Kharkongor ha ka kot jong i, **"Ka jingim tipbriew tip blei"** i ong ba ka jingai jait u Khasi sha ka kmie lane ka kynthei ka la long doh longsnam naduh ki mei kulong ki pa-kulong jong ngi hyndai. Bad i ong ba ka ktien 'kurim' ha ka ktien Khasi ka mut ka "kur" kaba "im". Namarkata kurim ka mut ka kmie kaba pynsan pynroi ia ka longkur long jait lyngba ka shongkha shongman. "Kha" ka mut 'nia-kha'. "Mei-kha" na ka liang u kpa kaba da niewkor bad niewtang eh kum u nongpynsan bad pynroi ia ka longkha longman. 'Kur' bad 'kha' ki long ki ktien kiba la longdoh longsnam ha ka jait bynriew Khasi bad na ki ka roi parum pareh ka longkur longjait, ka longkha jongman bad ka longbriew - man briew, ka jaitbynriew Khasi.

Kane ka rukom ai jait sha ka kmie ka la neh pateng la pateng bynriew haduh mynta. Ka kmie ka dei ma ka ka nongri, ka nongpynsan bad ka nongpynroi ia ka jait ka kynja Khasi. Ba u kpa u long u nongkamai-kajih, u nongbah khlieh ka iing ka sem, ki khun ki kti, ka khia ka shon bad ka pang ka shitom pynban um lah ban korbar ia ka longkur longjait bad ia ka spah ka phew, khamtam ka nongtymmen, katba dang im u kni u kpa.

Hamlet Bareh, The History and the Culture of the Khasi People, Shillong, 1984, p 10-11.

I Pastor I. Kharkongor ha kajuh ka kot kumba la kdew kyrteng shakhmat, u ong, haba u Khasi u ai jait sha ka kmie u don la ka jingiohi bad ka jingthmu. U Khasi u iohi ba ynda u la noh la iaw ka rta ka jinglong tymmen u dei ban shong tymmen bad shongprah shongshang bad ka khun khatduh. Ki khun shynrang bad kynthei kiba shong khynraw kin shong bad ka khatduh, u kni bad ki khun shynrang kiba iap tnga kin shong bad ka khatduh, ki khun kynthei kiba shah lehbeit ha ki tnga kin shong bad ka khatduh bad kumta ter ter. Ka khun khatduh kan long ka nongkdup ka nongteh song ia ka longiing longsem ba ka pynkhlain ia ka longkur long jait Khasi. U Khasi haba u seng ia ka niam tipbriew-tip blei, u sdang na la ka longiing longsem.[8]

II. Ka jingktah jong ka shongkha shongman ia ka jaitbynriew:-

a) Ka jingiashongkha khleh bad kiwei ki jaitbynriew :

Ka jingiashongkha khleh ka don shibun ka jingktah ia ka jaitbynriew. Ka don katto katne ka jingbha bad ka don ruh ka jingsniew. Haba wan tuid ki mynder ri, ki nongwei bad kiwei pat ki jait bynriew riewlum sha kane ka ri jong ngi, mih ka jingshongkha khleh bad mih ka kynrum kynram ha ka rukom ai jait. Kane ka jia long namar ba ki jaitbynriew Khasi ki ai jait shaka kmie, katba kiwei pat ki jait bynriew ki ai jait bad ki khein jait sha u kpa. Kumba long mynta haba ka kynthei Khasi ka shongkha bad u mynder ri ne u nongwei ka ai jait noh ia la ki khun sha ka jait u kpa. Don pat ki kynthei Khasi kiba shongkha bad u mynder ri, kam treh ban ai jait ia la ki khun sha ka jait u kpa bad ka khein jait ia ki sha lade. Kane ka jia long namar ba u kpa bad ka khein jait ia ki sha lade. Kane ka jia long namar ba ki khun mynder ri ne ki khun nongwei kim ioh kam ioh jam bad kim ioh ia ka hok longtrai jong ki kumba ioh ki khun trai ri. Na kawei pat ka liang ka kynthei mynder ri ne ka kynthei khyllah jait haba ka shongkha bad u shynrang trai

8 Jingim tipbriew tipblei, Page 66-68

ri ka ai jait noh ialade sha u. Ha kane ka liang bun ki kur Khasi ki bym treh ban pdiang jait ia ka tnga mynder ri bad ia ki khun jongka.[9] Kum ka nuksa ki Khar Mawlong ki dei ki khun dkhar jong ki jait Mawlong hynrei kim iadei shikur bad ki iashongkha haduh mynta. Bad mynta la mih bun ki jait thymmai kiba shu shna hi bad kiba pyniamilai jaktung ia ki kur Khasi, kum Buruah - Nongsiej, ki Nath Lyngdoh, ki Alia (Wahlang-Ali), ki Dey Sawian bad kiwei kiwei.

Kum ha Jirang pat haba u shynrang Khasi u shim lok da ka kynthei mynder ri ia ki khun jong u baroh u khein jait bad shim jait ia ki sha lade - bad u thoh jait ia ki da ka jait trai jong u. Kum ka nuksa, lada u rangbah u dei u jait Thangkhiew, ki khun jong u ki thoh beit Thangkhiew, kim ju thoh Khar-Thangkhiew ne Khar-Wahlang. Bad ka jingktah jong kane kalong ba ki khun kim tip nia-kha ne meikha shuh bad baroh ki khun jong u hynmen shynrang ba ka para-kynthei ki ialong shipara bad shikur.

Ka shongkha khleh ka ktah ruh ia ka longiing longsem, bad ia ka niam u Khasi, namar u mynder ri u don la ka jong ka niam --- ka dustur um lah ban pyniadei ialade bad ka rukom ka dustur bad ka niam jong U Khasi. Kane ka wanrah'ia ka jingiapait iapra ha ka longiing longsem. Bun na ki mynder ri ki wan sha kane ka ri jong ngi, ki long kiba ngim tip ia ka jinglong jingim jongki. Ki lah ban dei ki nongpyniap briew, ki lah ban long ki nongdie lok lane ki nongdie khun, ki nongleh sih lane ki nongleh sang kiba har rukom, hynrei haba ki wan shane ki iashongkha bad ki shynrang Khasi bad ki kynthei Khasi. Bad kaba mih na kane ka long, ki long tang ki nongwan bet symbai lehsih-leh sang bad ki nongwan rah raibi ia ka tyrut ka smer. Haba peit ia ka jinglong jingman jong ka ri bad ka jaitbynriew, ka jingbym don shuh ka hok ka-sot, ka jingim tip briew tip blei, ka lah ban long ba ka dei na kane ka shongkha khleh palat jong ngi. Namar ba ka snam Khasi mynta kam dei shuh ka snam Khasi nylla. Ka jingbun jong

9 Ibid, page 69-70

ki jait "Khar" ha ki kur Khasi ka sakhi ia kane. Ka jingong, haba ki Khasi ki wan sha ka pyrthei ki wan ban kamai ia ka hok, kane mynta kam iadei shuh bad baroh ngi iohi sa tang ka thok, ka lamler bad ka bamsap suda. Bad ban ong, "ba ka jaitbynriew Khasi ka long ka jaitbynriew tip briew tip blei," kam iadei shuh. Namar ha kine ki sngi ngi iohi haba ki briew ki la tip briew palat, kim tip shuh ia U Blei bad haba ki la tip-blei palat, kim tip shuh iala ki para briew.

Ka jingshongkha khleh bad ki mynder ri ka don ruh ka jingbha ha ka. Ngi ki Khasi, ngi long kiba rit, kiba lyngkot ka rynieng ka rynioh, hynrei da kaba ki Khasi ki ia shongkha bad ki shynrang bad kynthei mynder ri, ki Khasi mynta kiba bun ki la kham heh kham jrong, mih-khmut-mihkhmat. Don ruh kiba ioh ka jabieng kaba stad bad kaba proh kumba long ki kmie ki kpa jong ki. Don ruh kiba sian kiba shalak, kumba ngi shait ong, ki Shilotia bad ki jabieng Khar-bang, Kharlieh bad Khariong, ki jabieng sahep, jabieng mem dur sahep bad dur mem.

Ka shongkha khleh bad ki mynder ri ka ktah ruh ia ka ioh ka kot jong ka jaitbynriew. Namar don ki shynrang mynder ri kiba shongkha ia ki kynthei Khasi tang ban ioh lute ia ka spah ka phew jong ngi. Bad kim don ka jingkitkhlieh na ka bynta ka jingbha bad jingroi ka ri bad ka jaitbynriew. Ka long ia ki tang ka lynti ba kin ioh wallam hynmen-para, para kur para jait bad buhai shnong bad knieh ia ka hok jong ka jaitbynriew jong ngi.

b) Ka jingai jait kpa ki Khasi:

Ka jingbymbiang ka dustur iohpateng ha ka dustur u Khasi bad ka jingpynjem-rngiew ia u shynrang Khasi ba u long u khun u briew ha iing la jong u bym ioh bynta ei ei ha ka spah ka phew jong ka tnga bad ki khun, wat la u dei uta "u kpa uba lah uba iai." Ha iing kur don ka jingpeit bein uba dei uta "uba leit kamai sha iing ki briew," wat la u don bynta ha ka niam bad "uba ha ka iap ka im jong ka kur". Ha kine ki sngi ki don ki rangbah kiba la sdang bah

khyllie biang ia ka main, nangta ki koid kylla ia la ka tnga ba ka dei ban ai ka jait ka khong ia la ki khun sha u.

Ha kine ki sngi la mih ter shi ter ki khun Khasi kiba ai jait sha u kpa. Bad ba ka jingmih na kane ka long ba lashai la shisngi ha ki ksiew jong ngi kin iashongkha shikur. Ka 'kha' kan kylla 'kur' bad ka 'kur' kan kylla kha.

k) Ka jingiohi jong ki longshuwa ba ka khun khatduh ka long tang ma ka ka nongmei nongpa:

Ka jingiohi jong ki longshuwa manshuwa ban ai tang ia ka khun khatduh ia ka nongtymmen, lane ba kan long tang ma ka ka nonglum nonglang ia ki kur ki jait, bad ka nongpynbiang ia ka niam-ka rukom jong ka kur, kam pynhun, ha ka jingioh jong nga. Nga iohi bun ki kmie Khasi sha nongkyndong ki hap ban mih iing hi bad sah marwei, namar u pyrsa kurim u long u khun ki briew, um don ka jingieit kumba u don ka jingieit ia la ka kmie la jong. Teng teng wat ka khun la jong ruh kam lah shah ia ka jingbun ktien bieit jong ka kmie la jong. Bad ban ong ba tang ka khun khatduh kan long ka nonglum nonglang ia ki kur ka la eh than. Namar ngim lah ban tip u lok jong ka u long uba kumno.

Jingpynkut :

Ban pynkut nga kwah ban iathuh hangne, ba don uwei u dkhar uba ong kumne. Kano kano ka dustur shongkha shongman ka long kaba bha. Ka shong eh ha ka jinglong jingim kaba bha bad tip briew --- tip blei jong ki briew. U ong, u ba ha phi ki Khasi wat la phim iasiew ei ei haba phi iashong kha, hynrei phi iaineh ha ka shongkha shongman jong phi haduh ba iap. Ma ngi pat wat la ngi siew da ki hajar bad ki lak, hynrei ki dang lehbein ia ki khun jong ngi. Ka daw ka lah ban long namar ki la aibor bad ai burom palat ia ki shynrang". Namarkata u ong, ka shongkha shongman ka shong eh ha ka jingia ieit bad sngewthuh jingmut shilok.

Ki rangbah Khasi shisha ki la lah ban pyllait ia ki kynthei Khasi na ka jingshah ban bein ba har rukom; kiba ka imlang-sah lang sha kiwei pat ki jaka ki dang iaksaid ban lait. Hynrei kaba la

pynsniew dur ia ka jait bynriew jongngi ka long ba ki kynthei Khasi, kim nang ban niewkor ia kata ka burom kaba ki rangbah Khasi, kim nang ban niewkor ia kata ka burom kaba ki rangbah Khasi ki ai ia ki. Ka jingleh bym suidniew jong ki kynthei Khasi ban ri bad burom ia ka jait ka kur Khasi, ka pynlong ia ki ba bun ki shynrang Khasi ba kim sngewtynnad ia ka rukom ai jait bad khein jait sha ka kmie. Bad ka jinglong riewkai palat ki shynrang Khasi jong ngi ka lah ban long ka daw jong ka jingshongkha khyllah jait jong ki kynthei Khasi.

Namarkata ha kine ki sngi, kum ka jaitbynriew Khasi, lada ngi kwah ban pynneh pynsah ia la ka kolshor, ka dustur ka riti, la jong, ngi dei ban kynmaw ba kum ki rangbah Khasi ngi dei ban long ki rangbah kiba shisha, kiba im jhok im sot, kiba tipbriew tipblei, bad ki kynthei ruh ki dei ban long kiba burom ia ka dustur, ka riti kaba kum ki Khasi ngi la seng nonrim. "Kha na ka kmie," ka dei ka jinglong tynrai u Khasi. Lada kane ka duh, ka mut u Khasi um don shuh ka jinglong tynrai. Wat iaka mariang ngi ialeh ban pynsah iaka dustur bad ka jongngi.

Ki Khasi ki don shibun kiei kiei kiba ngi la ieh noh nuksa, riam,

Namarkata lada ngi pynduh noh iaka dustur ka riti shongkha-shongman u Khasi, ka mut ka jaid bynriew kan sah jah rngai.

a. Ki kynthei Khasi kiba lanang la stad - ki kmen ban ioh shong kha dkhar .....

b. Ki shynrang kiba long riewkai, ki bym biang ka kamai kajih--- kim dei ban ioh lok.

KA SHONGKHA-SHONGMAN U KHASI BAD KA JINGKTAH JONG KA IA KA JAIDBYNRIEW

S.S. Khonglah

Shwa ban sdang ia kane ka Phang, nga sngewdonkam ban pynshai ba KA DUSTUR ne AIN SHONGKHA SHONGMAN ia kaba la kdew ha kane ka jingthoh, ka dei kata ia kaba la ioh pateng U Khasi Hyndai na kata ka PATENG BYNRIEW KABA NYNGKONG EH kaba don tang kawei KA NIAM bad tang kawei KA KTIEN kaba iakren bad iasngewthuh lang bad briew bad U Blei, haduh ki Mrad ki Mreng bad ka Maw ka Dieng ruh.

La thaw ia kata KA DUSTUR ne AIN da kata ka DORBAR LAI-KHLIEH jong ki Longshuwa jong kata ka Pateng Bynriew ba la kdew. Ha kata ka por, baroh kaba u khun bynriew u leh ka dei ban long kaba da ia tip lang bad mynjur lang bad briew (Dorbar Lai-khlieh) bad Blei mar khmat mar doh. Dei namar kata ka daw ba la niew bad tip ia ka kum ka 'PATENG BYNRIEW TIP BRIEW TIP BLEI". Ka jingiai iakynduh jong kita ki Longshuwa jong kata ka Pateng Bynriew ba la kdew bad U Blei mar khmat mar doh, ka la ai ha ki ia kata "KA KIAN BLEI" ba janai kat ban lah ban iohi bad tip lypa ia kiei kiei ki ban sa jia hadien da ki spah ne hajar snem ba kim don shuh ha kane ka pyrthei, ne ba ki la leit noh sha kata "KA DWAR U BLEI", ha kaba ki ia ap ia ka jingwan jong kata "KA AKHER KA SNGI", ha kaba yn sa rai kino kiban leit sha "ING U BLEI", bad kino ki ban leit sha "KA NUROK KA KSEW". Ki la tip lypa ia kita ki lai Juk kiban synshar ia ka longbriew manbriew ha kane ka pyrthei- "KA SOTTI JUK", ha kaba kan synshar "KA HOK", "KA KULI JUK" ha kaba kan synshar KA SNGEWSTAD, bad "KA JUTI JUK" ha kaba kan synshar KA THOMBOR ia ka Hok, ne ba KA BOR KAN LONG KA HOK kumba long mynta. Shu kynjat bad jynthut beit da ka Bor. Ki la ia tip ia kata "KA JUTI JUK" ha ka por ba tang ka juti ruh ym pat ju don.

KA PHANG JONG KANE KA JINGTHOH

Katkum U Khasi Hyndai, ki kyntien "Shongkha-Shongman" ki mut ia ka ia long shi tnga na ka bynta ban ia pun ia kha ban man

roi ki tnum ki tyndai jong ki KUR bad kiba long ki dkhot jong ka JAIDBYNRIEW.

Ka JAIDBYNRIEW ka dei ka Met jong ki Kur. Na ki kyrteng ki KUR, ngi lah ban tip ia ka Jaid-Ka Khong jong ki briew. (Ym dei ia ka Jait-ka kynja). Dei namar kata ka daw ba baroh ki briew ha kane ka pyrthei ki ia pynbud ia ki kyrteng jong ki da ki kyrteng ki KUR jong ki - ym da ki kyrteng ki JAID jong ki. don kiba pynbud da ki kyrteng ki KUR ki kmie jong ki bad don ruh kiba ia pynbud da ki kyrteng ki KUR ki kpa jong ki.

Ka JAID ka mut iaka COMMUNITY, bad ka KHONG ka mut ia ka jaka tynrai na kaba ka mih ka Community ne Tribe. Ka JAIT-ka KYNJA ka thew ia ka jinglong ne kyrdan-kaba bha ne kaba sniew, kaba khraw ne kaba poh.

Ia ki briew kiba nyngkong eh ha kane ka pyrthei la thaw nyngkong eh da U Blei kum "U THAWLANG" na ka Dew Met kum "KA IAW-BEI". U la thaw ia ki shynrang kynthei da ka jingthmu ban ai ha ki ia ka BUROM ban long ki NONG-IA-SHIM BYNTA LEM BAD U ha kaba pyndap briew ia kane ka pyrthei- "To da nang kha, to da nang roi, to da pyndap briew ia ka pyrthei". Ha ka ktien Nongwei la ong- "To be the partakers of God in creation".

Kata ka Dorbar Lai-khlieh ba la kdew ha kane ka jingthoh, ka la sngew ba katei ka jingthmu jong U Blei ka la long ka jingkyntiew burom ia u briew bad ka briew ha ka kyrdan kaba la iaryngkat bad u (Blei) hi ha kaba ia dei bad ka jingpyndap briew ia kane ka pyrthei. Namar kata ia ka kam ia pynpoi-kha pynpoi man la pynwan ha ki kyntien "KYNTIEW KURIM", bad hadien ba la pyndep ia ka kam "KYNTIEW KURIM", ka sa wan sa ka ktien 'SHONGKURIM". Ngim ju ong ka Khawai Kyntiew Kurim, hynrei ngi ju ong ka Khawai Shongkurim. Ngim ju ong ruh ka Jingiaseng Shongkurim hynrei ngi ia ong ka jingiaseng Kyntiew Kurim.

Kane ka ktien "SHONGKURIM" ka kynthup ia ki lai tylli ki kyntien kiba da ka jingpyniasoh lang ia ki, ki iarap ia ngi ia ka ban sngewthuh ia ka jingmut ba shisha jong ka SHONGKHA SHONGMAN katkum ka jingthmu tynrai jong U Blei. Kita ki lait tylli ki ktien ki long :-

1. **SHONG**- Ka mut ia ka iashong iasah lang kum shitnga na ka bynta ka ia pun ia kha ban ia man roi ha kane ka pyrthei.

2. **KUR**- Ka mut ia ka Kur kaba dei kawei na ki dkhot jong ka Jaid bynriew.

3. **IM**- Ka mut ia ka ban ym iap ne duh.

Namar kata, SHONGKURIM ka mut ia ka iashong iasah shi tnga na ka bynta ban im ka Kur, namar ha kiba im ka kur-im ka Jaitbynriew bad haba iap ka KUR iap ka jaidbynriew.

Ka long kaei kaei kaba maian, ba na ka article- KA HUKUM BLEI BA NYNGKONG EH, ka ban sa mih paidbah shen, yn sa lah ban shem ba kata ka KUR kaba dei ban IM, ka dei ban dei ka KUR ka IM, kaba mut ba ka dei ka KUR ka KYNTHEI.

Ia ka jingshongkurim, la ong ba ka dei ban long kaba **KHUID**, kaba **KYNTANG**, bad kaba **DONBUROM**. Ki jngmut ba shisha jong kine ki ktien:-

I. 'KHUID'- Kane ka ktien Khuid ka don saw syrtap bad kita ki long:-

(i) **Ka jingkhuid ne jinglong sotti jong ki arliang samla kiba thmu ban ia poi-kha**. Katkum ka Dustur Tynrai U Khasi kaba iadei bad kane ka phang, kawei na ki mat ba kongsan eh ba ki Long kni ki dei ban pyndep ha ki kam Iap Pynhiar Synjat ne Iap Pynskhem Ktien, ka dei ka jingjamin jong ki Kmie na baroh ar liang Ing ar liang Kur ba ki pyrsa jong ki, ki long kiba dang sotti ha ka long shynrang ka long kynthei jong ki.

Haduh ki sngi jong ka jinglong khynnah jong ngi ki tymmen mynta, ki Mei-ieit, ki Mei-san, ki Mei-deng bad kiwei kiwei ki Long Kmie, ki ithuh bha ia ka jinglong sotti ne bym long sotti ki khun kynthei jong ki, tang da kaba bishar na ki ngap, ki shadem bad ki syngkai jong ki khlem jingbakla. Bad dei ma ki kiba iathuh ia kata ha kiba dei ban long Kmie ha kitei ki kam ba la kdew.

Na ka liang ki shynrang, dei ki Kmie kiba tohkti bad bishar ia la ki pyrsa shynrang ha u pud uba lah ban poi sha kaba da hap pynsmai haba don daw ban artatien.

(ii) **<u>Ka jingkhuid ha ka ia dei JAID</u>**, kaba mut ba dei ban iashongkha tang hapdeng PARA JAID, ne ba kata kaba dei ban long Kmie kan dei na ka Jaid Khasi, bad uta uba dei ban long Kpa ruh u dei ban dei na ka Jaid Khasi - ym na kano kano na kiwei pat ki Jaid Bynriew ba la niew kum ki Khyllah Jaid, ne ki 'Khar Lieh-Khar iong, ong u Hyndai.

Haduh ki snem 1930 khlieh ym ju don kita ki ktien 'Para Riewlum'. Ki dei baroh ki 'Khar Naka, ki 'Khar Karo', ki 'Khar Lushai', ki 'Khar Manipur', ki Khar Assam', ki 'Khar Shilot', bad baroh kiwei pat kiba iong. Ia kiba lieh baroh ki khot ki 'Khar Lieh', lait noh ia kiba treikam Sorkar bad kam Niam ia kiba la khot ki Sahep.

Kane ka adong shongkha bad ki Khyllah Jaid ka dei tang ia ki kynthei namar ki ar tylli ki daw bad kita ki long:-

(a) Ba don tang khyndiat eh ki kynthei Khasi kiba wan poi sha kine ki Lum Khasi-Pnar, namar kiba bun ki sah kut ha kiba bun ki jaka ba ki la dei ban iaid lyngba ha ka jingwan jong ki na Cambodia (Kombudia) sha kane ka Ri Khasi-Pnar kaba mynta. Kiba bun eh ki sahkut ha Thailand (Land of the Thais).

(b) Ba ki Khyllah Jaid kiba la poi sha kane ka Ri Khasi-Pnar jong ngi ki dei kiba ia khein Kur sha ki liang Kpa ne liang shynrang katba mangi pat ngi ia khein sha ka liang ka Kmie ne kynthei.

Nga ong "kiba la poi sha kane ka Ri Khasi-Pnar jong ngi", namar ba ki dón shibun kiwei pat ki Jaid Bynriew ha kane ka pyrthei kiba khein Kur sha ka liang Kmie kum ngi ki Khasi. Lah ban shem ia kita ha ka jingthoh ba la ai kyrteng- KA HUKUM BLEI BA NYNGKONG EH.

Ha ka nongrim jong kitei kijuh ki daw la adong tang ia ki kynthei Khasi ban ym ia shongkha bad ki Khyllah Jaid, la ki shynrang Khasi pat la ai lad ne pynshlur pynban ban ia shongkha bad ki kynthei

Khyllah Jaid kiba ia khein Kur sha ka liang Kpa, da ka jingthmu ia kaban pynheh ia la ka jong ka Jaid Bynriew Khasi, lyngba ka ia 'tang Kur' (Pynkyntang Kur da ka Niam ka Rukom Khasi) ia ka Kmie bad ki khun sha ka Kur Khasi kaba dei ban sdang da ka ktien 'Khar'. Dei na kata ka daw ba ki don shibun bah ki Kur Khasi kiba sdang da ka ktien 'Khar'- naduh KHARAKOR haduh KHARUMNI. Katkum ka list ki Kur Khasi ba la pynmih da I Pastor T.Rodborne ha ka kot *U KHASI*, tang haduh kata ka por, la don haduh 252 (arspah sanphew-ar) tylli ki Kur Khasi bala mih na ki kynthei Khyllah Jaid ba la ia shongkha bad ki shynrang Khasi. Kane ka Niam 'tang Kur, don kiba ka 'tang Jaid, ka dang iai don haduh mynta mynne. Namar kata ki Kur Khasi na ki kynthei khyllah Jaid ki la dei ban tam bun bha ban ia kiba la kdew (thoh list) haduh ka por I Pastor T.Rodborne.

(iii) <u>Ka Jingkhuid ha ka ia dei Kur dei Kha:-</u>

Katkum ka Dustur tynrai U Khasi, kane ka bynta ka long barabor kaba khia bad kaba dei ban long bniah bha ha ka jingiadei Kur dei Kha kaba dei ban ia khein naduh kiba da ka lai pateng, bad lada lah haduh saw pateng bynriew. Nalor kata, ka rukom ia khein Kur ruh ka don ar jait- Ki Kur Doh Kur Snam, bad ki Kur ja Kur Doh.

<u>KI KUR DOH KUR SNAM</u>

Ha ka jingtrei jong nga kum u Supervisor, Civil Works and Dvelopment Department jong ka United Khasi & Jaintia Hills District Council, ha ki snem 1957 haduh 1969 (kaba kynthup ruh ia kaba tang Ka Khasi Hills Autonomous Disctrict Council), nga la poi sha ki spah tylli ki shnong heh bad shnong rit jong ka Ri Khasi-Pnar jong ngi. Kat ha ki shnong kiba nga la ju sahmiet, nga la ju ia shong miet bad ki tymmen ki kro, khamtam bad kito ki bym pat long dkhot Niam Khristan, na ka bynta ban lum jingtip kiba ia dei bad ki Riti ki Dustur (ym dei Riti Dustur), bad ki Deiti jong ka Jaid Bynriew Khasi jong ngi, bad ruh halor kiba

iadei bad Ka Jinngngeit Niam Khasi tynrai (Ym dei Niam Khasi mynta).

Na kita ki jinglum jingtip ba la kdew, nga la lap ba ki don bun ki KUR KHASI kiba la ki iapher ha ki kyrteng, hynrei ki ia dei ne mih na kajuh ka Kmie ne Kiew Tymmen. Ki iapher tang na ka daw jong ki jingshah sin ha ka iapher shnong nawei shawei pat, ne shah sin na ka bynta ban buh jingkynmaw ia kano kano re ka jingjia. Ki nuksa :-

(a) Ma ngi ki KHONGLAH, ki KHONGWIR, bad ki SURONG, la ngi ia pher ha ka kyrteng hynrei ngi ia long shi KUR DOH KUR SNAM namar ngi ia mih na kajuh ka Kmie ne Kiaw Tymmen. Ki KHONGWIR bad SURONG ki mih na ka KHONGLAH hadien ka jingiaphet thma na ka shnong ba la tip kum ka MADAN KHONGLAH kaba don ha ki thain Nongryngkoh ka Hima Khyrim. Ka dangsah haduh mynta mynne kum ka Madan Khonglah la ki la don katto katne kiwei pat kiba la wan rep lyngkha ha ki bynta jong kane ka Madan. Nga don shibun ki dur jong kane ka Madan kiba dang pynpaw shai ia ki maw nongrim iing ki Khonglah kiba naduh hyndai hynthai bad ruh ia ki lynti poh shnong ba la siang maw hyndai. Lah ban ai lem ia kino kino ki dkhot shimet jong kitei ki lai Kur lada ki kwah.

La ong ba ka shnong tynrai ba nyngkong eh jong ngi ki KHONGLAH ka dei na sha ki thain Iapngar, hynrei ym lah ban ai sakhi ia kata kumba ka long ha ki thain Nongryngkoh. Imat dei na kata ka daw ba la tip ia ngi ki KHONLAH kum ki KHONGLAH IAP THAH IAPNGAR ha ki hyndai kulong kumah.

(b) Ki THANGKHIEW bad ki PARIAT ki iapher ha ki kyrteng KUR jong ki, hynrei ki ia dei shi KUR DOH KUR SNAM namar ki ia mih na kajuh ka Kmie Tymmen haba kaba nyngkong eh. Ka ktien PARIAT ka mih na ki kyntien Par Riat na ka bynta ban sah kynmaw ia ka jinglait kiew riat jong kawei na ki khun kynthei ka Thangkhiew da kaba shu par ia ka riat.

Katkum ka Dustur Shong-Shongman U Khasi Hyndai, ka long kaba da sang than ban ia shongkha hapdeng shi KUR DOH KUR SNAM.

KI KUR JA KUR DOH

(Doh hangne ka mut ia ka doh bam).

Ki Kur Ja Kur Doh ruh ki don ar jait :-

(1) Kaba shu ia ting Kur hapdeng artylli ki Kur tang namar ba ka Kmie jong kawei ka Kur ka ai buin ia i khun jong ka Kmie kaba na kawei pat ka Kur, na ka daw ba iap ka Kmie ka bym don hynmen donpara kynthei, ne ka bym don kur kynthei ki ban lum ban kam khun ia iba la ieh khunswet ka Kmie. Ha ki case kiba kum kine, ki kyrteng Kur ki neh hi baroh ar Kur.

(2) Kaba shu ia kam Kur na ka daw ba ia ri khunswet ia ki khun jong kiwei pat ki Kur. Kane ka mut kaba pynkam Kur ia ki khunswet ha ka Kur jong kiba ri bad lum ia ki, bad ka Kur trai jong ki ka la duh noh ha ki.

Katkum ka Dustur Khasi Tynrai, don ka jingiasmai iatang bym bit ban ia shongkha shongman hapdeng ka Kur kaba ai buin bad ka Kur kaba shah ai buin, la ki kyrteng Kur jong ki, ki iapher kawei na kawei pat. Katba nang iaid ka por, ka jingiabat ia kata ka iasmai iatang ka la nang sting nang sting na ki daw ba lah ban pynksan.

Ha kaba iadei bad kitei kiba la pynkam Kur sha ka Kur ki nongri, ia ki ruh ym bit ban ia poikha bad kiba na ka Kur trai jong ki la kim paw shuh kum shi Kur.

KI KHA KI MAN

Kine ki don ar jait- Ki Para-kha, bad ki Bakha.

Haba ong ki Para-kha ka mut ia kiba lah ban long la ki jong ki jong ki Kur, hynrei kiba ki Kpa jong ki, ki ia dei shipara trai. Ka nuksa- Nga don saw ngut ki khun shynrang. Uwei u shongkha ia kaba na ka Kur Shallam, uwei ia kaba na ka Kur Thangkhiew, uwei ia kaba na ka

Kur Warjri, bad uwei pat ia kaba dei na ka Kur Blah. Ka long kaba ia khein sang ba ki khun jong kine ki saw ngut shi para trai kin ia shongkha la ki iapher ha ki Kur, namar ki ia dei shi Para-kha. Ki khun jong kine kijuh ki saw Kur ki bym dei na ki kpa kiba shipara trai ka long da kumwei pat.

Ia ka jingiadei hapdeng ki khun jong nga bad ki pyrsa Kur jong nga, la ong ba ka dei ka jingiadei Bakha. Lada ki pyrsa shynrang jong nga ki wan shongkha ha ki khun kynthei jong nga, ia kata la ia khein kynsai, tangba katkum ka Dustur hok U Khasi, kata ka dei ne lah ban long tang hadien ba nga la iap ma nga, ba u pyrsa Kur jong nga u wan bteng ia ka long Kpa ha ka Kur ki khun jong nga. Mynta ym don shuh ba ia bat ia kane ka adong U hyndai. Hynrei ia ka jingiashongkha hapdeng ki khun shynrang jong nga bad ki pyrsa Kur kynthei jong nga, la niew ba ka long ka bym bit, namar ka long kumba leit kylliang Kur, ong U Hyndai.

(iv) <u>**Ka Jingkhuid ha la ka Deiti**</u> kaba ia dei bad ka kup ka sem, ne ka riam ka beit. Ha ka sngi shongkurim dei ban da pynphuh pynphieng ia la ka Deiti Khasi ha ka riam ka beit, wat lada dei ban da ia pan kylliang na ki Kur ki Kha ruh. Ki kynthei ha la ki jainsem jain kyrshah ryndia/muka, ka tapmoh bad jainkup, ryngkat ka deng kpieng deng khadu. Ki shynrang pat, la ka jainspong, ka putoi, ka tawah ryndia shynrang ha tyrpeng bad bohkhaila kynphum.

II. <u>'KYNTANG'</u>- kane ka mut ba ka shongkha shongman ka dei ban long da ka ia smai iatang kaba katkum ka Niam ka Rukom ia kaba dei ban pyndep da ki Rangbah Niam ba la ithuh da ka Bor Synshar Hima Sima. Ym ju don jingiasoi Kot soi Sla ha kiba mynbarim namar ka Ktien ka dei kaba halor ia baroh.

Ia ka jingiapyllait tnga(divorce) dei ban leh da ki Bor Synshar Shnong, bad dei ban da pyrta shnong ban ia tip paitbah ba kiba kum kita ki la long kiba laitluid baroh arliang mamla, bad ki long kiba lah ban ia poikha bad kiwei pat kiba lah ban iapmat ia ki. Lada la ia don khun hapdeng kiba kum kita, ka burom

Kpa te ka neh sah kumjuh kumba haba ia shong ia sah klem ia khlad, ym tang ha ka iing ki khun hynrei ha ka Kur hi baroh kawei. Ha baroh ki kam kiba ia dei bad kiba kum kita ki khun, u Kpa jong ki, la u lah ban ia poi kha shawei pat, u dei ban tip bad ia don jingkitkhlieh lem na ka bynta ki khun kiba um ia shong lang shuh ruh.

III. **<u>'DON BUROM'</u>** - Kane ka mut ba ka ia shongkha shongman ka dei ban long kaba da ia bat ia ka ia-smai iatang, bad ban ia shong suk shongsain haduh ba ka jingiap hi kan pyniakhlad ia ki shitnga. Ka mut ia ka jingim tip briew na ka bynta ka jingbha bad ka burom long briew man briew ki khun. Ka jingaiti lut na baroh ar liang na ka bynta ka bha ka miat ka longiing longsem shilynter jingim ha kane ka pyrthei.

Haba phai sha ka bynta kaba ia dei bad ka jingadong ba dei ban ia shongkha tang hapdeng Para-jaid (ym dei Para-jait) bad Para-Ri, ym don jingartatien ei ei ba ia kane la ioh pateng na U Abraham uba la ioh ia ka nam kum U Kpa jong ki Jaid Bynriew (ym dei jaitbynriew).

Haba U Abraham u la phah ia 'u shakri uba kham shuwa eh ha ka rta ha ka iing jong u, bad uba synshar halor kiei kiei baroh katba u don', ia ka ban leit wad briew ne tnga ia U Isaak u khun jong u, u la ong ia kine ki kyntien harum:-

(a) "...........ba men ym shim ka tnga ia u khun jong nga na ki khun kynthei jong ki kynja Kanaan, kiba nga shongsah hapdeng jong ki, hynrei men leit sha ka Ri jong nga, bad sha ki parakher paramer jong nga, bad men shim ka tnga ia U Isaak u khun jong nga nangta kein" - Jenesis XXIV: 3&4.

Na kine ki kyntien U Abraham, ngi lah ban sngewthuh ba (i) Ia ka kam shongkha shongman dei ban ia korbar da kiba la shuwa eh ha ka rta bad kiba la don hok ban ia synshar halor ki kam-ing kam-sem. (ii) Ba ka shongkha shongman ka dei ban long pateng Para-Jaid Para-khong, kaba mut ba lada dei ban iashong sah sha ki Ri Nongwei ruh, hynrei haba la dei ka por ban ia wan briew ne tnga, dei ban ia leit wad da kiba ha ka Ri la jong. Kane ka mut ba baroh arngut shynrang bad kynthei ki dei ban long na kajuh ka Jaid Bynriew.

(b) "U Trai uba U Blei jong ka bneng uba la shim noh ia nga na ka iing u Kpa jong nga. bad na ka Ri ki Kur jong nga ."- dkhot 7 kajuh ka lynnong. Nangta shuh shuh- ". .... bad men shim ka tnga ia u khun jong nga na kiba ha iing jong nga hi, bad na ka iing U Kpa jong nga"- dkhot 40 kajuh ka lynnong

Kine ki kyntien U Abraham ki iathuh ia ngi ba kiba ha iing ki kynthup ia ki ar kynhun bad kita ki dei - ki Kur kiba dei na ka liang ka iing Kmie, bad ki Kha kiba dei na ka liang iing Kpa Bad ruh ba ka jingshim tnga ka dei ban long na ka liang Kpa, bad ym na kiba dei na ka liang ka iing Kmie ne ki Kur Kane ka phang ka kdew sha ka jingiakhein Kur sha ka liang Kmie kaba don ai Snam, bad ka ia khein Kha sha ka liang Kpa kaba don tang kawei ka snam.

Katkum ka Bible ha ka kitab barim ki don bun ki jingkren pyrshah ia ka jingiashongkha khleh bad ki bym dei na kajuh ka Jaid ne ki khyllah jaid Ha ka Bible ki don ki jingniaham ba ka Jaid Bynriew kaba ia shongkha khleh bad kiwei pat ki Jaid Bynriew ki lah ban shah tyllep ha kiwei pat kat haduh ban long mraw syndon ha ki wan poi wii, bad long nongwei noh ha la ka jong ka Ri. La don bun ki Jaid Bynriew kiba la long shisha kumta ha kane ka pyrthei

PYRSHAH ia ka jingshisha ba la kdew, bad khamtam pyrshah ia la ka jong ka Dustur Khasi ba la kdew ha ki bynta ba shadien jong kane ka jingthoh, ka long pat ka bym lah ban len ba ka Jaid Bynriew Khasi jong ngi kam long kaba paka shisha namar ka kynthup ia ki 4(saw) jait ki Kur :-

1. Ki Kur kiba mih na ka iashongkha Para Khasi ia kiba lah ban kam ba ki dei ki Kur Khasi Paka. Kita ki dei kiba ia Khein Kur sha ka liang ka Kmie ne kynthei.

2. Ki Kur kiba mih na ka jingshongkha ki shynrang Khasi ia ki kynthei Dkhar ia kiba la 'tang Kur Khasi da kaba buh ia ka ktien 'Khar' ha kaba sdang jong kawei pa kawei ka Kur. Kiba kum kine ki don haduh 252 (arspah sanphew-ar) tylli tang kat haduh ka por I Pastor T.Rodborne Iba la pynmih ia ka list jong ki da kaba sdang na ka Kur KHARAKOR haduh KHARUMNI. Ha ka mynta ki la dei

ban don kham bun shuh shuh namar ka 'tang Kur Khasi ia ki bym dei na ki Kmie Khasi paka ka la iai long ter shi ter man la ka por hadien ba la mih katei ka list ba la kdew.

La kumba khyndai pateng bynriew mynshwa, I Parad Myriaw Syiemlieh, Mawsynram, I la wanrah arngut ki khynnah kynthei dkhar na sha ki thain Sunanganj, U la ri ia ki kum ki khun mraw namar kim don khyndew don shyiap, bad kim don spah don phew ba ki la wanrah. Ka kyrteng kawei na ki ka long ka Shandi bad kawei pat ka Klarbi. Ynda ki la samla bha, uwei u Nong Mawsynram u la shongkha ia ka Shandi bad uwei u Nong Tynger u la shongkha iaka Klarbi. Hadien ba ki la ia pun ia kha roi, la tang Kur (ym dei tang jaid) ia ka Shandi kum ka Kharshandi bad ia ka Klarbi kum ka Kharklarbi.

3. Ki Kur kiba mih na ka shongkha ki kynthei Khasi ia ki shynrang 'Khar-lieh Khar-iong', kiba don na ki kiba ia khein Kur sha ka liang Kmie ne Kur Khasi, bad don ruh kiba la iakhein Kur noh sha ka liang Kpa- kum ki Reade, ki Phillips, ki Scots, ki Dunns, ki Dunoans, Ki Simons bad kiwei kiwei kiba don na ki kiba la ia kylla Kur pat sha ka liang Kmie ne Kur Khasi hadien ba la wan mih kata ka kaba ki khot ka Sixth Schedule. La ki la ia kylla ne kim ia kylla ruh, ka Jaid Bynriew Khasi ka la pdiang ia ki kum ki Khasi paka naduh hyndai haduh mynta mynne.

4. Ki Kur kiba mih ym na ka iashongkha shongman khleh, hynrei na ka ia ri khunswet, da kaba ia bat ia ka Kur trai jong ki- kum ki Dhar(Dhor), da kaba sin ia ki katkum ki jaka na kiba ki wan kum ki Dkhar, ki Pohrmen, kiba la wan na sha Ri Dkhar-Rimen ka mut Dkhar ha ka ktien War Synteng. Kiba la sin katkum ka kyrdan ba la niew ia ki kum ki Pohjat bad kiwei kiwei ia kiba la niew kum ki mraw. Ia kine baroh ruh la dep pdiang kum ki Kur Khasi paka da ka Jaid Bynriew Khasi naduh hyndai haduh mynta mynne.

Ia baroh kine ki saw jait (ym dei Jaid) Kur ba la kdew la dep ithuh da ka Riti Synshar ka Ri India, kum ki dkhot ba janai jong

ka Jaid Bynriew Khasi ia kaba la ithuh da katei kajuh ka Riti kum ka Khasi-Pnar Scheduled Tribe jong ka Ri India.

Ha ka nongrim jong ki jingshisha ba la kdew haduh kane ka bynta, nga sngew ban ai jingmut ba ka pateng bynriew Khasi kaba mynta, lyngba jong baroh artylli ki District Councils (Khasi & Jaintia), ka la dei ban pyrkhat ban thaw Ka Ain Shongkha Shongman ka ban iahap katkum ki jingshisha kumba ki la long, bad da kaba kynmaw ruh ia kine kiwei pat ki jingshisha kiba don jingiadei bad kane ka PHANG :-

1. Ba ka Shongkha Shongman ka nang pyniar ia ka jingiadei Kur dei Kha hapdeng Para Jaid ha u pud ba ka jingbymbit ban ia poi kha hapdeng kawei ka Kur bad kawei pat ki nang bun nangbun katba nang iaid ka por Namar kata, lada ia bniah than ia ka ia dei Kur ha ka shongkha shongman, ka por kan poi ha kaba ym lah shuh ban ia shongkha Para Jaid, bad hap ban ia leit wad briew ne tnga na sha kiwei pat ki Jaid Bynriew.

2 Ba ki don shibun bah ki Khun-rei Kpa Khasi kiba la kylla long Doctor, Engineer, Lawyer bad Riew-heh Riew-hain ha kiba bun ki lain jingstad, da kaba ki kmie jong ki ki la iashong kha pat bad ki 'Kharlieh-Khar-iong' hadien ba ki la shah lehbein ne iehbein ha ki Kpa Khasi. Ym lah ruh ban len ba ki khun Khasi kiba mih na ka jingiashongkha khleh bad kiwei pat ki Jaid Bynriew ki long kiba kham proh jabieng bad kham iaid shaphrang la jan ha baroh ki liang. Shibun na ki ki la wanrah ka burom ia ka Jaid Bynriew Khasi jong ngi da kaba ki leit mihkhmat ia ka Jaidbynriew jong ngi ha kiba bun ki phang, ym tang hapoh Ri India hynrei wat shabar Ri ruh.

3. Ba ka long ka bym lah ban len ba ka jingiashongkha khleh bad kiwei pat ki Jaid Bynriew da kaba ia burom kylliang kawei ka Jaid ia kawei pat, ka long ka Bor bah ba khlain na ka bynta ban wanrah ia ka iashongsuk shongsain ha kane ka pyrthei hapdeng ka jingiapher Jaid, iapher Niam, iapher Dustur, iapher Deiti, hynrei dang ia hap pat hapoh kajuh ka RITI SYNSHAR KHLIEH DUH jong ki Hynriewspah tam ki Jaid Bynriew ba bun Jait.

4. Ba ka jingduh jingmyntoi na ka iashongkha khleh bad kiwei pat ki Jaid Bynriew kam long salonsar ha baroh ki Kur jong ka jaid Bynriew Khasi jong ngi. Ha ka jingshisha ka jingduh jingmyntoi ha kane ka liang ka dei na ka daw ba ngi ki shynrang Khasi ngi la KLIM ia ka DUSTUR lajong.

5. Ba katkum ka Bible ha ka Kitap ba Thymmai, ym don ia khein khyllah Jaid, ym don ba khraw ym don ba rit, ym don ba khraw ym don poh.

Katkum ka Dustur Hok U Khasi Hyndai la ong:-

1. Ba uwei pa uwei u shynrang Khasi, u dei U Rangbah Iing, U Rangbah Kpoh, U Rangbah Kur, ha ka kyrdan Long Knie na ka bynta ban iada ia la ka Iing Kmie, ia ki iing jong naduh I Mei-san haduh I Mei-duh, bad ia baroh ki iing kiba mih na baroh ki Mei-ieit kiba na kajuh ka KUR. La niew ia kine baroh kum kita 'KI KHATAR BOR-KI KHATARBUIT"

2. Ba ia kawei pa kawei ka kynthei Khasi la niew kum "KA PER SARA AR SYMBOH", namar na u symboh khun kynthei jong ka ka pynheh pyniar ia ki tnum ki tyndai ka KUR jong ka ha kaba ka kylla 'MEI-IEIT. Bad na u symboh khun shynrang jong ka ka pynheh pyniar ia ki tnum ki tyndai jong kiwei pat ki KUR jong ka Jaid Bynriew jong ka, ha kiba ka kylla 'MEI-KHA' katkum ka jingdon khun shynrang jong ka. La niew ia ka kum 'KA SHIBOR' ne kaba tlot bad ka donkam ia ka jingda jingker jong ki ar syrtap Diengkper Khatar Bor Khatar Buit na ka liang KUR bad na ka liang Kha, khnang ban ym don mano mano ba nud ban leh bein leh khoh ia ka naduh pohiing haduh ha khmat pyrthei. U Hyndai u ong ba ia kane ka 'Per Sara' ka jot ka pei, kata ka sakhi ia ka jingpyut jong ki Diengkper jong ka, kaba mut ia ka kam Khatar Bor Khatar Buit ialade. Iano yn ia kynnoh?, ia uba pynjot ne ia uba dei ban da?

Ha kaba pynkut, nga shim ia kane ka kabu ban pynkynmaw ia baroh kine ki jingshisha harum :-

1. Ba ka Jaid Bynriew ka dei ka met bah jong ki Kur (ym dei jaitbynriew), kiba na ki kyrteng jong ki lah ban tip ia ka Jaid jong ki. U Rynjah, u Khonglah, ki dei na ka Jaid Khasi. U Sangma, u Marak ki dei na ka Jaid Garo. U Sailo, u Zwala ki dei na ka Jaid Mizo, bad kumta ter ter.

2. Ba ym ju don Dustur ia khein Jaid Kmie ne Kpa la ha ka Jaid Bynriew Khasi jong ngi ne ha kano kano na kiwei pat ki Jaid bynriew kane ka pyrthei. Baroh u briew ha kane ka pyrthei u ia pynbud ia la ki kyrteng da la ka jong ka Kur, ym da ka jaid. Don kiba pynbud da ki Kur Kmie bad don kiba ia pynbud da ka KUR Kpa Kiba bun na ki Jaid Bynriew Rit Pait kane ka pyrthei kiba dang bat bha ia la ka jinglong tynrai, ki ia khein Kur hi sha ka liang ka Kmie ne Kynthei kumba ia khein ma ngi ki Khasi.

La ai hangne ia ka list kiba kum kita

KI KATTO KATNE NA KIWEI PAT KI JAIDBYNRIEW KIBA KHEIN KUR SHA KA LIANG KMIE NALOR KI KHASI BAD GARO

(1) **Ki Irequois bad ki Hurons:** Kine ki long ki trai ri ba naduh hyndai kulong ha America; ki niew ia ki kynthei ba ki long ki trai jong ki iing ki sem, ki jied ki kynthei ia ki syiem bad ki nongsynshar, bad ha ka dorbar paidbah ki dei ban kham bun ia ki rangbah.

(2) **Ki Pueblo:** Kine ruh ha America. Ka jinghiarpateng jong ki ki shim na ki kynthei; ka iing ka sem long trai ki kynthei bad ki khun ki kti baroh ki dei ki jong ka kynthei.

(3) **Ki Seri:** Kine ki don shathie na United States, America. Ki kynthei jong ki ki shim ia ki jaka ba kham kongsan ha ka jingsynshar, bad bunsien ki pyntreikam ia ki rai jong ki khlem da niew ia ki rangbah. Ki tnga briew rangbah ki shu leit na iing la ki kmie sha la ki tnga bad kim don iktiar ei ei ruh ha ki kam iing kam sem jong ki.

(4) **Ki Aztecs:** Kine ki don ha Central America. Hapdeng kine, ka spah ka phew ki ioh tang ki kynthei. Haba jied Syiem ne

nongsynshar, haba la iap uba long Syiem, ka hiar pateng sha u para jong u, lane, u pyrsa trai jong u.

(5) **Ki Genjiro bad ki Aruacs:** Kine ki don ha South America. Hapdeng kine ki jaidbynriew ia ka spah ka phew uno uno u briew ki ioh ki kur kynthei. Haba ki iajer pateng ia la ka kur ka kynja ki khein na ka liang kynthei, kim niewbriew ia ki kni ki kpa.

(6) **Ki Arawaks, ki Makusi bad ki Bakairi:** Kine ki don ha ka ri kaba ki khot ka British Guiana. Kine ki jaidbynriew ki pynhiar ia u kynjri hiarpateng jong ki na sha ka liang ka kynthei. Ki iashongkha shongman ruh tang hapoh la ka jaid. Lada ka kynthei ka shongkurim ia u briew uba na kawei ka jaidbynriew, ki khun ki wan shim ia ka jinglong kur ka kmie.

(7) Ha ki phew bad ki spah tylli ki dewlynnong jong ka Duriaw-bah Oceania ki shong ki jaidbynriew ba bun jaid bad ha ki Dewlynnong ba kham heh la jan kawei-pa-kawei ka jaidbynriew ba shong hangta ki khein kur na ka kynthei: kita ki Dewlynnong ki long ha **Polynesia, Tonga, Tikopia, Micronesia, Marshall Islands** ha ki Dewlynnong ha **Malanesia, New Caladonia, New Hebrides,** Fiji bad kiwei

(8) **Ki Massim:** Kine ki don ha New Guinea. Hapdeng jong ki u briew u bud kur na ka kmie, hynrei ia ka spah ka phew jong u ki ioh ki pyrsa jong u. Ha kaba jied syiem ne nongsynshar, ki ju hiarpateng sha u para ne sha u pyrsa ba kham rangbah jong u

(9) **Ki Minangkabau:** Ha Upper Padang jong ka Indonesia ki don ka riti ne dustur ba u briew haba u leit iing briew ym dei ban leit shong leit sah, hynrei un shu wan sha la ka tnga na iing jong la ka kmie. U briew u leh kpa ia ki pyrsa jong u kiba ioh pateng lut ruh ia ki hok jong u.

(10) Ha ki jaidbynriew ba bun jong ka Ri Asia Mihngi, ki **Ainus** jong ka Cambodia bad kiwei kiwei ruh ki jaidbynriew barit ha **Thailand, Siam, Vietnam, North Burma,** ki niew ia ka kmie ba ka long kaba kham kor ban ia ki jingiadei lyngba u kpa. U kni u long u khlieh jong ka iing uba kham kor wat ban ia u kpa.

(11) Ki **Nayar** ha ki Rud Duriaw Malabar jong ka Ri India ki khein kur na ka liang kmie, bad kiba don hok ia ki spah ki phew u briew dei tang ki kynthei. U kpa jong ka iing um don bor ei ei ruh halor la ki khun; da ha ki katto katne ki bynta ha kane ka ri ba u kpa um bit wad ban ktah ia la ki khun khlem da pyntngit ia ki.

(12) Ha Ri Africa, ki don bun phew ki jaidbynriew(tribes) kiba khein kur na ka kynthei. Katto katne na ki ki dei ki **Shilluks, ki Dinkas, ki Wa-yao, ki Achewa, ki Wa makonde, ki Wa-Makwa, ki Wa-sagara, ki Wa-Digo, ki Wa-Niamwesi, ki Wa-Jagga,** bad kiwei kiwei.

(13) Ha Ri Europe, ki dang sah ki dien rim jong ka jingkhein kor ia ka longkmie. Ha ki por barim, ki ju iiew ia uba shipara bad ka kmie ba u long uba kham donbor ha ki kam iing kam sem, khamtam ha ki kam ka jinghiarpateng ia ki spah ki phew.

(La sot na ka Kot I Pastor T Rodborne - "U KHASI")

Nalor kitei dang don kiwei pat ki bym lah ioh kyrteng. Ha South India ka la don ka jingiakhih kaba jur bha ha ki snem 1980 khlieh hapdeng ki Tamil, ki Singhalese bad kiwei pat, na ka bynta ban ia khein kur bad hiar pateng noh sha ka liang kmie.

KA SHONGKHA - SHONGMAN U KHASI BA KA JINGKTAH JONG KA IA KA JAIDBYNRIEW

- Theilin Phanbuh

U Khun Khasi khara uba ngi la tip kum u khun Hynniewtrep Hynniew Skum uba kynthup ia u Khynriam, u Pnar, u Bhoi, u Wai uba la buhai shnong ha kine ki lum Khasi-Jaintia ba i shongkun ba i shong blei. U la long u jaidbynriew uba la thoh la jer kyrpang da U Blei Trai Kynrad nongbuh nongthaw halor ka rukom longbriew man-briew kaba pher bak lbak na kano kano ka jaidbynriew hangne ha pyrthei baroh kawei. Ka jaidbynriew kaba da tip ban khein kur khein kha. Kaba da tip ban buh ki ain ki kyndon adong, ban iaid beit ka synshar ka khadar. Ban iaid beit ka shnong ka thaw, ban iaid beit ka trei ka ktah, ka imlang ka sahlang bad ban nym don kano kano ka kynrum kynram kaba lah ban ktah ia ka imlang ka sahlang U Khasi uba da bat ia ka hok tip-briew tip-blei u la sain dur ia ki riti ki dustur ban pynshong nongrim ia ka niam bad ka ngeit Blei ba naduh ba sdang kha ia i khun sha kane ka pyrthei ban jer ban thoh khnang ban ch la ka bok ka rwiang ban heh ban san ha ka tip briew tip blei bad sain dur ia ka longiing longsem haba la ih ka por ka samoi ban ia poi kha poi-man bad u ba da tip ruh ia ka niam iap bad niam im. Bad kumno yn leh haba la poi ka por bet por thung ha kane ka mei ram-ew. Kane hi ka pyni ia ki dak ki shin ba u Khasi u long uba bat ia la ka tynrai riti dustur ba la buh da ki longshuwa manshuwa katkum ka niam ka rukom. Namar u Khasi u ngeit ba kano kano kaba leh lait leh palat kaba pynkhein ia ka niam ka rukom u ioh ia ka nongkylliang ha ka kur ka jaid. Kumta horkit hordang u da pyrkhat jali ja-um shuwa ban leh ia kano kano ioh dei ka sang ka ma, ioh shah taid kur taid kha. Kumta kane ka pynlong ia u ban long uba kit khia halor ki khun ki pyrsa. U da tip ka sneng ka kraw ba kin long kiba tip briew tip blei bad ban im ban kamai ia ka hok ha kane ka pyrthei.

U khun Khasi khara u khein ia ka poi kha poi man ba ka long kaba kyntang namar ka long kaei kaei kaba U Blei U Trai Kynrad nongbuh nongthaw u da don ka jingthmu ba kin im kin roi pateng la pateng ba kin phuh kin phieng bad ban sah nam ka jaid ka kynja

ha kane ka sla pyrthei. Nalor ba ngi khein kyntang bad ngi da niew kyrpang ruh ia ka poi kha poi man, kat kum ka khein kur khein kha kaba ngi bat ha ka imlang sahlang jong ngi kaba la seng nongrim halor ka jingngeit ba ngi hiar pateng na ki Hynniewtrep Hynniew Skum Niar eh ha kano kano ka jaidbynriew yn shem ia ka rukom khein ha ka jingiapoi kha poi man kum ma ngi U Khasi, namar U Khasi u khein ba ka long ka sangbah sangsan ban ia poi kha shi kur ne bad kito kiba dang don kano kano ka jingiateh kui ne ting kur da ki longshuwa manshuwa jong ngi bad lada don kum kita ym don jingmap bad la shu taid kur noh Kumjuh la khein sang ban ia poi kha shi para kha. kata, lada ki kpa jong ki nongiapoi kha ki ia long shipara ne shipara-kur. Kumta ha shuwa ban don ka jingmut ba kwah ban iapoi kha poi man ka ju long ka rukom dustur ba ngi juh da buh jingkylli nyngkong eh ka jait ka khong aiu bad ba ka dei ban long ka jingbym don jingiadei ei ei bad ba lait na kano kano ka sang ka me Namar ba ngi don ka jingngeit ba lada ia poi kha haba dang don ka jingiajan ka snam Kane kan pynlong ba ngin lah ban ioh ia i khun ba don jingduna ha ki dkhot met ne ba anna Kumta ngi U Khasi ngi ngeit ba ka khein kur khein kha ka long kaba kyntang haduh katta katta bad ba ym ju don koit ba nud ban pynkhein ia kane ban thom boi ne ban pynbyrsieh la ka long rynieng longbriew, longiing longsem, ka kur ka jaid. Dei kane kaba la iada ia ka jaidbynriew ban lait na ka ioh khun anna antu Kum ka jaidbynriew, ngi don ka imlang-sahlang kaba ia beh ia ki kur ki kha ki man bad ki lok ki jor ha ka iap ka im bad ha kino kino ki poi ba donkam

Ha ka shongkha shongman, u dei u shyniang uba kylli ne pynpaw ia ka jingsngew ia kano kano ka kynthei ba u iapmat ne i mon ban ia poi kha Kumta, u da swar. u da tynjuh shuwa ia ka jingsngew jong ka trai ne ba haiing ha sem. Nama ka shongkha shongman ha ngi u Khasi kam kut tang ha ka jingiadei jong ki arngut ki trai Hynrei ka long ka jingiadei kha dei man haj leng artylli ki kur. Bad ka longiing longsem kan nym long kaba suk ba sain lada ym don jingiasuk baroh arliang. Te ki kmie ki kpa haba ki la iohi ia la u khun ba la biang nadong shadong bad ba la i pura ka bor pyrkhat ka bor pyrdain ban seng ia ka longiing longsem ha ka nongrim kaba skhem kaba bha bad ban kit ia ka lyngkor ba khia ban longkmie longkpa ban pyndap pynbiang ban sumar sukher ban pynheh pynsan la ki khun ki kti ban im don burom sah don burom

ban im tip-briew tip-blei khnang ban im ha ka suk ka sain kaba lait na kano kano ka jingpynshoi ha har rukom. Te haba la biang ka ktien ka thylliej na baroh arliang bad bym don ka wit ka wai, ki sa ia buh ka sngi pynskhem ktien bad ban buh ia ka sngi ban pynkyntiew kurim. Shisien ba la buh ia ka sngi ym juh pynkylla shuh wat lada jia kano kano kum ka jingiap briew, ioh ba ka lah ban poi sha ka jingbakla, namar ba ka jinglongbriew ym ju lah biang.

Ha ka sngi kyntiew kurim kumba juh long ka rukom riti dustur, ki liang kynthei kiba kynthup tang ki shynrang ki juh leit shaw ia u shynrang bad ka kynhun jong u na shiteng lynti, bad ki da rah kwai iasong ha ka iarong bad sam mar kylliang bad na ka liang shynrang. Haba la poi ha iing ka kynthei, ki sa pyndep ia ka niam ka rukom ha kaba nyngkong eh u kni Rangbah jong ka kynthei u long u ksiang u da pyndep ka duwai ka phirat ia U Blei Trai Kynrad ba un kyrkhu kyrdoh un btin lynti lem lynter ba ka pyrsa jong u ka la biang ka por ka samoi ban shimti ia ka jinglongkmie ba kan lah ban ioh ia ka imsuk imsain ban roi ban iar u tnum u tyndai ban dap ka bam ka sa ha ka kup ka sem ha la iing la sem. Kumjuh ruh u ksiang uba long u kni jong u shynrang u pynpaw ia la ki kyntien ha ka jingaiti haba u la wan on ia la u pyrsa ba un ri un sumar ba kin ia roi ia par ha baroh ki liang. Ka juh long ka dustur ban leit rah ja na ka liang ka jong ka kynthei sha iing u shynrang ha ka sngi poi kurim kum ka dak ban pynpaw ba u shynrang u la poi suk sha iing ka kynthei. Bad hadien lai sngi pat ki sa pynlong leit kai sha iing kiaw(iing u shynrang) bad na ka liang shynrang ki juh khawai hadien arsngi lai sngi ban ia ithuh ithaw kmie nah kmie san, ki kni, ki nia kha, meikha bad ba haiing hasem. Kum ka rukom hadien ba la kha ia i khyllung ka kmie kha ka leit rah ia kawei ka jain it, ka kait shinat bad pynkham pisa kat kum ba sngewbit ia i khyllung.

Hynrei ha kane ka juk mynta ka rukom jingpyniaid longiing longsem ka la pher shibun. Ki khynnah samla shynrang bad kynthei ki la iaid ha la ka jingsngewthuh la jong bad ia kynduh hangne hangtai para ma ki hi. Ka sneng ka bthah ruh ki kmie ki kpa kim da bat khia eh. Ka sneng kni sneng pyrsa ruh la i kum ban jah rngai noh. Kane lehse ka lah ban long ba ha kine ki por mynta ki shnong ki thaw ki la nang heh nang heh bad ba shiing shisem ruh la shong pajih bad ym long kaba suk ban iapoi khah khah ban ia shongkai shi iing shi sem ban iakren ia khana ban ia sneng ia kraw ia ki khun ki

pyrsa. Bad kumta ki jingtip ia ki rukom riti dustur ba dei ban bat ban tip ruh la nang klet noh. Kumta ha kane ka juk mynta bun na ki khun ki ksiew jong ngi kim da tip janai shuh ia ka rukom khein kur khein kha bad kiei ki bynta ba ki dei ban leh katkum ki rukom riti dustur, la ha ka ioh khun ioh kti. ka poi kha poi man, ka iap ka im bad kumta ter ter Kane hi kan sa buh ha ka jinglyngngoh lyngngain lymda ngim ia kyndit bynriew ban pynkhie im pat ia la ki khun ki ksiew jong ngi ban pynsngewthuh ia ki ia kiei kiba dei ki rukom dustur jong ngi ngim dei ban klet wat lada ngi long ha kano kano ka niam. ngi dei hi ki Khasi

Hynrei ha ka jingkylla ka por khamtam ha kane ka juk mynta ka shongkha shongman ha ka jaidbynriew Khasi ruh ka la kham i sting thew ha kaba don katto katne ki samla kynthei bad shynrang ki shim hi ia ka rai ha lade khlem da kynjoh ktien ia ki kmie ki kpa bad kiba ha iing hasem Kumta kane ka wanrah ia ka jingbun ka jingshongkha khynnah. ka jingiapait ia pra ka iing ka sem bad kumta ter ter. Ha ki khep ba shah ieh khunlei. ka kynthei wat ha ka ita kaba dang lung. ka hap ban kit ban bah ha la ki tyrpeng ia la ki khun. Hapdeng ka jingsngew sohsat teng teng ka kynthei ka ia poi kha noh sa bad uwei pat u briew da kaba pyrkhat ba un ia tynrong lang ia ka jingjynjai jong ka Hynrei bunsien kane ka jingpyrkhat jong ka shibor shibuit ka kylla khongpong noh bad pynlong ia ka ban ia kynduh jingeh kawei hadien kawei pat Dei kine ki jingbakla hapdeng ki khun kynthei bad shynrang ba bun na ki ki kylla sakma ka rukom im bad ngat ha ki bun ki jingsniew ha ka imlang sahlang bad pynjot ia la ka jong ka longbriew manbriew bad buh ia la ki kmie ki kpa bad kiba ha iing hasem ha ka jingeh. Kumta. ban lait na ka jingiapra ki longiing longsem jong kito kiba la poi kha hi khlem da ia tip lang ki kmie ki kpa bad kiba haiing hasem baroh arliang la sngew dei ban ai jingmut ban don ka jingteh lakam ia ki lyngba ki bor shnong ha kaba ki shong ki sah ban ithuh ba ki ia dei shi tnga

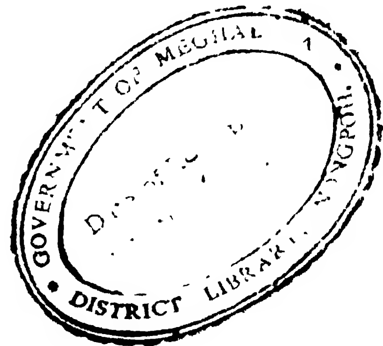
Haba phai pat ha ka shongkha khleh ha kane ka juk mynta ym dei shuh tang ki kynthei kiba ia poi kha bad kiwei pat ki jaidbynriew hynrei kumjuh ruh ki samla shynrang Ha ka jaitbynriew ba shim jaid na ka kmie, ka jingkylli ka long ba haba u shynrang Khasi u ia poikha bad kawei pat ka briew ka bym dei ka Khasi, ki khun jong u kin iaid shano? Te, lada u kpa um jer um thoh ne tang jaid noh da kawei ia la ki khun, hynrei, u ai jaid noh sha lade, kan mih shibun

ki kynrum kynram ha ka khein kur khein kha katkum ka riti dustur khein kur khein jait u Khasi. Kum ka nuksa, lada ia ka kmie kha yn khot noh ka kmierad ne mei ieit, ia ki knia kha yn khot noh kmie nah kmie san, kpa san kp khynnah ruh yn khot ki mama ne kni, kumta, kane ka la paw hi ia ka jingeh u khun Khasi Khara kat kum ka rukom khein kur khein kha bad kumta ter ter. Kumta, kumba la pynpaw haneng, u shynrang Khasi ba ia poi kha bad kawei pat ka jaidbynriew u dei ban tang jaid ia la ki khun da kawei kat kum ka riti dustur tang jaid u Khasi. Ha kaba iadei bad ki kynthei pat, ka kynthei kum ka nongbteng ia ka kur ka jaid katkum ka riti dustur, ka dei hi ban pynneh pynsah ia la ka jaid ka kynja (identity) ha ki khun ki kti jong ka kum ka nongioh pateng. Lehse don bun ki daw ba la pynlong ia ka jingiapulc lang, ka khait ka pateng, ka trei ka ktah bad kiwei kiwei.

La iohi lyngba ki jingthoh na ki por sha ki por ba la don katto katne kiba sdang pynthame ba la dei ka por ban kylla bad shim jaid noh na ka liang u shynrang kaba long lehse kaei kaei kaba sngew jngan bad sngew lyngngoh ban ia pyrshang bud ia ki rukom dustur jong kiwei pat. Hato kane kan bit kan biang ia ngi ban leh kumta? U Khasi hyndai u la sain dur ia ka khein jaid na ka kmie u da don da ka jingthmu kaba kordor bad janai. U da bishar bad puson bha bad u da shim ia ki dak ki shin kiba long ki sakhi ba shisha. Hynrei ban shu bthat noh ia une u thied bah tang na ka bynta ban ioh bat kynti ia ka ioh pateng ne na kano ka bynta ne ka daw. Ka long kaba sngewsih ban don ki jingpyrkhat bakla. Namar ka spah ka hajar ki kmie ki kpa kat ba kot bor ym don ba kwah leh shiliang khmat, khun kynthei khun shynrang ban pynhun ki kwah kat lah kat iai. Ban ai spah jingstad ki thrang khlem don jingkhein wat da ka ram ki leit ban wad. Bad kumta ka jingstad ka long hi ka spah bah ban pynkup ban pynphong shirta jingim jong ki. U Rangbah Khasi u kpa ha iing khun u long uta u kha uba la buh ia ka long rynieng man rynieng, u long u nongri, nongda, u nongpyndap pynbiang wat kum u kni ha iing kur ruh u long uba kit ha ka niam ka rukom la ha ka sngewsih ne sngewbha, uba da khein kor da ki pyrsa kynthei ne shynrang ban long nongpyni ha ka sneng ka kraw. Kine artylli ki kyrdan jong u shynrang Khasi ki long koit kiba ym don kiwei pat ki jaid bynriew kiba lah ban ioh ia ka.

Namarkata, halor kitei ki mat kiba la kdew haneng nga sngew ba kaei kaba donkam eh ha kine ki por mynta ka long ba ngi donkam eh ban pashat jingmut sha ki samla jong ngi ba kin shim khia bad khein ia ka shongkha shongman ba ka long kaei kaei kaba kyrpang (sacred) ha ka jingim jong ki bad khamtam lei ia kito kiba ia poi kha poi man bad kiwei pat ki jaitbynriew khnang ba kin long ki bastad bad shalak ban teh song ia ka jong ka jaid ka kynja ha ka dur kaba i shongkun shongkhia khnang ban nym don kano kano ka jingthohbria bad ban iaid beit ban shong suk shong sain ka longiing longsem pateng la pateng bad sah ka nam ka kyrteng ha la ka jaid ka kynja bad kumjuh hi ruh ha ka jaidbynriew. U khun Khasi Hynniewtrep kum u rangbah u long u rishot jong ka iing. Haba u Rishot u long uba skhem bad ba khlain kumjuh ruh ka iing ka sem ka long kaba neh skhem ha ka nongrim tynrai bad ym don mano mano ba lah ban pynpait pynpra ia ka. Kumta, ka kynthei kum ka kmie ka ioh boi ioh mynsiem ban sneng ban kraw ha la iing la sem na la rympei, ryngkat ban tei iwei ia iwei pat.

Jingkyrmen ka don lada u khun Khasi khara hi mynta u kyndit bynriew ban long sa shisien pat uba wad bad maitphang ban kyndit bynriew bad bud ia ka jingsneng jingkraw jingkyntu kynpham jong ki longshuwa manshuwa ban khie im pat ha ka longbriew man briew jong ka jaidbynriew.

KA SHONGKHA SHONGMAN U KHASI BAD KUMNO KA KTAH IA KA JAIDBYNRIEW

Patricia Mukhim

Katkum ka rukom pyrkhat u Khasi hyndai, ia ka kam shongkha shongman la suit la shor bad la seng nongrim hi da U Blei Nongbuh Nongthaw ha kaba u ne ka briew ki shem ia la u jong u 'shyieng krung' kumba la mang hi da U Blei Lada lap lap than khlem da puson bad pyrkhat janai bha. ka kam shongkha ka lah ban pulom noh tang khyndiat por. Namaikata u Khasi u da khan u da thew, u da wad ia ka kur ka kha jong ki arngut kiba mut ban iapoi kha poi man, ioh don ka jingwit ka jingwia, lane ka jingiadei snam iadei ksuit Ynda haba ki arngut ki la ithuh bad iamon bha markylliang, ka sa wan kein sa kata ka jingiamir jingmut jong ki bahaing na baioh arliang. Ka sdang ka jingia ithuh ithaw bad ka ialeit iawan khnang ban nang skhem ka jingiadei Namarkata, ka kam shongkha kam dei ka kam kai shisngi Ka long ka kam kaba kyntang namar ka tehsong ia ki arngut shijur kiba la ka jong ka jinglong; kiba wan na ki iing ki sem bapher bapher, ba kin ialong noh kawei bad seng ia ka rympei ba kaba thymmai, ha kaba yn sa don ki khun ki kti bad kan sa bud ka roi ka par parum parch.

Namar haba puson sani bha ia ka kam shongkha shongman la dei ban shimti dang da ki arngut kiba la san bad iaw bha ka rukom pyrkhat namar ki arngut ki dei ban long nyngkong eh kiba lah ban iaishah ia ki jingduna iwei ia iwei pat. Khlem ka jingiaishah, u kynjri jong ka jingiashongkha u dkut noh tang shiteng por. Bad haba jia kum kata kaei kaei, ka ktah jur bha ia ka lawei ki khun ki kti. Ngi ki Khasi ngi ngeit ruh ba ka iawbei ka sngewsih haba pra ka longiing longsem.Hynrei kaba kham sngewsih ka long ba kane ka kynrum kynram ha ka shongkha shongman ka ktah jur bha ia ka imlang sahlang ruh.

Naduh hyndai ka jingngeit u Khasi ka long ba ka kynthei lane u shynrang ki don la ka hok ban mon hi ia la u ne ka kurim. Namarkata ym don ba lah mano mano ruh ban pynmon jubor lane ban shu pyniabuh (arrange) ia ki arngut kumba long hapdeng kiwei pat ki jaitbynriew ka ri India. Kane ka dustur ka don ka jingbha

namar haba ki arngut ki la iamon hi dalade ka kham suk shibun ban ia kaba shu pynbor. Te haba pyrkhat shisien pyrkhat ym dei shuh ban mih kano kano ka kynrum kynram na ka shongkha shongman namar ba la iamon hi. Pynban kam long kumta. Ngi iohi da la ki jong ki khmat ba kiba bun ki longiing longsem ki orpait bad ki pra noh tang shiteng por. Katno ka long kaba sngewsih ba ki arngut kiba la iakhlei la ka juban lak ban ia ieid iwei ia iwei, la duk ne riewspah la suk ne shitom, la haba koit ne haba pang, kyndit kyndit ki klet lut ia baroh kita ki jingkular kiba kila khlei naduh ka dohnud bad ki kut jingmut ban ia iaid noh la ka jong ka lynti.

Balei kein ka leit long kumne? Lada ngi wad bniah bha ngi shem ba ka jingiamon hi tang para arngut kam biang satia. Bunsien ki arngut kiba ialang samla kim pyni satia ia ka jinglong ba buhrieh jong ki. Kita ki jinglong ki paw ynda haba ki arngut ki la iashong kum shitnga. Kane ka long namar ba ki arngut ki iakynduh tang para ma ki sharud sha kiar khlem ka jingtip ki kmie ki kpa. Lada ki arngut ki khlem pat ialeit iawan bha bad khlem pat pynithuh ialade bad ki bahaiing hasem na baroh arliang hynrei ki kyrkieh ban iashongkha noh, kin ym lah satia ban ialeh pyrshah ia ki jingatphyllung kiba lah ban wan ha ka jingim jong ki. Ka jingiatip lem jong ki bahaiing ha sem ka iarap ia ki arngut ban wad jingiarap na ki haba po' kano kano ka jingeh ne ka jingbym iasngewthuh jingmut. Ki riew tymmen ki kham ithuh bha ruh ia ka jinglong u briew tang da kaba peit ia ka main jongu. Klem pep ki kmie ki kpa kiba la iohi shuwa ia ka sngi u bnai ki kham ithuh ia ka jinglong jingman jong u/ka briew bad ki kham sngewthuh ruh la uta ne kata ka briew kin lah ne em ban iashong shi junom bad u ne ka khun jong ki.

Lehse kan bha lada ki Khasi kin sot lem khyndiat na ka dustur kiwei pat bad pyrshang ban pynwandur ia ka shongkha shongman kaba kham bha. Teng teng namar ba ka dustur jongngi kam shah ban shu pyniabuh, bad namar ba dei tang u shynrang uba bit ban kylli ia ka kynthei, ka thei samla bapli ka kylla shong samla noh namar bym thaw iashem ia uta u shyieng krung. Hynrei lada don kiba pynsuh syntiew lem kumba long ha kiwei pat ki dustur, ka samla ka lah ban iakynduh bad uwei pat u para samla da ka jingiarap lem jong kiba la san la rangbah. Kata ka jingiakynduh ka lah ban ialam sha ka shongkha shongman.

Ngi shem bun ki thei samla khamtam lei lei kiba la dep ia ki jingpule kiba kham shajrong bad kiba la long doktor, engineer, lane professor, ki kylla shong samla noh namar u rangbah u tieng ban wankai samla ia ki. Don bun ki jingmutdur na ka liang u rangbah kaba lah ban ym don satia ha ka jingmut jingpyrkhat ka kynthei. Don u rangbah uba lah ban ong ba ka kynthei kaba la heh kyrdan than ka kham sarong Hynrei ka lah ban ym long satia kumta Dei tang haba don ka jingiakynduh jong ki arngut ba ki jingtharai bad mutdur laiphew jait kin jah

Bunsien namar ba ym don u rangbah u ban wan kylli ia ka, ka thei samla ka duh jingkyrmen bad ka kylla shongkurim noh ia uno uno uba kloi ban shimti ia ka. Uta ulah ban long u briew u bym da bha ka jinglong lane u lah ban long u khyllah jait. Namar ka baphi ka kynthei ka kwah ban seng la i rympei bad ban kha ki khun ki kti katba dang biang la i por, kam banse ban shu kynrup naphang Kane kam long kaei kaei kaba bha na ka bynta ka samla ne na ka bynta ka longiing longsem. Bunsien ka samla kaba la kham iaw ka karta ka ioh da u kurim uba dang kham khynnah tang namar kane ka daw Halor kane ka phang kein ka jaitbynriew ka dei ban pyrkhat bad duriap bha kumno ban sop bad spain ia ki jingduna

Ka shongkha khleh kaba mut ka shongkha hapdeng ka kynthei Khasi bad u khyllah jait ne hapdeng u shynrang Khasi bad ka khyllah jait ki long ki mat ki phang kiba ka imlang sahlang ha kane ka juk myntaka lyng-a bad pisa bha. Hato ka long kaba sniew ban shongkha khleh? Lada phai sha ki por uba rim, u Khasi u ju mlien ban leit hiar thma sha ri thor bad ban ring kongor da ki thei samla dkhar kiba u ia shongkha shongman. Dei ki khun jong kita ki thei dkhar kiba sa ioh ia ka jait "dkhar". Te kane kam long kaei kaei kaba thymmai bad kam i hi ruh ban long kaei kaei kaba sniew lada kata ka kynthei dkhar ka kloi ban bud ia ka dustur ka riti u Khasi.

Hynrei kaba ka jaitbynriew Khasi ka dei ban kham pyrkhing ka long ban ym ailad ia kito kiba shongkha khleh bad ia ki khun jong ki, ba kin shim kabu da kaba ki kam ialade ba ki dei ki Khasi tang haba don jingmyntoi ha ka liang ka kam ka jam, ka pule puthi bad ka thied khyndew, katba ha kiwei pat ki por ki pynithuh ialade ym kum ki khasi hynrei kum kiba na ka jait u tnga uba dei u khyllah jait. Ka kynthei Khasi kaba shongkha khleh hynrei ka pdiang hun

mynsiem bad da ka jingsngewsarong ia ka riti ka dustur lajong bad ka hikai ruh ia ki khun ia la ka jong ka riti ka dustur ka don hok ban kam ia la ka nongkynti kum ka Khasi bad ki khun jong ka ruh kumjuh. Namar kine kim ithuh ia kawei pat ka kolshor lait noh ka kolshor Khasi.

Hynrei kumno ngin ong lada don pat kito kiba pdiang lang ia baroh ar ki kolshor - ka kolshor u kpa bad ka kmie. Hato ngin kyntait noh ia kum kita ba kin kam ialade kum ki Khasi. Ha kano kano ruh ka bynta jong ka pyrthei ka shongkha khleh ka don beit. Ki dohlieh ki shongkha ia kiba iong. Ki nong India ruh bun kiba shongkha bad kiwei pat ki jaitbynriew. Hynrei ngi shem ba kata ka shongkha khleh bunsien ka iarap ban pynmih ia ki khun ki kti kiba kham stad bad proh jabieng ban ia kito kiba na ki shongkha shongman para jait. Ka shong ha ka imlang sahlang ban peit la ka shongkha khleh ka iarap ne ka la pyntroin ia ka jaitbynriew Khasi. Katba peit naduh mytna ngam iohi satia ban don kano kano ka jingma na ka shongkha khleh. Kaba kham pynsniew ia kane ka jaitbynriew jongngi ka long pynban kata ka jingdie ia ka jait Khasi sha u nongwei shisngi (ka benami) ban ailad ia u ban pyniar ia ka khaii pateng jongu. Don ruh ki Khasi kiba la shu ia mon ia kiwei ki bym dei satia ki Khasi ban shu shim ei ia ka jait khasi. Dei kane kein kaba lah ban pyntroin ia ka jaitbynriew.

Sa kawei kaba ngi iohi ka long ba ka kolshor jong ngi ki khasi ka long kaba tlot bad haba ki kynthei Khasi ki shongkha ia u khyllah jait kum u Naga ne Mizo ki kloi ban kylla noh bad riam bad beit, ki kloi ruh ban pdiang ia ka kolshor jong u tnga bad wat ban ai jait noh sha u ruh. Ia ki khun ruh ki pynheh pynsan ha ka kolshor jong u kpa, kata naduh ka ktien ka thylliej, ka riam ka beit bad ka riti ka dustur. Dei pynban ki kynthei kiba shongkha ia u dkhar kiba ioh mon ban bud ia la ka jong ka kolshor. Hooid, ym lah ban len ba don hi katto katne ki dkhar kiba shim kabu ia ka shongkha shongman bad ki kynthei Khasi ban pyniar ia ka khaii ka pateng jong ki. Hynrei lada kata ka khaii ka iarap ban pynroi ia ka spah ka phew kaban sa hiar pateng hi ha ki khun Khasi, bad kata ka spah ka neh ka sah hangne ha ri Khasi, hato ka long mo kaba sniew?

Ka jingsniew ka wan haba don ka jingiashong buhrieh ha kaba ka kynthei ka ailad ia u shynrang dkhar ban pyndonkam ia ka jait

ka kynja jong ka ban pynriewspah ei ia u. Ngi la iohi ia kum kita ki rangbah khwan myntoi kiba ynda la biang ka jingioh ki leit noh bak sha la ri ban shongkha ia ka jait ka kynja lajong. Kum kane kein ka dei kaba isih tam bad ka sngew pangnud na ka bynta ka jaitbynriew lajong. Namarkata, ka imlang sahlang ka dei ban pyrkhing bha ba ka shongkha shongman la hapdeng para jait ne bad ki khyllah jait, dei ban da register ne pynithuh shisyndon da ka ain. Kane kan kham pynjynjar ia ki rangbah kiba shu shim kabu na ka shongkha shongman. Kan pynlong ruh ia ki ba kin khein kor bad buh dor ia kane ka kam.

Shuh shuh kan iarap ruh ban kham tehsong ia ka shongkha shongman namar kat haduh mynta hi ka long kaba shong synjor bha. Wat haba iashongkha para Khasi don bun ki kynthei kiba shah ieh 'khunrei'. Ym dei satia tang u khyllah jait uba ieh khunrei kumba pyrkhat kiba bun ba lang. Ka kynthei kaba shah ieh khunrei bunsien ka hap ban pdiang kat ia uba kloi ban shongkha biang ia ka, kam pher la u long na ka jait ka kynja aiu aiu ruh. Lada ngi kwah ba ka jaitbynriew kan lait na ka raibi jong ka shah ieh 'khun-rei' ka imlang sahlang ka dei ban pyrkhat thymmai kumno ban pynskhem ia ka shongkha shongman bad ban weng noh ia ki diengpyngkiang kiba pynwit bad ki daw kiba pynbyrsieh ia kane ka kam kaba kyntang.

KA SHONGKHA SHONGMAN U KHASI BAD KA JINGKTAH JONG KA IA KA JAIDBYNRIEW

J.D.Lyngdoh

Halor katei ka phang ba la kdew haneng, nga sngew ba ka long kaba donkam eh ba ngin sngewthuh shai shuwa ia ka jingmut jong katei ka Ktien(Shongkha) Ka ktien Shongkha ha ka jingsngewthuh jongnga ka iapher bak-lybak na kaei ba ngi ia sngewthuh paidbah shaphang ka jingmut jong ka Ka Ktien Shongkha ha ka jingsngewthuh jongnga ka long ka Ktien kaba shongper haduh katta katta bad kaba thew beit ba ka dei ka jingiashong tang ban pynkha Haba ngi ong Shongkha-Shongman, ka mut tang ban ia Kha bad ia Man bad lah ban ong ba ka dei tang kata ka Temporary Romantic Relationship kaba ki ong ha ka English, kaba pyni ba baroh ki Jaitjingthaw ha ka sla pyrthei ki hap ban iaid lyngba katei ka Ktien (Shongkha) ban bteng ia la ka jong ka Jait ka Kynja katkum ba la buh da u Nongthaw ha la ki jong ki jong ki rukom katkum la ki jong ki bynta. Haba shu kren kyllum, ka Jingshongkha hapdeng jongngi ki Khasi-Pnar kam long satia katkum ka rukom ne ka dustur briew ban tei ia kata ka Longiing Longsem kaba skhem. kaba don ka jingiateh iakhum iyngkat ka Niam ka Rukom ne ka Ain-ka Kanun, kaba biang na ka bynta jong ka lawei ne ki Pateng. Ka rukom shongkha jong ngi ki Khasi Pnar, wat haduh mynta, ka dang long tang ka jingialong lok ban ia shong ia sah Kynthei-Shynrang tang katba dang ia sngewieit sngewthoin ne dang ia sngewtynnad I-wei ia I-wei pat. Bun bah kiba ia shongkha jar-jar hapdeng jong ki Kynthei bad Shynrang, khlem da iaid lyngba ki lynti jong ka Niam ka Rukom ne ka Ain ka Kanun, bad ka Jaitbynriew hi baroh kawei ka pdiang, ka Kdup ia ki, ha kata ka dur ba ki ialong shilok, hynrei ym Shi-Tnga. Kane ka rukom Shongkha jong ngi ki Khasi-Pnar ka long kaba synjor haduh katta katta ia kaba ka Jaitbynriew hi baroh kawei ka pdiang bad Kdup (Recognised) tang kum Shilok bad ba ki lah ban ia sapra ne ia kynriah noh, ne ia iehnoh I-wei ia I-wei pat, khlem kano kano ka Jingkitkhlieh na ka bynta ka Longiing Longsem (Ka Lawei jong ki khun ki kti) kiba ki, ki pynmih pateng sha kane ka pyrthei. Namar kata kumba kren tohmet, ka jingiadei kynthei

shynrang ka dang long hi kum kiwei pat ki para Jingthaw ki bym pat poi sha ka kyrdan jong ka Jingiasngewthuh briew. Kitei baroh shilok, ki ia shongsyier ha ioh iwei napdeng jong ki, i ioh paralok noh da iwei pat.

Haba bishar ha kane ka Pyrthei shai mynta, ngi iohi ne sngewthuh ba ngim pat don ka Ktien Khasi kaba biang ka ban ai ka jingmut kaba janai ha ka jingiadei Kynthei-Shynrang na ka bynta ban tei ia kata ka Longiing. Namar haba la pynshong dor bniah bha, ngim don satia ka Ktien ka ban iaryngkat dor ne ban ai ka jingmut kaba biang kum ka Ktien (Marriage) ha ka ktien English ne (Saadi) ha ka Hindi. Ka ktien Marriage ha ka English, ka long ka Ktien kaba kyntang kaba ki jingthmu ki jong ka ki long kiba iar haduh katta katta, kaba pynlong ia u Shynrang bad ka Kynthei ba kin long kawei baroh shirta ka jingim kum u Tnga bad ka Tnga, ryngkat ka jingkitkhlieh ym tang I-wei ia I-wei pat hynrei naduh ka Longiing Longsem hi baroh kawei (Ki Khun ki Kti) kiba ki ia pynmih pateng sha kane ka Pyrthei (Holy Matrimony). Ban ioh ia katei ka Kyrdan Marriage, la sngewthuh ba donkam ban ioh ia ka jingpynskhem jong ka Ain ka Kanun, lane ka Niam ka Rukom katkum ki dustur bapher bapher jong ki Jaitbynriew bapher bapher jong ka pyrthei. Ka iapher bak-lybak na ka jingialong Shilok jong ngi ki Khasi-Pnar, kiba shu ialong Lok katba dang ia sngewtynnad I-wei ia I-wei pat bad kaba ym don kano kano ka jingteh jingkhum ban don ka jingkitkhlieh I-wei ia I-wei pat lymne ia ki khun ki kti kiba ngi pynmih pateng sha kane ka Pyrthei lyngba katei ka jingialong Shilok. Haba ngi ong ne pyndonkam ia ka Ktien "Shongkha", la iohi ba paidbah hapdeng jongngi ki Khasi-Pnar, ba ngi niew sting haduh katta katta ia kane ka kam kaba Kyntang, ba uno uno u Samla briew ne kano kano ka Samla briew ki lah ban iapoi-kha ne ia Shongkha tang katba ia mon hi khlem kano kano ka jingpyrkhat ban tyngkai ia la ka jong ka pateng bad khlem da mutdur kaei ka ban mih (Consequences) hynrei ngi thom Lin-Lin kat shaba shat synei ka khmat bad ngi pyndep kyrkieh khlem kano kano ka jingkitkhlieh, kaba pyni shaikdar ba ngi long kiba lynshing ka jingmut jingpyrkhat bad kiba wad tang ia ka jingsngewtynnad Rwing bad **kiba ialehkai bad ka jingim.** Lah ban ong ba ka jingmut jong ka Ktien 'Shongkha' ka long tang ban pyndep ia ka jinglong Kynthei-Shynrang (Mating) ka bym lah ban don kano kano ka jingkitkhlieh I-wei ia I-wei pat, ba haba jia ba ngim ia

sngewthuh shuh ngi ia sapra noh la ka jong ka jong khlem kano kano ka jingteh jingkhum ne jingkitkhlieh iano iano ruh.

Namarkata, ngi dei ban sngewthuh shaikdar kum ki briew kiba im ha kane ka juk, ba ka tynrai bah jong ka jinglongbriew jong kano kano ka Jaitbynriew ka shong eh ha ki Longiing, kumno la seng nongrim ia ki, namar dei ki Longiing kiba pynlong ia ka Longshnong Longthaw, ka Long-it-Longhima bad ka Long Jaitbynriew Kumta, ki Jaitbynriew jong ka pyrthei kiba stad ki pynshong nongrim shuwa ia ki jinglong Kynthei-Shynrang kumno ban seng ia ki Longiing ha ka Nongrim kaba skhem ryngkat ki jinghikai kiba bniah khnang ba kin nang ban sumar bad tyngkai naduh la ka Iing ka Sem haduh ka Longshnong Longthaw bad ka Jaitbynriew.

Namarkata, lyngba ki lynti jong katei ka jingia Shongkha bad Poikha jong ngi ki Khasi Pnar kaba khlem don kano kano ka jingteh jingkhum halor ka jinglong Kynthei Shynrang, ka jingpynsynjor haduh katta katta naduh ka tynrai (Longiing-Longsem) bad ka jinglyngkar artad thiaw ia ka Jaitbynriew hi baroh kawei. Ka wanrah ia ki rukom pyrkhat ba lynshing hapoh u Jylli uba tang ha la ka met. Ka pynjot thiaw ia ka jingiasngewthuh ha ka Imlang-Sahlang namar bala pharia lypa ia ka pyrkhat ka pyrdain haduh la Rympei. Ka pynlong ia ngi ha la Marwei Marwei ban wad ia la ka Longsan naduh Pohiing (Dispute of Authority) hapdeng kita kiba ngi ong ki Shilok (Kiba shu ialong paralok Kynthei-Shynrang katba dang sngewiadei ne sngewiahap jingmut). Namarkata ka la pharia lypa naduh tynrai, (Divided Right from the Hearth) Kam ailad ia ka jinglong kawei ha baroh ki phang jong ka jingim, (It Destroys the Sense of Collective Responsibility).

Ka Pynksan ia ka jingia suba sniew wat hapdeng kita kiba ia Poikha I-wei ia I-wei pat bad ka pynkha roi ia ki ksain jong ka jingpihuin hapdeng para mangi, namar ngi la ri pynsan ia ka jingiapra jong ka jingmut jingpyrkhat naduh Rympei. Kane ka ialam ia ngi lang baroh sha ka jingbym lahshah ban iohi ba kiwei ki bit ki biang ne ki khamioh khamkot, khlem ka jingsngewthuh ne pynshongdor balei ba ki long kumta. Ngi ia Lomi tang kumno ban pynjot noh ia kano kano ka jingpyrshang jong kiwei ban pynbha, da ka jingtharai bad mutdur Ngiew suda. Kane ka pur sha ki Khun ki Kti kiba long ki pateng bad ka jingsngew shimet (Individualism) ka phuh ka phieng bad ka pyntroin

ia ka jingiatylli (Unity) ka pharia ia ki jingmut jingpyrkhat naduh Rympei, ba kat U ne Ka ba la nangsan ki la nangiaid ha la ka joang ka jong ka lynti. (Destroy the Disciplinary Life).

Ka pynkhraw ia ka jingarsap bad khwanlalot katba iohlad synei (To Exploit the Situation). Kumta ym don shuh u ban shahshkor ne kohnguh sneng mano-mano iano-iano, ai un dei u Rangbah u Rangsan, u Kni u Kpa ne uba Heh uba Khraw lane u Hymmen u Para. Khamtam eh mynta haba la san sa ka jingnangkot-nangsla kaba la shuphuh shuphieng khlem jinghikai tynrai kaba skhem, kala nangialam shuh shuh sha ka jingkulmar jingmut kaba kynting pynshad ia kiba dangkhie dangsan ban ia tare ruma bad ban ia wad longsan I-wei halor I-wei, kaba la nang ialam shuh shuh sha ka jingiajot iapra para mangi, kum kata ka Jaitbynriew. Ia kane lah ban iohi shai kdai da mano mano ruh kiba don ka bor ne jingsngewthuh kaba biang, ba ka jingroi jong ki Sengbhalang ha ka jaitbynriew kaba rit kat kane. ka pynpaw ia ki dak ki shin jong ka jingia pharia (Crisis of Leadership), namar ba ia ka jingiatylli (Unity) ym shym la seng nongrim haduh Pohiing Haba phai sha ka liang ka akor ka burom, kane ka jingnang kot nangsla khlem ka tynrai bah jong ka jinghikai. ka la kyrthai lwet pom ia ka Akor ka Burom kaba ngi ju shla paidbah haman la ki iynsan, ba ngi dei ka jaitbynriew kaba Tipbriew-Tipblei Mynta ha kane ka juk kaba ngi ong ka (Jingshai), lehse ia kane ka ktien Jingshai ngi shim ba ka dei ka jingshai kumba ai jingshai ka Sngi ne u Bnai (Lighting), hynrei ym kata ka jingshai kaba pynsan bad pyniar ia ka jingmut jingpyrkhat, ia ka leh ka kam ne ka ktien ka thylliej bad ka akor ka burom (Civilization which give rise to the broader outlook, responsible behaviour, spirit of brotherhood and Unity and Collective responsibility). Mynta ba la ia nangkot nangsla, ha ka jingpeitthuh jongnga nga iohi ba ngi la nangiaid sakma pynban na kata ka jingtip ia ka Akor ka Burom. Ngi la ia lehraim ban khot Bah ne Hep ia la ki Hymmen ki Para katkum ka jinghikai tynrai jongngi ki Khasi-Pnar bad ngi la ia khot da ka kyrteng plak-plak hapdeng shipara kynthei bad shynrang.

Kane ka jingsan jong ka jingnangkot nangsla ka i kumba ka la shu pynitynnad jubor ianga bad iaphi kum u Syntiew plastic jong kane ka Juk, u bym don jingsma ne jingiw ei ei, ia uba, u Ngap , u skain lane wat u dkhiew ruh um treh ban kiew. Kumta ka Akor ka

Burom ka la nangtroin bad dkhaw ha baroh ki bynta jong ka jingim jongngi kum ka Jaitbynriew, bad sa ieng rasong tang ka Tynneng.

Ka jingbymdon jong kano kano ka Ain ka ban pynryntih ia ka Imlang-Sahlang Kynthei-Shynrang naduh Rympei, ka long kaba nang pynjot shuh shuh ia ka jaitbynriew hi baroh kawei katba nangiaid ki por. Haba peit na ki dak ki shin kiba paw tyngkrein hakhmat jong ngi mynta ha kane ka juk, ki pyni shaikdar ba kum kata ka Jaitbynriew ngi la long lyngkar nadong shadong bad lah ruh ban ong, ba ngi la im ka jingim kaba khlem Nongsynshar naduh Pohiing haduh bar. Mano ban pynkohnguh ialade hano lane iano ngin kyntu ban kohnguh, ngim sngewthuh shuh, namar ka Thma jong ka jingiawad longsan ka la nangkhraw hapdeng para mangi.

Kumba ngim lah sngewthuh haduh mynta, mano ba long Kynrad lane Nongsynshar ha la Iing la Iing, kumta ruh kane ka jinglyngkar ka la pur syndon shaduh bar ri blait. Kum ban shu ong, haba peitthuh bad sngapthuh na ka jingiatehkular bad ktaid paidbah nadong shadong, ngi la ia shaiong ngain ban sngewthuh **mano ba synshar Iano?**

Kiwei kiwei ki jaitbynriew kiba la shai jong ka pyrthei ha la ki jong ki jong ki dustur, ki phikir bniah bha shaphang ka jinglong Kynthei-Shynrang. Kumba la buh U Nongbuh U Nongthaw *naduh* dang sdang ka Sngi u Bnai, ba ha kine ar la pynshet tylli ba kin pynwandur kham janai ia ka longbynriew pateng la pateng katba nangiaid ki por, ryntih katkum ka jingsan bad jingroi kaba ka jingstad briew hi ka wanrah Napdeng jong kine ar, dei ban don Nongsynshar, u ne ka, ban btin ban ialam ia baroh ki phang jong ka jingim, ha la ki jong ki jong ki kynhun (Longiing) Kumta ka jingshong synjor hapdeng jong kitei ki arngut (Kynthei bad Shynrang) kiba long ki Nongseng ia ka Longiing Longsem kaba dei ka tynrai bah jong ka longbynriew manbynriew kumba long hapdeng jong ngi ki Khasi Pnar, kan nang pynkulmar bad pyniaid lyngkar thiaw ia ka jaitbynriew ha baroh ki phang jong ka jingim bad ha kaba kut, kan ialam sha ka jinglong mrad Kane kan jia, namar ka ialam ia ngi ban im ka jingim kaba dkoh (imbalanced growth) kaba lah ban ong ba ngi san-shiliang Ka jingiaid jong ka pyrthei hi ka ialam ia ngi ba ngin nangkhraw ki jingangnud ia kiei kiei baroh ki jong kane ka pyrthei, bad kum ki briew ngi iai wad ia ki khlem ki lynti jong ka

jinghikai kiba skhem. Kumta ngi tare ia ka Iong-ngein bad wad tang ia ka Rwing kaban ai jingmyntoi ia ngi hala shimet shimet katba ngi dangim synei tang ialade khlem kano kano ka jingpyrkhat ne duriap ia kaei kaban jia bad urlong ia la ki khun ki ksiew (pateng) kiba ngi pynmih hi dalade kynthei bad shynrang sha kane ka pyrthei. Kumta ki pateng ki jongngi, kim shym long satia kiba la pynkhreh kumno ban im. Namarkata ngim lah ban kynnoh iano iano ia ki khun samla jong kanę ka juk haba ki iaid bad tare ruma rutit, ha kaba wad ia la ka jingim kaba khambha bad khamsuk kiba kane ka juk jong ki jingkylla ka wallam. Namarkata ngim lah ban tei pap kumba ngi ia tei mynta, manga iaphi, maphi ianga na ka bynta jong kine kiei kiei ki jingjot jingpra bad ki Sohsat kiba ngi iakynduh mynta, hynrei ka Thymmei kaba pynmih ia kine kiei kiei baroh, ka long ka jingbymkot bor jongnga jongphi kiba la san, kiba la shu iarain palei bad myllen khlem pyrwa bad khlem bishar ia ki jingialam jong ka por na ka bynta la ki jong ki jong ki Longdien, ngim shym la long kiba phikir bad peit bniah na ka bynta ka jong ka Jaitbynriew. Kum ka Jaitbynriew, ngi iohi ba ngim don jingshngain ha ka liang ka ling ka Sem (Social Security). Namarkata, ngi thom lin lin khlem sang iaei iaei ruh tang ban lum spah, namar ngi hap ban shaniah tylli ha ka Material Security.

(In conclusion, we do not live but just exist)

Lehse ka por ka dang shah ne ka la dier ba ngin ia puson kumno ban wallam pat ia ngi lang baroh ha ka jingkhiahkrat.

KA ESE HALOR

"KA SHONGKHA SHONGMAN U KHASI BAD KA JINGKTAH JONG KA IA KA JAIDBYNRIEW"

Mr. Thomlin Lynshing

Ka shongkha shongman ka dei ka jingiasynrop hapdeng ka kynthei bad u shynrang ha ka jingiamir ki jingmut ki jingpyrkhat ban ia seng bad tei ia ka iing ka sem.

Ka shongkha shongman ka dei kawei na ki kam iing kam sem ba u Khasi u da khmih bniah bha. Hapdeng ki khasi ka shongkha shongman ka long uwei u shynrang bad kawei ka kynthei (monogamy) Ka shongkha shongman ha ki khasi kumba ka paw ka don ar jait ki rukom poikha poiman, kata ka shongkha shongman kaba iapoi da ka burom ka akor, kaba la iatip da ka kmie u kpa, ki kni ki kur bad ki kha jong baroh arliang. Kawei pat ka dei ka jingiapoikha tang jong ki arngut hi khlem da don kano kano ka jingiatip jong ki kur ki kha jong baroh arliang Haba u shyniang u la biang la ka rta ban leit iing briew, haba u iapmat iano iano um ju shlan ban kylli hi da lade U pynpaw ia la ka jingsngew ha ka kmie, u kpa ne u kni, kine pat ki phah ia ki briew kiba shaniah ban wad jingtip bad ban kylli ban pyrthew la ka longiing longsem ka jong kata ka kynthei ka long kaba bit ba biang, kata ka bym don kano kano ka jingthoh bria. Lada ym don kano kano ka jingwit jingwia na baroh arliang bad haba ka kynthei ruh ka la mon ia uta u ban iapoikha bad ka, ki sa ia buh ia ka sngi ka ia ban iateh ktien bad ki sa iabuh ia ka sngi ban iapoikha poiman. Kumta haba la poi "Ka Sngi Ka Ia" ba ki la iabuh ban iateh, ka liang u shynrang ka dei ban ai ka synjat, - kata ka synjat ka long ka sakhi ba baroh arngut kin shonglang sahlang katba dang im, ba kim bit shuh ban ia pyllait khlem ka daw kaba biang, ba da tip u kni u kpa, lymda kumta, ym lah ban long ka jingiehnoh

Haba la poi ka sngi kyntiew kurim, u shyniang u dei ban leit sha iing ka kynthei, u khreh u kwai u tympew bad ka iarong Ynda la janmiet u sa leit bad ki lok ki jor kiba leit on ia u ryngkat bad u

nongiakren uba ki khot u 'Ksiang'. Une u ksiang u lah ban dei u kni ne uno uno u briew uba la kham metiaw, kham bunsien hi dei u kni uba long u ksiang. Une u ksiang u dei ban poi haduh ka iing ka kynthei, ban iakren bad aiti ha u kni ne u kpa jong ka kynthei. Haba ki leit on kumne, ki kur kynthei jong u shynrang kim ju leit, namar ki khein ba long kumba leit aiti duh ia la ka doh ka snam sha kata ka iing, ki sa ia leitkai pat ynda la dap katto katne sngi. Na ka liang ka kynthei ruh dei ban don u ksiang lem bad ki kur ki para, u kni u kpa, kita baroh ki ju ap ha iing katto katne, ki kha ki man, ki lok ki jor dei ki ban iadon lem ha iing ka kynthei; na ki rangbah katto katne dei ba kin leit shaw ia u rangbah na lynti. Te haba la jan poi ha iing, ki nongwan tan na ka liang ka kynthei ki ap lypa bad haba ki la iashem lang ki sa ialeit ryngkat prum-prum haduh ban da poi ha iing, tang shu poi ha phyllaw u shynrang u iaid nakhmat eh, bad haba u la sdang rung hapoh iing, ki kmie ki kpa ka kynthei kiba ap lypa, tat u shynrang u la rung hapoh iing, ki iaksoh kti ki ai khublei. hadien kata ki sa ialam ha ka jaka ba don ka kynthei, hangta u nongleit kurim u shong bad u ai ia kata ka iarong kwai, tympew ha ka, bad ka ruh ka khreh ban iasong ia ki lok ki jor ba iashong synran, bad shynrang bad kynthei.

Hadien ka sngi kyntiew kurim kata ar ne lai sngi, kita baroh arngut, u tnga bad ka tnga, la leit on da ki kur ka kynthei sha iing u shynrang, nadien kata ki ialeit iawan katba mon.

Ki khasi kim ju pynhiar synjat ar sien, wat da iap shiliang shiliang ruh. ki lah tang ban shu iapoi khlem niam tang ba da ka jingtip u kni u kpa, ne kiba ha iing bad ba shu iasuit iashor ne pyntip shnong pyntip kha.

U Khasi hi u don la ka jongka nongrim ba ka kynthei ka don la kyrdan kynthei bad u shynrang pat la ka kyrdan rangbah. U Khasi hi um pdiang ia ka jingong ba hadien ba la iapoikha poiman ba baroh arngut ki la long kawei ka doh bad kawei ka snam, namar u khasi u shim ba ka jingiapoikha ka long ban iarap, ban kyrshan bad ban iabah iakit ha ka khia ka shong jong iwei iwei. Sngewdei ban iarah kti lang bad u Bah H.Onderson Mawrie iba la thoh kumne ha ka kot **Ka Pyrkhat U Khasi,** ba "kat kum u Khasi ka kynthei ka sah hi la ka kynthei bad ka don la ka kyrdan kmie bad la ka jong ka jinglong bad u shynrang u sah u shynrang bad u bat la ka kyrdan kpa. Kine baroh

ar kim lah lano lano ruh ban long kawei ka doh kawei ka snam namar kawei ka doh kawei ka snam ha u khasi ka mut shi kur"[1]. Na kane ngi lah ban ong ba ha u Khasi hi ia ka kyntien 'Kawei ka doh ka snam' ka thew sha ka liang ka kur ka jait ym sha kaba u iapoikha, te namar kata u khasi hi u khein ba ka dei ka sang ban pyndonkam ia katei ka kyntien ia ki shi tnga, bad kaba ma shisha dei ban da khot da ka tyrut.

Sa kawei pat ba ki khasi ki da khmih bniah bha ha ka shongkha shongman, ka dei ka jingshong sang. Kumba u Bah Sylvanud Lamare u pynpaw ha ka kot **Ki Tnat ka Kolshor** ba "Ka ain shongkha shongman jong ki khasi ka long shabar na la ka kur"[2]. Nangne ngi sngewthuh ba u Khasi u don la ki ain ban peit bniah khnang ban lait na ka shongsang. Ki ain shongkha shongman ba u khasi u bat ki long kum kine ki jingkhein harum:-

(a) "Kaba sang eh ban iapoi kha shi kur- ki khein "Shongsang"."

(b) "Kaba sang ban iapoikha shi parakha trai haduh lai pateng.

(k) "Ia la ki bakha trai sha liang u kpa haduh lai pateng ym bit leit kha na ka liang ki khun kha ba long khang pyrshah"

(d) "Ia ki ba dei syngken baroh ym bit iapoi kha".

(e) "Ia ki ba dei syngken kha, mei kha lawkha-trai ka leit kha kaba sang"

(g) "Haba leit kha leit man. iapoi kha poi man ia leit para ba iadei "Kynsi"........"[3]

Na kitei ki jingthoh kumba la pynpaw haneng da u Sib Charan Roy ha ka kot **Ka Niam-ki-Khasi Ka Niam Tip-Blei-Tip-Briew,** la sngewthuh ba u Khasi u kiar raimaw raidieng ban iapoi kha poiman bad kiba dang don ka jingiadei bajan bad dei na kane ka daw ba la pynlong ia u Khasi ba un sa wad bniah bha shuwa ban iapoikha khnang ban lait na kano kano ka shong sang. Dei na kane ka daw ba ha ka shongkha shongman u Khasi um ju kham don ka jingshong sang.

Ka jingiadei u lok bad ka lok ha ka shongkha shongman ka shong ha ka jingsngewthuh bad jingsngewkhia ba ki don na ka bynta

ka iing ba ki la seng la buh. Ki sngewthuh ba ki don ka kamram kaba khraw na ka bynta la ki jong ki khun. Ha u Khasi ym don ka jingpyrkhat ba ka kynthei ka dei ban pyndem ialade ha u shynrang lane u shynrang u long hapoh ka kynthei. Hynrei ngi shem ba ha kane ka por ba mynta ba kine kiei kiei baroh ki kylla khongpong, ha kaba la don ka jingsngew long kham halor ban ia uwei pat, kata u kpa u kwah ban synshar da lade bad ka kmie ruh ka kwah ban ioh ia kane ka bor. Kane baroh ka mih kumba ong u H.O.Mawrie, u ba thoh kumne, "Ka jingbakla baroh ka mih na ka jingbymsngewthuh ia kane ka tynrai ba la buh u barim u bajah na ka bynta ka shongkha ka shongman."[4] Dei na kane ka daw ba sa mih ka jingiaknieh bor hapdeng u kpa bad ka kmie, bad kane ka wanlam ia ka jingpait jingpra jong ka iing ka sem, namar ba ka wanrah ia ka jingsngewrem shiliang shiliang. Kane baroh ka mih namar ba ka kmie kam tip shuh ia la ka kyrdan kmie bad u kpa pat ia la ka kyrdan kpa bad kim lah shuh ban pyniaid ia ka iing ka sem ha ka jingiatei bad jingiasngewthuh jingmut.

Kane ka jingleh jong ki kmie ki kpa ka ktah kylla ia ki samla shynrang bad kynthei ka ri, ryngkat ka lawei jong ki. Ki khun samla ki la sdang ban im ha la ka jong ka mon bad kim khein shuh ia la ki kmie ki kpa namar ba ki iohi ia kaei ba ki kmie ki kpa ki leh bad ka la pynlong ia ki ban iaid ha ki lynti ki basniew bad kane ka la pynthut shibun ia ka lawei jong ki hi. Kim don shuh ia ka jingtieng ban leh ia kino kino ki kam poh, ka daw baroh ka long ba haba la pait ka iing ka sem ym don shuh ban synshar ia ki. Te kumta la dei ban sngewthuh ba haba ym biang ka nongrim na ka iing, ki khun samla ruh ki jot ki pra ha kaba bun ki liang. Sngewdei kumba thoh u J.Darningh Stone Lyngdoh ba "Ka jingbym don ka nongrim kaba skhem ka pynshlur ia baroh ki jingsniew, ka pynjot bad ka pynlong mrad wat ia u briew."[5]

Nangne ngi sngewthuh ba lada ka iing hi ka jot ka pra, kata lada u kpa bad ka kmie kim don jingsngewthuh jingmut ka pynjot ym tang ia ki, hynrei kaba sngewsih ka long ba ka pynjot wat ia ka lawei jong ki khun ki kti jong ki.

Sa kawei kaba ktah ia ka jaitbynriew ha ka shongkha shongman, ka long ka jingsngew nongwei jong u kpa ka iing. Kane baroh ka mih ba u kpa hi um don bynta ei ei ha iing ka lok. Kane

baroh ka jia namar ba ka jinghiar pateng ka long sha ka tnga. Kane ka la pynlong ia ka tnga ban pyndonkam bakla ia la bor namar ba ka khein ia u tnga ba u long tang ka 'ksuit' ym ka snam jong ki khun ki kti. Te haba u pyrshang ban pyni ia la ka bor ha kaba mai ia la ki khun ki kti ban pyni ia ki ia ka lynti babha, ka kmie ka kynnoh ba um don bynta ei ei ban leh kumta namar um don bor ei ei ha ki kur jong ka. Kane ka jingduh bor u shynrang ka pynlong ban sngewrem bad ha kaba khatduh ka wanrah ia ka jingpait jingpra jong ka iing ka sem, kumba la kren shakhmat, haba la pait ka iing ka sem ki khun samla ruh ki jot ki pra.

Kawei pat ka bynta kaba ktah bha ia ka shongkha shongman, ka long ka jingshongkha khynnah palat, ia kane ngi lah ban shem bha ha kine ki por ba mynta. Ngi lah ban kylli; ha kano ka rukom kane ka ktah? Ka jubab ka long ba lada shongkha dang khynnah ka ktah ia ki khun ki kti kiba dang wan. Hangne ruh ka lah ban mih ka jingkylli ba kumno ka ktah ia ki khun ki kti jong ki? Ka jubab ka long ba kito kiba longkmie ne shim ia ka kyrdan kmie ha ka rta ba dang khynnah, kim pat sngewthuh bha ia la ka nongrim kum ki kmie ki kpa, te haba kim pat sngewthuh ia kane ka kyrdan kim lah ruh ban synshar ia la ki khun ki kti bad kim lah ban ialam ia ki ha ka lynti kaba dei. Kane baroh ka lah ban pynjot ia ki khun ki kti jong ki bad ia ka lawei jong ki ruh.

Te kumta haba bishar ia kitei baroh la sngewdei ban ong ba ki kmie ki kpa ki dei ban don ka jingsngew kaba khia ban tei ia ka longiing longsem namar ba ka lawei jong ki khun ka shong ha ki bad ki dei ban sngewthuh ruh ba "Ha ka longiing longsem u Khasi, ki khun ki kti ki long ka doh ka shyieng, ka snam, ha ka long jait long kur, katba ha ka longkha longman ki long ki symbai ki rngai."[6] Namarkata ki kmie ki kpa ki dei ban sngewthuh ba ka jingroi jingpar jong ki khun ka shong ha ka jingiatylli jong ki hi (kmie bad kpa).

Sa kawei pat ka long ba ha kum kane ka por ba mynta ha kaba u kni um don por shuh ban peit ia la ki pyrsa ki para namar ba u la bunkam ban pynbit pynbiang ia la ki khun, la sngewdei ba u kpa u dei ban ioh ia ka bor ba kyrpang ha la ka iing ka sem da kaba pynkylla noh ia ka rukom hiar pateng sha u shynrang khnang ba un sngew ba u don ka bynta kaba khraw ban tei ia ka longiing longsem kaba janai, namar ba ha kane ka por mynta ngi iohi *kumba ong u*

Darningh Stone Lyngdoh, "Te kumba ngi iohi ba ka jingbit jingbiang jong ka iing ka sem mynta kam shong shuh ha u kni hynrei ka shong ha u kpa "[7] Te kumta la sngewdei ban ong ba u kpa um dei shuh tang u ksuit hynrei u dei ruh ka doh ka snam jong ki khun ki kti jong u

Khatduh eh, sngewdei ban ong ba dei ban don noh ka jingshongkha ha ka rta kaba la biang bha ha kaba kita ki ban shim ia kane ka kyrdan kum ki kmie ki kpa. Sngew iahap ha kane ka liang ia ki kyntien ba la kren da mano re kiba ong, "Kiba shongkha khatphra snem nga itynnad, arphew snem nga iaroh bad arphew ar snem nga burom." Te ka shong ha nga haphi ban pyrkhat sani bha ia kine kiei kiei baroh lada ngi kwah ban tei ia ka lawei baphyrnai jong ka jaitbynriew.

Bibliography

1 Lyngdoh, Darningh Stone, I Thymmei ka Longbynriew, 1979

2 Lamare, Sylvanus, Ki Tnat ka Kolshor, 1994

3. Mawrie, H.Onderson, Ka Pyrkhat U Khasi, 1994

4. Rynjah, Sweetymon, Tyngkai La ki Symbai, 1995

5. Sib Charan Roy Jaitdkhar, Ka Niam-Ki-Khasi Ka Niam Tip-Blei-Tip Briew, 1993

Miss Pynhunlang Kharsati

Ka shongkha-shongman ka mut kata ka jingiasyrdoh bad teh lang ia ki ar ngut ki briew, kynthei bad shynrang kiba ngi khot ia ki, shitnga.

Na ki kam bad ki jingtrei baroh kiba ki briew ki leh ha kane ka pyrthei u Khasi u kheiñ ba kam shongkha-shongman ka dei kawei na ki kam ba kongsan tam, bad ka dei ruh ka kam shimet jong ki arngut ki briew ki ban iashimti iwei ia iwei pat, ban ia im iasah ryngkat bad ban tei ia ka longiing longsem, la ha ka khia ka shon ka sngewbha ne sngewsih. Baroh ki briew shi satlak pyrthei ki tip bad iaid lyngba kane ka kam. Bad yn ym don uwei ne kawei ruh na ki samla briew ki bym kwah khot **'kiaw' ne 'kthaw'**, kumba ong u Myllong Soso Tham.

Ka rukom iapoikha u Khasi ka lah ban long da ka jingpyniabuh hi ki kmie ki kpa lane da ka jingiakynduh hi jong ki arngut shijur. Ia kito kiba shu iashong khlem da tip ki bahaiing ha sem, u Khasi u kheiñ ba ki dei ki khun tamsneng, khun iohmon, bad ki iing ki pdiang ia ka shongkha-shongman jong ki da ka jingiamrem.

Kham ñiar ha ka pyrthei ban don ka jaidbynriew kaba ai kyrdan ia ka kynthei kumba ai mangi u Hynñiew Trep u Hynñiew Skum. Ha ngi ka kynthei ka dei ka blei, ka kynthei ka dei ka kmie bad ka dei ruh ka hynmen ka para bad ka pyrsa ka ksiew ha ka long kur longjait. Ka kynthei ka dei ka lok (tnga) bad ka dei ruh ka khun ka ksiew ha ka longkha longman. Ka dei ka longkmie kaba u longshuwa-manshuwa ula pynkhamti ia ka longjait ka long kynja namar ha ka ka don ka jingbuiñ ksiar ka jingbuiñ rupa kaba ngim lah ban kheiñ dor lane ban siew dor ia ka da lei lei ruh. Shuh shuh la ai ha ka ia ka hok ban peit ia ka iing ka sem ia ka khiew ka pliang bad ruh ka nongsumar bad ka nongri nongdup ia u Kñi, u Kpa, ki Hynmen ki Para bad ki Khun ki kti.

Ka shongkha-shongman jong ki khun Khasi kaba khlem da don khun don kti ka long ka bym don dor ei ei ruh, namar khlem khun khlem kti ngim lah lano ban seng ia ka longiing longsem Ka kynthei kam lah ban long kmie bad u shynrang um lah ban long kpa ban bud kiwei pat kiba ka longiing longsem ka dawa, bad lada ki iashong kumto ka kheiñ kur kheiñ kha ka long tang shi khmat briew, kano kano ka briew ka bym don khun ka long kaba la wai lypa namar na ka kpoh jong ka ka la duh iing. Ka iing ka bym don khun kynthei bad ka don tang ki khun shynrang kata ka iing ka long kaba la duh iing. Lada jia ba don tang ki khun kynthei khlem khun shynrang kata ka iing kan shu sngew tmang sngewkynjah, bym don ki rishot bad ki nongkordor. Ia ki bym don khun don kti na ki para briew kan long tang ka jingsngewsynei, u shynrang u long tang u symbai bala sep bad ka kynthei kum ka khyndew ba la lyngki.

Ka kam shongkha-shongman ban tei ia ka longiing longsem ka long kawei na ki kam bakhraw ha ka jingim jong ngi khamtam ia ka iing ki Khasi. Ka dei ka kam kaba kawei pat kawei ka iing ka dei ban pynrung bad pynngam ia ka jingmut kaba khia jong ka ha ki khun ki kti bad ha ki para ki pyrsa bad ba ialam ruh ha ka lynti jong ka. Bun ki khun Khasi ki iashong kurim ia u ne ka briew tang

ban shu iohnong ne iohei ia ka spah jong ki. Ki kynthei Khasi bunsien ki kwah ia uno uno u briew tang namar ba u long u briew uba riewspah, u lah ban dei u Khasi ne u Khyllah jait, bad khlem da tip ia ka akor ne jinglong jong u. Kumjuh u shynrang Khasi u shongkurim ia kano kano ka kynthei tang namar ba ka long kaba riewspah, pynban um tip ba un sa long tang u mraw shirta ha iing jong kata ka briew. kane ka dei kawei ka daw kaba wanrah ia ka shongkha-shongman u khun Khasi sha ka jingiajot iapra tang shiteng por.

Kumba long ha ki por kiba mynta ka shongkha-shongman ki khun Khasi khara ka long kabym i shongdor shuh kum ha ki por kiba mynshuwa bad katno ka jingjah burom kum ka jaitbynriew haba ngi iohi ia kane. Bun na ki Khasi jong ngi kiba pynlong ia ka kam shongkha-shongman kumba ialeh khiew jakai ki khynnah rit, bad tang shipor ki la poi sha ka jingiakhlad noh, bad na kane ka daw ba ngin sa iohi ia shibun ki kynthei Khasi jong ngi ba ki shah ieh noh khun rei.

Ki khun Khasi Khara ha ki por kiba kham mynshuwa kim ju tip kata ka rukom shongkha ban ri bun ki long (tnga) khamtam lei lei ki shynrang, bad ban shim jait na u kpa, hynrei mynta ngi iohi ia shibun ki Khasi ba ki ri lok lai ne saw ngut, bad ban shim jait sha lade. ki tip ba u Khasi u kheiñ ba ka long ka bym dei, ne bym bit da lei lei ruh. U Khasi uda ong ba ki lok (tnga) kiba hadien ki long tang ka tnga tuh, bad ka jingiaphet lok ha kine ki por ba mynta ka long jylla haduh katta hapdeng u Khun Khasi.

U thiedbah jong a longiing longsem u shong eh ha ka longsem ba ngi tei. lada ki rishot ki khnong bad ki kynsi ki long kiba tlot ka longiing long sem kan khyllem khlem por. Donkam namar kata ia kawei pa kawei ka longiing ba kan bishar bniah shuwa ba kin seng, ym dei ban da pyrkhat khia ynda ki la iapait iapra. Ngi don ka jingkyrmen ba ka jaitbynriew Khasi jong ngi kaba im jingmut ban san, ka hap ban san ha ka shongkha-shongman. Namar ba shisien ba la hiar dor ha ka shongkha, ki duh noh ia ka jingshahniah bad burom.

Miss Decristi Thabah

Jinglamphrang: Ka kam shongkha-shongman U Khasi, ka dei ka

kam kyrtang tam ha ka jingim ka jinglongbriew Khasi ha kane ka pyrthei. U Khasi u kheiñ bad tip thikna ba ka shongkha-shongman ka dei ka mon u Trai Kynrad uba U Blei. U Khasi u don ka bor ka jingshemphang ba lyngba ka kam shongkha- shongman, sa ioh ia ka longiing longsem, ka longkur-longkha.

U Khasi ha ka kam shongkha-shongman u don la ki riti la ki dustur. Ia ki riti - ki dustur, um ju pynkheiñ thala bad u iai bud ia ka mynnor ki longshuwa. Nuksa, kum, ka bym lah ban iashongkha shikur, bym lah ban iashongkha shipara kha.

Ka Riti: Ka kam shongkha, ka kam kyntang ha khmat U Trai Kynrad, U Blei. U Khasi um ju kheiñ sting ha ka shongkha-shongman. U tieng burom ia U Blei, u tieng ioh pom pyrthat ne dait u khla, lada dei kaba iasang ia ma.

U ne Ka samla haba ki ia itynnad samla, nyngkong eh ki iathuh ha ki kmie ki kpa. Ki ñiewburom ia ka longrynieng ki kmie ki kpa, kim mon ban leh lyndet khlem ka jingtip ka kmie u kpa.

Ki kmie ki kpa, haba ki la tip ia kata, marmar ki iathuh ha ki Kñi ki Mama, kane ka long ka riti-dustur ka jingburom Kñi. Namar u Kñi ha u Khasi u long u nongaibuit nongaibor ha ka pyrkhat pyrdaiñ. U Kñi ruh khlem pynslem, u thir bin-pa-bin ha ki arliang kur-arliang kha khnang ban shem ban lap ia ka lait ka duna bad ban lait na ka sang ka ma.

U ne Ka samla haba ki ieng ban shim ia ka kyrdan longkmie-longkpa, ka longrynieng bad ka rta jong ki ruh ka dei ban long kaba la ih pura khnang ba ka bor jingmut jingpyrkhat kan long kaba iar kaba proh khnang ba kin lah ban saiñdur ia ka longiing, ban ialam iaki khun ha ka jingbha.

Haba la biang ka rta, bad ka la i dei ban shim ia ka kyrdan longkmie longkpa, la shem ba la lait na ka sdang ka ma, ba la iit da ki Kñi - ki Kpa, u Khasi u ju lum ka arliang kur ban iapynbeit bad buhsngi, ban pynkut ia ka **synjat ba nylla.**

Haba la lah pyndep ia ka shongkha-shongman, u Khasi u ju pynskhem pynithuh meikha - khunkha ryngkat ki Kñi ki kur khnang ban iatip ha ka kam iap kam im, ha ka shitom ha ka jhia ba ka la don ka jingiadei kaba jan eh hapdeng ki arliang kur arliang kha pateng-la-pateng.

Ha ka shongkha u Khasi u don ruh ia ka Ñia- kha kaba dei na ka liang u Kpa. Hangne ruh ki dei ban tip la ka Ñia kha - khun kha ban lait na ka sang ka ma.

Ha ka shongkha-shongman, u Khasi u don ka longiing-longsem kaba skhem lyngba u kpa bad ka kmie. Ki tei ia ka longiing-longsem ban pynheh pynsan ia ki khun ki kti ha la ki jong ki kjat naduh ba ki khun ki dang rit haduh ba kin da heh. Ki kmie ki kpa ki tei ia ka longiing ia la ki khun ba kin long kiba tipbriew tipblei, ki ialam bad ai jingmut ia ki khun ba kin burom ia ki Kñi, ki kmie ki kpa bad ki hynmen para.

Ka shongkha-shongman u Khasi naduh mynnor u longshuwa u shim ia ka kular bad ka rai kaba skhem ba ka jait ka dei ban iai hiar pateng - la - pateng sha ka kynthei (kmie) la khun shynrang ne khun kynthei, hynrei u kpa um ju sngewpher namar u long u khlieh ka iing, u nongkit ha ki kam baroh kaba dei ha iing khun bad ha iing kur u dei u Kñi. U long u nongsaiñdur ia ka kur ka jait, u nongsneng ia ki pyrsa ki kur ba kin kohnguh bad burom ia ki kmie ki kpa. U shynrang Khasi u don ka **Pangsngiat** ha baroh ar ki longiing. Kata, ha iing khun kum u kpa bad ha iing kur kum u Kñi.

Ha ka shongkha-shongman u Khasi ka ai pateng-la-pateng ka long na ki kmie ki kpa ha ki khun, lada ka dei ka kamai nongkhynraw ne ka kamai haba kila seng ia ka longiing. Naduh ka khyndew-ka shyiap, ka spah- ka hajar ym don u Khasi u ban rah ia ka kamai ka spah sha iing kur, hynrei pateng-la-pateng ka iai hiar ha la ki khun.

Halor kitei ki riti ki dustur, shongkha-shongman u Khasi ha ka kheiñ meikha-khunkha, ka bat khyndew bat shyiap, u Khasi u kylla ioh ia ka kyrdan badonburom kum u jaitbynriew ba kyrpang ha ri India. Namar, ka shongkha-shongman u Khasi, ym ju don kaba shu pynbor ne pynkohnguh da kiwei khlem ka jingiamynjur ki arngut.

Ka jingktah - Ka jingktah ka shongkha-shongman u Khasi mynta ia ka jaitbynriew ka long ba ki la kdiah jubor kum ka eriong batriem ia ki riti-ki dustur u longshuwa ka mynnor.

Ka shongkha-shongman mynta, bynsien ki kmie ki kpa ne ka kur ka jait kim tip ne bna hynrei ki arngut kila lah dep poikha la kum ki mrad.

Ki khun kim kheiñ shuh ha ka kam shongkha-shongman ia ka dor ki kmie ki kpa.

Ki kmie ki kpa ha ka kam shongkha-shongman ki khun, kim kheiñ shuh ia ki Kñi ki mama. Ki pynkheiñ ia ki riti dustur bad kim da peit bad iit bniah ioh ka hap ha ka sang ka ma.

Ka shongkha-shongman u Khasi mynta ka la ktah ia ka jaitbynriew. Namar ka jingshongkha dang khynnah rit, ym pat poi sha ka kyrdan samla. Ki kynthei haba ki poi ha ka kyrdan longkmie, kim ioh ia ka met kaba kot kaba khiah. Ki shynrang ruh kumjuh, ynda la kha ki khun ki ioh da ki khun anna, namar ki kmie ki kpa kim pat ih ha ka longrynieng ban shim ia ka kyrdan longkmie-longkpa. Ka jingshongkha khynnah kam lah ban saiñdur ia ka longiing longsem. Kim pat nang ban ialam ia ki khun ha ka lynti kaba bha namar ialade ruh ki dang dei tang ki khynnah. Kane ka long ka daw ka jingktah ia ka jaitbynriew u Khasi ha ka kam shongkha-shongman.

Ka shongkha-shongman mynta, don kiba haba la shoh jingieit, haba biang ka spah ka hajar, kim kheiñ shuh, hynrei kloi ki pdiang ban iapoikha wat la ka don hapdeng ka sang ka ma. Ki pynkloi katba lah ia ka jingkyntiew shongkurim, haduh khmat ka aiñ khlem da lum ia ki arliang kur.

Haba la lah pyndep ia ka kam shongkha-shongman, u Khasi mynta, wat ka jingiapynithuh meikha-khunkha ruh kam da don shuh, namar kim ju lum shuh ia ki Kñi-ki Kur, hynrei ki la shu iatip bad pyndep tang da ki arliang ting. Kam skhem shuh ka rukom shongkha. Mynta ki iakyntiew kurim, lashai ki iapher bad iehnoh tnga, ki leh katba mon. Ym myntoi aiñ jong ka Kashari namar ym don riti.

Ka shongkha-shongman mynta ym don ñiakha bad ym tip bakha, hynrei ki tip tang ia i bah i kong ym na kajuh ka kut ka jait.

Ha ka shongkha-shongman u Khasi mynta, ka longiing-longsem kam skhem namar u kpa bad ka kmie bunsien ki don ha ka jingbym ia sngewthuh jingmut.

Ki khun ruh ki heh ki san kum ki shiah ki tram bad kim nang ban burom ia ki kmie ki kpa, ia ki Kñi ne hynmen para.

Haka ai jait shim jait mynta, u Khasi um iaid shuh katkum ki riti-dustur ki longshuwa-manshuwa. Namar ki shynrang (kpa) ki la

don kiba ai jait ia ki khun ha la ka jong ka jait. Ki kynthei (kmie) ruh ki pdiang sngewbha ia katei. U shynrang, lada um ioh ban tang jait ia ki khun ha u, u sngew kumba um donbor shuh ban synshar halor ka iing jong u. kane ka dei namar ba u/ka Khasi kim tip shuh ia ki riti dustur.

Ka ai pateng ioh pateng mynta kam iaid beit shuh ha ka shongkha-shongman u Khasi. Don ki longiing haba ki kmie ki kpa ki sngewpyrshah ia ki khun, ki pynduh ia ka ai pateng ne ai bynta ia kino kino ki jingbynta, la ha ka khyndew ka shyiap ne ka spah ka phew.

Kaba khatduh ka jingktah ka shongkha-shongman u Khasi ia ka jaitbynriew ka dei ka jingshongkha khleh khawlang. Kata, ki kynthei ki shim tnga ia baroh ki jaitbynriew jong a pyrthei. Ka jait ka kynja ka la shu per kum ki sladieng ha ka duriaw khlem poi sha bakut basdang. Ka spah ka hajar ka la syrwa ei, bad la jyllei sa ki khun pongka. La lynsher ka duk ka kyrduh namar khlem u kpa, tang ka kmie kam lah ban pyndap bam ia ki khun. Kane ka wanrah ia ka tuh ka lute jubor. Ka jingshongkha khleh ka pynduh ia ka ktien - ka thylliej ba nyllla u Khasi. Ka burom ka akor ka la nang hiar katba nang mih ki sngi ki por. Bad dei kine ki daw kiba pynhiar kyrdan ia ka longbriew manbriew u Khasi ha ka akor ka burom bad kaba ktah ia ka imlang sahlang bad ia ka jaitbynriew u Khasi.

Damica Rapsang

Katkum ka jingngeit jong ngi ki jaitbynriew khasi, ngi ngeit ba ma ngi hi ngi dei ki khun jong u hynniewtrep hynniewskum, ha kaba U Blei u Nongbuh Nongthaw ula buh naduh hyndai kulong ia ki hynniewtrep ban shong ban sah ha kane ka sla pyrthei bad ia kiwei pat kita ki khyndai tylli ba kin sah ha jrong (bneng), bad kane ka long kaba katkum ka jingngeit jong u Khasi Khara. Ia ka jaitbynriew khasi hi la ong ba ka dei kawei na ki jaitbynriew kaba im ha ka don burom, ryngkat bad ka tipbriew tipblei, ha baroh ki liang la haba ngi phai sha ka imlang ka sahlang, ne shi iing shi sem bad kumjuh ruh ha ka liang ka iapoikha poiman, ka long kaba da i shisha ba ka da iaid ryngkat ryngkat bad ka burom.

Haba ngi iaphai ha ka liang ka shongkha shongman, ngi iohi ba ha kane ka bynta hi u khasi u da khein ba ka long ka bynta kaba

kongsan tam bad kaba donburom tam, ha man la uwei pat uwei u briew uba la sdang ne mut ban seng noh ia la ka jong ka rympei. Bunsien hi kim ju kham leh thala namar ba ki ngeit ba ka dei ka kam sang kam ma hakhmat U Blei. Ha man la ka ring ne ka longiing longsem jong uwei pa uwei u briew, haba don napdeng jong ki khun jong ki kiba la dei ban poi noh sha ka kyrdan longkmie longkpa, ki kmie ki kpa bad u kni hi, ki da shim bad pyniaid sani bha, khnang ba kan nym poi ha ka sang Ki da sneng da kraw ia la ki khun ki kti, ba lada ki la iamon bad uno uno u briew, ba kim dei ban shu leh buhrieh, hynrei ki dei ban da iathuh ha iing ha sem, khnang ba kiba ha iing ki lah ban pynbeit ha ka rukom kaba itynnad bad ba iphuh iphieng.

Ha kane ka bynta jong ka shongkha shongman hi, u Khasi u da niew donburom haduh katta katta Nyngkong eh ha ka iapoikha poiman, dei u kni uba long u khliehduh u ban pyniaid ia ka leh niam leh rukom bad uba peit ia ki jingdonkam baroh ha ka lehniam jong ka jingpoikha poiman, katkum ka jingngeit jong ki niam khasi tynrai bad ka jingpyniaid jong ka naduh hyndai kulong U kni ryngkat bad ki kmie ki kpa jong ki khun samla jong ki kiba la dei ka por ban poi sha ka bynta shongkha shongman, ki da kren, ki da kyntu kynpham bad ki da wad bad peit bniah bha ia ka longjait long kur jong u ne ka kynthei ba ioh kumno kumno ki dang iahap ha kajuh ka jait. Ki da wad bniah bha khnang ban lait na ka jingshong sang. Ynda haba ki shem ba u ne ka kynthei kim iadon shuh kata ka jingiadei ha ka liang ka kur ka jait ne ha kano kano ka liang kumta ki sa lah ban poi ha ka jingiatei ia ka longiing longsem jong ki.

Hynrei kat kum ka jingiohi jong ngi haba ngi peit sha kane ka pateng ba mynta ngi shem ba kala pher bak lybak na kaba ki mynbarim jong ngi ki leh. Ka shongkha shongman mynta hi ngi iohi ba kam long shuh kumba ki ong ba ki mynbarim ki da khein burom bad niew kyntang, mynta ki por ngi iohi ba kane hi ka la long ka jingiaid mon wat hapdeng ki khynnah ki bym pat kot ban poi sha kata ka longrynieng man-rynieng jong ki. Kumjuh ruh ka jingshongkha khynnah palat ka ktah bha ia ka jinglong jong u briew ne ka briew. Haba ki khynnah ki la sdang ban shim ia ka bynta long rangbah ka ktah shibun namar ba ka jingkot jingmut jingpyrkhat jong ki kam pat poi bha. Kim pat don kata ka bor sngewthuh kaba shemphang kaba khlain bha. Kine kiei kiei ki wanrah ia ka jingiapait

ia pra hapdeng shitnga. Kawei pat ka long ba bunsien hi ngi shem ba ngi ki papteng ba mynta ngim da khein shuh ia kata ka jingshong sang ha ka liang ka poikha poiman.

Ka jingktah jong ka jingshongkha shongman ka long ruh ha ka liang ba kim da wad bniah shuh ia ka jingiadei kur dei jait, bad jingiadei kha dei man. Kane ka jingbymwad bniah hi ka pynlong barabor ban iapoi ha ka shong sang. Lehse u ne ka kynthei ki dang ia don ka jingiadei hapdeng kijuh ki jait, lehse ka lah ban long ruh lada ki ia dei para kha. Kane hi ka wanrah ia ka sang namar ba kam bit ia ki ban iapoi ne ban iashong haba ki wan na kajuh hi ka iawbei.

Ha kawei ka liang ka long ruh ba ka shongkha shongman ka ktah bha ba haba la iakhleh khaw, kumba khleh bad khaw khasi bad khaw dkhar ha kajuh ka por. Kane ka jingiashongkha ka wanrah ia ka jingjot bad ka jingbym iasngewthuh jingmut hapdeng ki ar jait, namar kawei ka kwah ban pyniaid da kumwei bad uwei pat da kumwei. Bad kane hi ka wanrah ia ka jingiapait iapra ha ka iing hi.

Kumjuh ruh kawei na ki jingktah kaba khraw bha ka long ba ha kane ka juk kaba mynta hi, u briew jong ngi um don shuh kata ka jingsngew don burom don akor ban ri ia la ka jinglong. Teng teng haba ngi phai sha u riew rangbah uba dei ban ioh khun ksiew, ngi shem pynban ba i la leit iing briew biang sa da kawei. Kim shym la pyrkhat satia, haba la dei sa ka bynta ki khun jong ki ruh ki dang iaid ne peit briew sa ar lai ngut, bad teng teng pat la kum ban ong noh ban da ker kper ruh lah long. Kane hi ka wanrah ia ka jingjot ha ka imlang ka sahlang baroh kawei. Kumjuh ruh ka jingioh briew dang khynnah than ruh ka long kawei na ki jingktah, kaba pynsniew shibun ia ka jaitbynriew hynrei haba ngi ia phai pat sha kane ka juk kaba mynta, ngi shem ba baroh hi uba dang khynnah hi um i lah ban shong marwei kumban shu ong noh, naduh khat snem hi shajrong ym don shuh ban ong ba um pat don samla, kim sngew lah shuh ban shong marwei, bad kham niar ba ngin lap ba ki dang tieng ha iing ha semi. Te namar kata kum ban pynkut noh iakane, ngi hi kum ki pateng ba mynta ngi hap ban da wad bniah bha bad ban da pyrkhat sani bha kumno ban wanrah ia ka jingbha ha kane ka imlang ka sahlang jong ngi ba mynta. Ngi hap ban bud biang thik pa thik kumba u mynbarim hi u la pynshong nongrim ia ka poikha poiman ha ka rukom kaba itynnad.

Lada ngi hi baroh ngi iaid bad bud ryntih ia kine ki kyndon, kan wanrah beit ia ka jingbha, bad ym ia ka jingsniew, kaba lah ban wan tyllup ia ka jinglong jingim jong ngi baroh u kynja khasi khara. Te namar kata ngi ki pateng longbriew ngi hap ban bud ia kiei kiei baroh khnang ba ngin ioh ia kata ka im suk im sain bad ba ngin lait na ka shong sang para mangi. Shwa ba ngin poi sha kata ka kyrdan ban seng la ka long iing long sem, ngi dei ban da wad bniah bad da tih tynrai bha ha ka liang ka jingiadei kur dei jait bad dei kha dei man. Tang katta ka jait bynriew jong ngi kan long kaba khie im biang.

Banilisha L. Nonglait

Ka Shongkha Shongman ka long kawei na ki kam iing kam sem ba kongsan tam, kaba ki Khasi ki da peit sani. Ki khein ia ka kum kawei na ki kam kaba kyntang tam, iakaba baroh ki ba haiing jong ki arliang, kata - na ka liang kynthei bad shynrang ki dei ban da tip bad ia mynjur lang. Haba iapoi kha hapdeng ki Khasi, ka ju long ka rukom ba u rangbah u leit bud ia ka kynthei, ban shong ban sah ha iing jong ka. Hynrei kine baroh kin long kiba lah ban treikam tang lada iapoi kha para Khasi. Lada ka shongkha shongman ka long iakhleh hapdeng ki Khasi bad kiwei pat ki jaitbynriew, khlem pep kan don ka jingjynthut bad kane kan ktah ia ka jaitbynriew lyngba ki khun ki kti (jong kita kiba shongkha khleh) hadien habud.

Haba iashongkha khleh kumne don ki jingduh jingmyntoi bad ka jingthut kaba khraw ia kita ki arngut bad ki khun ki kti jong ki, kane ka ktah ruh ia ka iing ka sem, ka imlang sahlang bad ka jaitbynriew hi baroh kawei, lyngba ki jingkylla ha ka niam ka rukom, ka riam ka beit, ka ktien ka thyllliej bad kumta ter ter. Ki arngut ki shem jingeh shibun khamtam ha ki por mynshuwa ha kaba baroh ki peit matdong bad iakren siat ia u ne ka briew (khasi) kiba iapoikha bad ki khyllah jait, bad ki sin ruh ia ki khun jong ki da 'ki khun shipiah ne khun shiteng,' ia kaba yn ym don ba sngewtynnad. Don ruh ki pud ba ki arngut ki shah beh syndon na iing. Khamtam na ka liang ka iing jong u ne ka Khasi kiba dang bat skhem ia la ka dustur riti, ki tait kur syndon ia u ne ka briew kiba poikha bad ki khyllah jait.

Ka jingiashongkha khleh ka ktah shibun ia ka jaitbynriew kaba rit paid kum ka jong ngi ki Khasi. Kumba ngi tip ba ha ka shongkha

shongman, ki Khasi ki ju shim jait na ka kynthei, kaba long mar khongpong bad ka rukom khein kiwei pat ki jaitbynriew. Haba ki kmie ki kpa ki la iashongkha khleh, ka don ruh ka jingiakhleh ka snam ha ki khun bad kim long shuh Khasi paka. Ka don ruh ka jingktah kaba khraw ha ka rukom khein kur khein khunkha ne bakha Namar haba ki khun ki la ai jait sha u kpa ka jingiajan jong ki bad ki kur ka la kham sting bad ki la kham jan noh bad ki kur, ki pyrsa jong u kpa. Haba ka long kumne kim sngewtrai shuh ia la ki kur bad kumjuh ruh ia la ka jaitbynriew. Kane ka pynlong ruh ia ka kur jong ki ban duhjait syndon. Ka jingiashongkha khleh teng teng ka wanrah ruh ia ka jingiashong sang hapdeng ki khun, namar ka jingbymnang iakhein kur shuh, bym iatip ne iadei kajuh ka jait, kaba pynlong ruh ia ka jaitbynriew ka jaitbynriew, kaba shongsang.

Haba iashongkha khleh ka ktah ruh ia ka rukom pyndep ia ka niam ka rukom. Kane ka kham thew ha kaba thep mawbah, kaba ki ju thep shi kur shi kur Kumta haba ki khun ki kti ki la ai jait shawei. kim lah shuh ban iashim bynta ha kaba pyndep ia ka niam iap, kata ia ki shyieng jong ki ym bit da lei lei ruh ban ia thep lang ha ka mawbah jong ka kur. Kumjuh ruh ka long ia u rangbah, haba u iapoikha bad ka khyllah jait, um lah satia ban kam ba ia ki shyieng jong ka, yn tep lang ha ka Mawbah jong ka Kur. Namar ki Khasi kin ym khein kur satia ia ka, watla ka la ai jait sha u lok Khasi, katkum ka dustur jong ka.

Ka jingshongkha khleh ka ktah ia ka jaitbynriew, da ka jingkylla ka kolshor jong ka, kaba kynthup ia ka riam ka beit bad ka ktien ka thyllieh. Ka long kaba thikna ba haba la kylla ka jait, ka niam, ka riam ruh ka kylla. Ki briew kim sngewtynnad shuh ban riam ia la ka riam khasi, ki ong hana, "Ba ka donkam eh ban pynbiang ia ka jainsem." Ha kine ki por mynta, don bun ki riew ieit ri kiba kwah ban bat ia la ka dustur riti, da kaba ki kyrpad ia ki briew ban ym pyndonkam ia ka riam nongwei. Hynrei kane ka eh shibun ia ki briew ban bud, khamtam ha ki khasi jong ngi kiba ieid bad kloi ban bud ia ka jong kiwei. Ki ioh kaba pynban ban ong ba ki bud ia ka dustur ka kmie ne u kpa jong ki. Lada ka long kumne satang katto katne por hadien, ngi ki Khasi ngin nym iohi shuh ia ki jainsem, ki dhara, ki khor ki khriam, kiba u longshuwa u khein kordor tam.

Kumba uwei u nongrwai u rwai ia ka pharshi jong u lyngba u kyllut ba "katkum ka jingiohsngew jong u, ka ktien Khasi ka la sdang jah syndon mynta", kane i kumba ka la jia long shisha. Ka daw jong kane ka long ba haba la iashongkha la hap hi ban iakren da kiwei pat ki jait ktien ban ia sngewthuh lang u ne ka lok khyllah. lane u ne ka kmie ki bym dei ki Khasi. Suki suki haba la mlien ban kren khyllah, ki briew ki lehraim noh bad sngewpohdor ban kren ia ka ktien lajong, ki khein ktien trai noh ia kata ka ktien nongwei Don ruh bunsien da kane ka jingmlien, ka pynlong ia ki ban nym nang shuh syndon ban kren khasi, namar ha ki jingpule ruh ym pyndonkam ia ka

Halor kine kiei kiei ngim lah ruh ban len ba don ka jingiohnong ruh, haba iashongkha khleh, hynrei kine ki long tang khyndiat eh haba ianujor bad ka jingduhnong kaba ka ri bad ka jaitbynriew ka iakynduh. Kumba ong mano re ba "u bsein te u bsein, katba u dang daitthah um ju leh ei ei, hynrei un tang shu syiad te un puh kylla." U khyllah u long uba khwan myntoi, u jawdud ban iohi ia ka dud bad ka ngap kaba tuid ha ka ri Khasi baieid jong ngi. Kumta ban ioh dih ia ka un kjit shwa ia ka jaitbynriew bad ki briew jong ka haban da duhjait, da kaba u shongkurim, da kaba u tan jait tan khong. Ynda u la sngew skhem u seng ia ka kamai kajih, u thaw iing thaw sem bad khatduh eh u kam nongkynti syndon ia ka, bad ka lok khasi bad ki khun ruh ki sngewsarong ia kane. Dei na u ba yn sa jah u shangkwai na ki rympei iing khasi Dei haba ki briew ki la iashongkha khleh ba ki sa tip, hikai bad ong ba u kwai u tympew u long u basniew ba ka shun ka thang ia ki dohjem, kaba long pyrshah ia ka pharshi 'U Robin Singh' shaphang 'U kwai u Tympew'.

Ka jingiashongkha khleh ka ktah ym tang ia ka niam ka rukom, ka riam bad kumta ter ter, hynrei ka ktah ruh ia ka jingim ki khun ha ka jingiadei jong ki bad ka imlang sahlang. Ki shem jingeh ban pyniadei bad ki briew, lane bad ki bahaiing u kpa ne ka kmie ki bym dei ki khasi, namar bun na ki khyllah kim sngewtynnad bad kim pdiang hun ia ki khun kiba dei khamtam na u ne ka khasi, namar ka jingiapher ba bunjait. Ki khun shiteng ba la ai jait sha u kpa ki shem jingeh ban ioh shim bynta ha kiei kiei kiba ki khun khasi paka ki ioh kum- ki skolarship(Scholarship) bad ki eh ban ioh ia ka S.T.sartiphikate(certificate).

Lyngba kine kiei kiei ngi iohi ba ka jingiashongkha khleh ka long pyrshah ia ka jingong ba 'ka jaitbynriew ka ba im dei kata kaba ieng skhem ha ka kolshor'. Ka jingiashongkha khleh ka pynhiar dor bad pyntlot ia ka jaitbynriew. Bad lada ka iai long kumne ka ri khasi bad ka jaitbynriew jong ka, kan sa shah tyllep noh lane kan sa jah syndon na map Meghalaya bad na ka pyrthei hi baroh kawei.

Miss Diana Shadap

Ka Shongkha shongman ka dei ka phang kaba la ju don naduh basdang ia ka pyrthei bad ka long ha baroh ki jingthaw ba im namar ka dei ka jinglong jong ka mariang hi. Hynrei ka phang ka long ba ngi kwah ban iakren shaphang ka shongkha shongman u Khasi Khara naduh ki por mynshwa kat haduh mynta.

Kane ka phang shongkha shongman ka dei ka longkur longjait u Khasi. Ngi ki khasi ngi shim jait na ka kynthei bad lada ngi kylla ban shim jait na u shynrang, kaei ka kamram kaba u shynrang khasi u dei ban leh ban kyntiew ia ka jaitbynriew khasi? Kumba ngi tip ba ki khasi ki ju shim jait na ka kynthei bad ym ju kham iohsngew ban don kiba shim jait na u shynrang. Ka kynthei ka dei ka nongioh kynti ia ki jingdon jngem jong ki kmie ki kpa, hynrei u shynrang ruh katba u dang sah ha iing kmie u dei hi u trai iing. Haba u la mih bad la leit iing khun u dang don bynta hi ha iing kmie namar u dei u kni u nongpeit nongkhmih ia ki para ki pyrsa. Lada ia ka jait yn shim noh u shynrang, ka kamram ba u dei ban leh ban kyntiew ia ka jaitbynriew ka long ba u dei ban shim khia bad ban don ka jingkitkhlieh kaba pura ia ka iing ka sem, ia ki khun ki kti bad ia ka kur ka jait hi.

Ka shongkha shongman ka mut ka jingiashongkurim jong u shynrang bad ka kynthei. Kane ka jingiakynduhlang jong ki ar ka pynpoi sha ka jingiashongkurim khamtam haba iakren shaphang ki briew ka pynlong ia ka shongkha shongman. Ha ki por ba mynshwa ki khasi kim ju ia poikha ha shwa 30 ne 35 snem ia u shynrang bad ia ka kynthei 20 ne 25 snem ka ryta. Hynrei katba dang iaid ki por ki samoi wat da ka sorkar hi ka

la buh ia ka ain poikha poiman ha baroh salonsar, kiba shong ba sah hapoh ka khyndew bah India, ba u shynrang u dei ban don 21 snem shaneng bad ka kynthei ym bit ban duna ia ka 18 snem ka ryta ban ia poikha poiman.

Ka shongkha shongman u Khasi Khara ha ki por ba mynshwa ka long kaba ikhia thew bad kaba don nongrim, namar ha kane ka por ka dang dei ka sotti juk, ha kaba ka hok ka dang synshar. U Khasi u dei u riewpyrkhat, namar kata ka daw u tieng ban leh ki kam kiba sniew ioh wan shoh ka khlam ka ngoh. Haba u samla shynrang u iapmat ia ka samla kynthei, u ne ka ki da iathuh ha iing ha sem bad da ka jingiatip lem jong u kni u kong, khnang ba kiba ha iing jong baroh arliang mamla kin iakynduh lang, ban ioh ia kylli pyrthew khnang ban lait na ka sang ka ma. Ynda haba baroh arliang mamla ki la iamir jingmut, kumta ka wan ka shongkha ka shongman hapdeng ki arngut da ka jingiatip kur tip kha. Hadien ka jingiapoikha poiman, lada ki shikur kim sngew iahap jingmut ban dang ia shong ia sah ryngkat, ki khot ia u tymmen u san ban pyllait san shyieng bad kumta ki shijur ki sa ia sah iing kur noh tad haduh ban da don da uwei pat u ban wan kylli wan pyrthei.

Hynrei katba nangiaid ki por ki samoi ka juk ka la nang kylla suki pa suki na ka sotti juk, mynta pat ka kylla sha ka kuli juk, ha kaba katei ka rukom poikha poiman ka la nanghiar dor bad nangsting namar ba ki khun samla shynrang bad kynthei kim ia kynjoh ktien shuh ia ki kmie ki kpa ne ia u ni u kong, kane ka jia khamtam ha kane ka juk ba mynta. Ngi iohi bun ki khun samla kynthei ki ngop ha ki jingshah pynbiej ha ki samla shynrang bad ha kaba bun na ki ki hap ban kit khunrei bad kine ki khunrei ki kylla long ki khun pongka. Ha ka jingbymdon ka jingkitkhlieh lang jong ki shynrang, ki kynthei kim banse an wad ki lad ki lynti kumno ban pynim ia la ki khun jong ki, khamtam ia kito ki kynthei ki bym dei na ka iing ka sem kaba riewspah, ki sdang ia ki kam kiba long pyrshah ia ka imlang sahlang. Ha kawei pat ka liang haba ngi peit ia kito ki briew kiba iapoikha poiman da ka jingiatiplem na iing ruh haba kim

don shuh kata ka jingbym iasngewthuh jingmut ban iashong iasah ryngkat kam ju don shuh ka jingiapyllait san shyieng ki shu iashong khlad bad haba don pat da kiwei kiba ki iapmat ki shu iapoi la ka iapoi ia shong kumto. Kane ka dei ka daw ba ka jaitbynriew khasi ka hiar dor.

Katkum kitei ki mat ba la pyni haneng ngi iohi ba ka rukom shongkha shongman u Khasi Khara ha ki por mynshuwa ka long kaba shongkun bad ba don nongrim. Hynrei ha kane ka juk mynta lyngba ki jingkylla jng ka por ka wan ka jingeh bad ka ktah ia ka jaitbynriew ha ki bun ki rukom. Ki shynrang khasi jong kane ka juk mynta ki la leh sting bad khein sting nadong shadong ki la lapmiet ban iabeh tang ha ki jingsngewbha pyrthei, kata ha ki lai tylli ki 'K' ka Kyiad, ka Khalai bad Kynthei. U Khasi u la poi ha ka liew lep jong kine ki lai tylli ki 'K' kiba la ieh ban rat diengkhong ia ki. Ki klet noh ban peit ia ka iing ka sem, ia ki hynmen ki para bad ia ki kur ki jait. Ki kynthei khasi ruh ynda haba ki iohi ba ki shynrang kim don kata ka jingkitkhlieh ban ia tynrong lem ia ka khia ka shon, ki shim sting noh bad ki sa sdang ban iaid ha la ka jong ka mon namar kane ka daw ka jaitbynriew Khasi Khara ka la hiar arsut jlang.

Ha ka shongkha shongman lane ka longkur longjait ka don ka jingbha bad ka jingsniew kiba mih na ka. Ha ka kynthei bad u shynrang ki la biang ka ryta ban ia poikha poiman ka jingsngewthuh jingmut ka don hapdeng jong ki bad ki lah ban tei ia ka longiing longsem kaba bha. Haba ka don pat ka jingiapoikha ha kaba baroh arngut kim pat biang ka ryta bunsien kum kine kim ianeh ban iashong iasah ryngkat, ka don ka jingiapait ia pra hapdeng jong ki bad kim lah ban tei ia ka longiing longsem kaba bha.

Haba ngi phai pat sha kawei ka liang ngi iohi bun na ki kynthei khasi ki iapoi kha bad kiwei pat ki jaitbynriew ki bym don ka jingiasnoh bad ka jaitbynriew khasi, ia kane ngi ong ka jingiashongkha khleh. Ki don ki jingbha kiba mih na kane, kata lada uwei pat u jaitbynriew u ri u sumar bha ia ka kynthei khasi,

bad ngi iohi bunsien ba ki khun jong kine kiba shongkha khleh ki long kiba kham stad ban ia ki khun khasi paka bad ki wanrah ka nam ha ka liang ka pule puthi ia ka jaitbynriew khasi. Haba ngi phai pat sha ki jingsniew kiba mih na ka jingshongkha khleh, ngi iohi ba bun na ki kynthei khasi kiba ioh u lok da u khyllah jait um ju da ri da sumar bha, namar ynda haba u sngew ba la biang u her sha la ka jong ka ri bad u iapoikha biang bad la ka jong ka para-jait para-kynja. Don ruh kito kiba ri ba sumar bha hynrei ki ialeh kumno ban tan ia ki kynthei khasi ban ai jait sha ki, ha kaba ngi lah ban iohi ba don na ki khun jong ki, ki ailang bad ka jait u kpa bad ka jait kmie Kane ka wanrah ia ka bynta kaba ym lah ban ia sngewthuh hapdeng u para khasi khara. Shuh shuh haba u khyllah jait u iapoikha bad ka kynthei khasi, khamtam ia ka khun khatduh, u kjit ia ka spah ka phew jong ka ban pynmyntoi ia la ki jong kiba haiing hasem

Kitei ki mat baroh kiba la kdew haneng ki dei ki dawbah dawsan kiba pynhiar arsut ia ka jaitbynriew, ha ka jaka ban kiew shajrong. Ngi kum ki khasi jong ka juk mynta ngi hap ban wad ki lad ki lynti da kumno ban teh lakam ia kane ka khlam jong ka jingpynjot ia ka jait ka kynja jong ngi, khamtam ka jingiaphet lok phet tnga. Lada ngi lah ban pynneh pynsah hapdenga u kpa bad ka kmie khlem artatien ki khun kin shembha shem miat bad ka iing ka sem kan neh bad kan nangroi shaphrang ha ka liang ka akor ka burom katba nangmih ki sngi. Khnang ba ka jaitbynriew jong ngi kan neh bad kan kiew ngi kum ki khun samla shynrang bad kynthei ngim dei ban leh lyndet na ki kmie ki kpa bad na u 'ni u kong. Ngi dei ban kiar na ki jingsngewbha pyrthei khamtam na ki kam awria kiba wanrah ia ka jinghiardor ki khun samla shynrang bad kynthei Dei ban ialeh katba lah ban kiar na ki jingsniew kiba wanrah ia ki jingeh jong ki khun u Hynniewtrep Hynniew skul bad lada long kaba lah ban weng noh shisyndon ia kine ki jingeh khnang ba ka jaitbynriew kan kiew shajrong ha ki bun ki liang.

Kum shi bynta na ka jingpyrshang jong ka seng Heritage Sites Environment Preservation Organisation ban wad ia ka daw tynrai jong ka jingbamkruin ha ka jaidbynriew Khasi, ka shem ba dei na ka shongkha shongman khamtam eh ka shongkha khleh. Dei namar kata ka daw la pyllong ia ka seminar halor katei ka phang ban ioh lad ban iatei lyngba ki khraw pyrkhat khraw jabieng. Sa pule bniah ba phin shem ia ka jingshisha kumno ban tei pat ia kaba la pra. Hooid, ka shongkha ka dei kaba la thoh shyieng krung da u Blei tangba kum kata ka kurim ba shongkha khleh kam don hok shuh ban ioh ia ka nongkynti na ka iing ka sem, ka kur ka jait lajong.

- H.T. Wells

Rs. 15

Printed at :
Mawphor Offset Printing Press, Mawkhar Shillong - 1